

J. Urhovec

DOM IN SVET

VSEBINA

Fr. S. Finžgar: Prorokovana 1. — France Bevk: Vojna: Bitka 4, Mati molči 5. — Joža Lovrenčič: Pesem v molu 5, Sence 5. — Iv. Grafenauer: O naših najmlajših. — Dante Alighieri - Dr. J. Debevec: La Divina Commedia 11. — Narte Velikonja: Na morju 15. — Ivan Sadar: Moj cvet 18. — Dr. Iv. Pregelj: Tlačani 19. — Dr. A. Breznik: Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis 23. — Fr. Bevk: Vas na hribu 25. — Joža Lovrenčič: Jaz in ti 25. — Dr. Avgust Žigon: Študija 26. — Književnost: Koledar Družbe sv. Mohorja za l. 1915. (Izidor Cankar) 31. Velesalo (Dr. J. G.) 32. Dominikanski samostan v Ptuju (Dr. J. G.) 32. — Glasba: Koncert »Glasbene Matice« (Stan. Premrl) 32. Novi Akordi (Stan. Premrl) 33. Missa in hon. Nativitatis B. M. V. (Stan. Premrl) 33. — To in ono: Davorin Jenko (Dr. Fr. Kimovec) 34. Naše slike. Albreht Dürer: Sveti Trije kralji; H. Holbein: Samuel in Savel, Henrik VIII.; Frans Hals: Hille Bobbe; Roberto Basilici: Prednica (Izidor Cankar) 35. Književnik v vojski 36.

XXVIII.

ŠTEV. 1

1915

H. Holbein: Samuel in Savel. (Basel; muzej.)

F. S. FINŽGAR: PROROKOVANA.

Odkod je to, da nihče ne ve? Ali je Sibila, ali meso, ali je duh? Kje je tičalo, da se je nenadoma odkrilo? Ali se je podedovalo in se pletlo skrivnostno od duše do duše? Ali je bila to tajna, ki jo je občutilo vsako srce in je ni upalo izgovoriti, zaradi groze? Ali je resnično plula nad nami, dokler ni zdrknila njena ura in je udarila, da so vsa srca vztrepetala in zakrvavela?

Odkod je, ko nihče ne ve, in vendar šepetajo usta, da so jo čakali narodi, da je že bila med nami, ko je še ni bilo — nje, z grozo prorokovane.

Ni ga več proroka, samo šepet njegovih ustnic živi med nami:

»Ko bodo ljudje nosili krvave srajce za praznik, ne bo več daleč obletenje sveta.«

»In hudo na svetu se prične tedaj, ko se bosta sre-

čala duhovnika na razpotju in se bosta vprašala: Prijatelj, kje je prava?«

»Tiste čase bo vstal kraljič v spodnjih krajih in bo potegnil meč in ves svet bo zaklical: Gorje!«

»In za vojsko osedlana turška mula bo Rajno pila.«

»In hudo bo in ne bo konca dolgo in še in še.«

»In v tistih časih bo šel mož iz Ljubljane in bo prehodil pot do Crngroba in bo iskal ljudi in kar jih bo našel, jih bo vse nasitil z enim samim bokalom pšena.«

»In šel bo drug mož iz Ljubljane do Kórena in bo kupoval kravo. Ko jo bo našel, ji bo obesil zlat zvonec na vrat.«

»In potem se bo na Sorskem polju pod sedmervožno smreko sedem kraljev glihalo med sabo.«

VOJSKA!

Nad pultom v zakristiji je slonel župnik in bral evangelij VIII. nedelje po binokostih. Pri stavku: Daj odgovor od svojega hiševanja, se je zamislil in obstal. Oči so gledale na odprti evangelij, toda črk niso več videle; vse čez knjigo so bile zapisane besede: Daj odgovor od svojega hiševanja! Z rokami podprta glava mu je lezla niže in niže. Višnjeva štola, ki si jo je bil nadel čakajoč izpovedencev, mu je silila kvišku na tilnik in še nadenj. On se je pa sklanjal čezdalje bliže do pulta, do evangelija in tem večje so bile črke Gospodovega sodnega klica: Daj odgovor! Celó zdelo se mu je, da črke žive, da jih ne vidi, ampak da sliši daljni glas, kakor glas onega, ki veleva, zoper katerega ni pomisleka in ni odpora.

Tedaj se nenadoma odpro zakristijska vrata. Preden je župnik dvignil glavo, je stal pri njem

župan; niti vrat ni utegnil zapreti za seboj. Naglo je hropel in se sklonil prav do župnikove glave.

»Vojska!« je izrinil iz zasoplih prsi.

»Vojska?« je ponovil župnik, se začudil in odstopil za korak.

»Da, vojska!« je potrdil župan. »Oznanite ljudem, naj bero. O polnoči sem dobil brzojavko in sedaj so že tu — lepaki!«

Župan je pokazal zavoj velikih papirjev pod pazduho, se okrenil, odšel in zaloputnil vrata.

Župnik je obstal, kamor se je bil umaknil pred županom. »Vojska!« Saj je bral o vojskah, čul o vojskah, stari veterani so mu pravili o bitkah — ali to so zgodbe, to so pravljice. In sedaj: vojska tukaj, doma — — —

Cerkovnik je zahrkal za njegovim hrbtom in ga predramil. »Čakajo!« je rekel važno in stopil k predalniku, da pripravi paramente.

Župnik se je okrenil in šel mimo velikega oltarja. Ko je pokleknil, je čutil, da se mu koleno trese. Kakor bi se sramoval slabosti, se je naglo vzravnaval in odšel proti izpovednici. Več ljudi je stalo tamkaj. Nekdo je zakašljaj in za njim so zakašljali drugi in župnik je zardel; očitek je slišal v teh glasovih, da se je zamudil v zakristiji. Naglo je sedel in odprl v izpovednici okence, ki je zaškripalo. To ga je razburilo, da se je nervozno vznevoljil nase in na cerkvenca. »Zakaj ne namaže reči?«

Za hip je bila zabrisana županova napoved vojske. Mirno je poslušal izpoved stare ženice.

V tem so prihajali novi izpovedenci. Cerkevna vrata so se tiho odpirala in zapirala. Počasi je šel vsakdo do kropilnika, pomočil vanj prst, se prekrižal in se poklonil. Vsi obrazi — mirni, tihi, praznični.

»Moj Bog, nič ne vedo. Še ne slutijo ne. — Da, tale žena! Nekaj slovesnega je v njenih licih, odkar je mati. Nekaj kakor pričakovanje velike reči. Da, tvoj mož je pri 17. polku. Sirota!

In tistile oče. Vselej kleči takole. Krog prstov debeli molek, prste sklenjene, na njih čelo, da je ves obraz zakrit od širokih dlani in se vidi samo še pleša. Štiri fante imaš — vsi vojaki. Si mislil: sedaj počijem. In še ne veš, da ne boš, sedaj ne . . .«

In še drugi so prihajali. Tudi dečki, ki so skušali predreti vrsto in okaniti starejše za mesto bliže izpovednice.

Župnik je izpovedoval, blagoslavljal in odvezoval. In vselej in vsakemu bi bil rad povedal: »Ali ne veš? Bog pomagaj! Vojska — vojska . . .« Toda vselej se je premagal in težko čakal, da zazvonijo zvonovi in ga pokličejo maševat.

Zazvonilo je. Cerkev se je polnila. Klopi so bile zasedene, polnilo se je po sredi, v kapelah, pod korom. Orgle so zabučale kakor sicer, pevci so peli. Župnik je pa maševal.

»Ne, takoj jim ne povem. Šele po pridigi.« Tako je sklenil župnik, ko je šel na leco. Govoril je besede Gospodove: »Daj odgovor od svojega hiševanja.« Sam ni vedel, čemu se je razvnel; zdelo se mu pa je, da hoče vsakemu posebe dopovedati: »Glej, ura je, ko se glasi božji glas za vse: za berače, za gospode, za poglavarje in za narode: Daj odgovor! In vendar se mu je zdelo — da nihče ne ume, zakaj se gre; vprašajoče so ga gledali. Celo stari Anže, najvernejši poslušalec pridig, se je zbežal vsled župnikove nezapopadljive ihte in je tuhtal v svojem srcu: Le kaj mu je, gospodu, danes, da se tako za čuda žene? Drugi niti tega niso pomislili, kar

si je upal Anže, in so potrpežli, če se jim ni zadremalo.

Nenadoma je pa župnik prenehal. Kar odsekal je govor in trenutek pomolčal.

»In sedaj, dragi moji, nekaj drugega.«

Zopet kratka pavza. Po cerkvi se je vsa stisnjena celota ljudi zganila — in dvignila glave. Naglušni so zastavili uhlje z roko.

»Vojska bo! Zatorej . . .« itd., kakor mu je bil naročil župan. In potem si je pripravil navduševalnih besedi za tolažbo in za vdanost v božjo voljo — in za ljubezen do domovine — in vendar vseh teh pripravljenih besedi ni nobene izgovoril, ampak je pokleknil in rekel: »Molimo!« ter je začel.

In med molitvijo je natanko občutil, kako je hipoma legla nad vso faro, dasi nepoznana, še nikdar okušena in vendar od vsakega srca občutena groza.

Zvonček je zapel, župnik je pristopil, da nadaljuje. Kakor bi bil prišel pred drug oltar in bi bilo za njim drugo ljudstvo. Orgle se niso koj oglasile. Otroci so se ozirali nazaj izpred oltarja. Po cerkvi na ženski plati se je slišalo usekavanje mater, ki so imele solzne oči.

»Dominus vobiscum.«

Saj ne bi bil smel, a to pot ni mogel, da ne bi bil pogledal ljudstva. En sam hip in je videl in je spoznal, da vse oči zro drugam in ne na oltar, drugam, v daljavo, in da nič ne vidijo v daljavi in so vendar vprte tja s pričakovanjem in grozo.

Tedaj so se prebudile orgle. »Orglavec je tudi vojak,« se je raztresel pri darovanju župnik in mu ni zameril zaradi pavze. In orgle so udarile bučno, kakor koračnica so bili akordi, in na to sam pedal, presekano, staccato — potlej se je vse zlilo v mol in je plakala vsaka piščal.

»Kako bi drugače,« je spet zašel župnik od lavabo psalma drugam. »Šest otročičev ima. Če pade?« Hitro se je zbral in poudaril začetek psalma: Lavabo inter innocentes manus meas — ali v tem hipu je vnovič mislil: »Nedolžni so, vsi, ki pojdejo odtod, nedolžni, ki ostanejo. Vsi brez krivde, pa bo tekla njih kri in bodo kapale njih solze zaradi tujih grehov.«

Mehanično je odmolil psalm do konca, in ko se je sklonil sredi oltarja, se je ozrl na njegove misli Križani in mu je govoril: Tudi nad mano niso našli krivice in vendar je tekla moja kri. A ni tekla zastonj. Tudi teh ne bo. Njen krik bo prišel do ušes mojega Očeta.

Kakor župniku, se je godilo množici. Vsa prazniška zbranost je bila uničena. Tudi sicer se je raztresel marsikdo in mu je ušla misel izpred

oltarja vun v hišo, na polje, v hlev. Ali zalotil jo je in se je vrnil z dušo nazaj in se opravičil pred Gospodom kot otrok, ki ga je igrača premotila, da ni slišal klica očetovega. Toda danes je volja omagala. Vseh misli so se napotile drugam in ni je bilo volje, ki bi jih priklicala nazaj.

Tamkaj v prednjih klopeh je sedel mlad mož. Nenavadno velik molitvenik je imel. Moški ne ljubijo takih. Toda ta ga je imel in vsako nedeljo se je zatopil vanj, obračal list za listom in se ni ozrl nikamor. Danes so obtičali listi in po pridigi se ni obrnil noben več. Preko knjige se je zazrl v sosedov hrbet, ki je bil pred njim. Drobne rjavkaste kitice so tekle po blagu in se s pole levega in desnega pleča stekale na sredo šiva. Tako ga je presunilo, da spočetka ni mogel čisto nič misliti. Samo te kitice so tekle brez konca in se zamotavale in se spet razpletale. In potem mu je samo še nekaj nejasnega mrgolelo pred očmi, da je gledal in ni več videl. Videl je pa svoj dom, videl ženo in otročička in videl je načrte. Tako je štedil, da so mu očitali skopost, tako je delal in trpel, da so mu kazali norce. Pa se ni zmenil, ker je šel za ciljem. In njegov cilj je bila turbina pri mlinu in v njem novi stroji in električna . . . Vse je bilo že takorekoč na dlani pred njim. In sedaj so vsi načrti prekržani, na vojsko pojde in se morda ne vrne več. Stare stope bodo tolkle, stari kameni tekli, žena bo dvigala vreče in zasipala žito. Nevoščljivci poroko: »Sedaj mu sveti večna električna. Ha, ali je bil nespameten, da se je ubijal!« Mraz mu je tekkel po hrbtu, da se je prebudil iz težkih misli, a ni videl drugega, kakor da so rjavkaste kitice migljale po blagu sosedovega hrbta.

Poleg njega je bil mož šestdesetih let. Veljak je bil in imovit, pa skromen. Pozno se je oženil — oče mu ni dal — in zato je imel mladega sina edinca — vojaka. Ko je padla s prižnice beseda: 'vojska', je mož zlezal počasi na kolena, molek je ovil trdno krog izdelanih rok, nagubančil čelo in upognil glavo. In nobena jagoda se ni več gani. Mrličiči drže tako molke ovite krog rok. Prišlo mu je, da bi se bil razjokal. Po sili je videl boj, slišal pokanje, gledal mrličiče. In tamkaj je ležal njegov sin, kri mu je vrela iz srca in je jecljal: »Z Bogom, oče, z Bogom — umiram . . .« In nenkrat je občutil, da ga je tiščalo v srcu, da je vse veselje ubito, da so vsi upi pokopani. V lastni lepi hiši je gledal tuj rod, ki je težko čakal njegove smrti in je godrnjal, ko je on, star in truden in žalosten, kašljal pri peči.

»Našega ne zadene. Štirideset jih že ima. Ne pride na vrsto.« Tako se je tolažila žena Mana, mati

sedmerih otrok. In vendar si je brisala vso mašo solze. »Če bi pa vseeno moral iti?« Zagledala je pred sabo sedem lačnih obrazkov, sedem rok je segalo po kruhu. »O moj Bog,« je vzdihnila tako glasno, da se je soseda ozrla nanjo. »Ko nimamo ne svoje strehe, ne njive, ne nič. Samo njegove roke. In če mu te sovražnik odseka . . .« Spet je potegnila z ruto čez oči. Soseda jo je razumela in se ji je smilila. »Vaš ne pojde! Tako starih ne bodo pobirali. Ne jokaj, Mana!« Mana se je ozrla v šepetajočo sosedo. Z očmi se ji je zahvaljevala in prosila: »Bog te usliši!«

Pri kropilniku je stala Francka. Za čudo je pobledele, ko je slišala o vojski. Počasi in prikrito se je ozrla čez rame na desno. Tamkaj je stal on. V tla je gledal sredi fantov. Toda občutil je njen pogled in je zaslišal vprašanje: »Matija, kaj sedaj?« Zardel je, se prestopil z leve noge na desno in spet povestil glavo. Vse je bilo dogovorjeno. Še pred jesenjo bi se vzela. Sedaj pa to! Če je res, kar slutiti Francka? In zdelo se ji je, da vsa vojska ni tako grozna, kakor bo grozna njena sramota.

Župnik je maševal, strežnik pozvanjal. Ljudje so se križali in trkali mehanično na prsi. Ko so vstali k zadnjemu evangeliju, je pogledal sosed soseda in vsak je občutil, da ga je sram. »Če mi je videl v srce sedajle, kako sem se bal. O, skrijem.«

Orglavec je odprl vse registre, po cerkvi je zagrmelo, ljudje so se usuli iz nje. Fantje prvi, za njimi možje. Celotne žene, ki so rade pomolile še po maši, niso strpele, da bi župnik odšel v zakristijo.

»Sedaj gremo!« je kričal fant sredi gruče pred cerkvijo in si popravljal klobuk po strani. Občinski sluga je stal na kamenu. Krog njega so se gnetli fantje in možje.

Za njihovim hrbtom so hitele ženske proti domu.

»Petrin, beri! Kaj se obiraš?« je zaklical nekdo izmed množice nad sluga.

»Še prezgodaj izveš, fantè! Torej poslušajte: Njegovo c. in kr. Apostolsko Veličanstvo je najvišje blagovolilo zapovedati mobilizacijo . . .« Sluga je bral, slabo bral, zato s tem bolj važnim izrazom na licu. In ko je končal, je dostavil:

»Potemtakem veste, da morate vsi na vojsko!« Nato je skočil s kamena in si naredil gaz med gnečo.

Nekdo ga je vprašal o nečem.

»Berite! Nabijem vam na občinsko desko!« Naglo je odšel na vas, ljudje so krenili molče v gručah za njim. (Dalje.)

VOJNA: BITKA.

Boj divja.

Kdo si, ki kličeš človeka? — Človeka ni! —
Ki kličeš brata, očeta? — Ne očeta, ne brata ni! —
Zver je prišla iz okov in divja . . .
Vse, kar so nabrali od veka do veka — gori!
Moč dvajset stoletij v curku krvi do nebes se podi.

Vso zavest sta jim vzela kri in šum,
groza smrti jim daje pogum
zverine: dvoje belih oči, dvoje ustnic penečih,
dvoje vrst zob, da se v meso zajedo . . . in štrčečih
bajonetov ost in pok . . . O, razum
se prelil je v instinkt: za svoj Jaz
se borijo. Ko krogla zapoje, pretrese ga mraz
in upogne se — bajonet odbije in preko ran
in smrti, naprej! — Da ni mrtev: mori,
mori: da bi živel še samo en dan!

Dim . . . S telesom na tleh se umikajo smrti . . . Naskok!
Polna in glasna ravan: bajoneti, rjojenje,
grmenje topov, da se tresejo griči . . . Pok granate — in naokrog
se napravi strašen kup krvi, prsti, mesa in kosti . . .
Nove čete tonejo v grozo . . . Kot sila plazov konjeniki gredó, pod kopiti
umirajo . . . Naprej! . . . Prodirajo. — Ranjeni, razbiti
ne čutijo nič, le v točo se krogel, šrapnelov podijo blazni in v vihar
strojnih pušk, ki škropijo, kot bi rože zalival vrtnar,
in obraz ne razloči obraza: vse en tok valovi — v smrtni krohot . . .
In polja ječijo, vasi se pepelijo,
ljudje bežijo, umirajo starci, otroci, žené
dojencem zakrivajo nedolžne oči, da ne vzrejo grozot.

Tam — iz divjega meteža hipno se dvigne možak,
puško vrže v zrak,
poklekne na tla in objame mrliča in ga boža . . .
Ha ha ha ha! — se smeje, poljublja, na licih mu roža
krvi je razcvela . . . Ha ha ha ha! — Oko mu blodno sije . . .
Tam sedi . . . strmi . . . sedi . . . da konjsko kopito ga ubije . . .

Drugi bajonet je na prsi obrnil: zaigrála je kri in oblila
ga . . . Tretji z neznansko močjo je kopito vihtel: razločila
ni več sovražnika, druga; vseeno mu: kamen ali drevo . . .
Dva brata sta se spogledala v klanju, ubila se: Tako
jima obraz je bil izpremenjen in sivi lasje . . .
In vse: dim in kanoni, puške, ostrina, rjojenje, gorjé!

Ognjeni vihar divja naprej.
Dvoje železnih valov se je spluščilo v kri
in sam zrak strepeni
do visokih nebes in še solnce rudeče visi sredi vej
razplamtelega gozda. Čas krohotaje blazni
in prostor pada . . . Črna slepa žena, ogromna si!

VOJNA: MATI MOLČI.

Na strop in na stene je besno udarilo o polnoči.
Otroci so plašno pogledali: »Mati?!«
»Veter golči . . .«
Potrkalo v jutro. — »Mati?« — »To žarki so zlati.«
Potrkalo je opoldan. — »Mati?« — »To je dan.«
In v mraku na dver. — »Mati?« — »To je večer . . .«
In pred polnočjo. — »Kaj pa je to?« —
Mati molči . . .
Ko je bil dan, so otroci pogledali: »Zima je.«

In od polnoči do polnoči trka
in drobtinic prosi, lakoto budí in bosí —
in šibo nosi in švrka, švrka,
da boli; goriva ni.
Otroci se stiskajo, vetrovi piskajo:
Hi hi hi hi!

Mati molči . . .

France Bevk.

PESEM V MOLU.

Mrtvo drevó pod svinčeno nebó
strmí;
pod svinčenim nebom vran leti.
Rekel bi, da se na drevó spusti.

Moja misel je žalostna ko zapuščen čas,
moja misel je mrzla ko zimski mraz.

SENCE.

Zlato solnce črno riše
zelena drevesa, bele hiše
in nas — —

Zakril sem si obraz.

Joža Lovrenčič.

IVAN GRAFENAUER: O NAŠIH NAJMLAJŠIH.

»S spoštovanjem in z velikim priznanjem do predhodnikov moramo iti korak naprej, kajti nobenemu izmed literatov ni prijetno, če vidi živ ali izve v grobu, da caplja za njim cela vrsta ljudi, ki se trudijo po vsi sili misliti z njegovo glavo in hočejo jecljati tuje besede v njegovem načinu.« — »Zidajmo novo v kulturi z resnobo in s spoštovanjem do dela prednamcev.« — Narte Velikonja v »Zori« XX. (1913/14), zv. 5. in 6., str. 166.

Stari in mladi! To nasprotje se pojavlja vsepovsod v življenju, pri posameznih družinah, v razvoju vsega človeštva, na vseh poljih človeškega prizadevanja. Najbolj morda v zgodovini umetnosti in literature. Zgodovina še nikdar ni pogrešala tega nasprotja.

Res pa je njegova oblika lahko različna; ali se pojavlja kot neplodovit boj zaničevanja in sovražnosti, ali kot dobrodejno medsebojno tekmovanje, izvirajoče iz ljubezni do dela in napredka; prvo se je vršilo, če so temeljna načelna nasprotja ali pa globokosežna nesorazumljenja ločila oba tabora, drugo pa, če je oboje, stare in mlade, vodilo spoštovanje do medsebojnih vrlin in prizanesljivost do tistih nepopolnosti, ki kaze tudi najlepše delo človeške roke in človeškega duha.

Tudi v naši literaturi katoliške smeri se je pokazalo to nasprotje, znak zdravega napredka; s seboj pa ni prineslo boja med starejšim in mlajšim pisateljskim rodom, kajti mladi so prepričani, da morajo ustvariti »novo v kulturi s spoštovanjem in z velikim priznanjem do predhodnikov«, pač pa neke vrste odpor proti mislim in proti obliki mladih pisateljev umetnikov od strani občinstva, precejšnjega dela naročnikov in bralcev »Dom in Sveta«. Pravzaprav zopet čisto umljivo: vajeni staropriznanega poetičnega izražanja, kot sta ga pri nas udomačila Stritar in Levstik in ga po svoje uporabljala Gregorčič in Medved, se novi tehniki, ki zahteva od bralca dokaj več duševnega dela, ne morejo privaditi tako hitro; no — in naši najmlajši kljub svojim velikim vrlinam pač tudi niso kot dovršeni mojstri padli z neba. Vendar pa je popolnoma krivo, če kdo kar od kraja odklanja, kar se mu zdi nenavadno, in vse zametava, kar se mu vidi nepopolno. Pri veliki resnobi, s katero so se naši mladi lotili dela, da »zidajo novo v naši kulturi«, vršeč umetnikovo dolžnost, da nam podajajo sebe, svoje ideje in nam osvetlujejo svoje svetove v umetninah, ki naj so njihova last in naj nosijo pečat osebne potence njihove (Velikonja v »Zori«), tedaj je tudi

dolžnost občinstva, da priznava v novi umetnosti to, kar je v njej klenega in življenja vrednega. Spoštovanja in priznanja treba tudi vrlinam in resnemu prizadevanju, s katerim si mladi izkušajo bogatiti svoje zmožnosti in izpopolnjevati svoje mlade sile, ki se z brezdvomno jasnostjo kažejo v njihovih delih, prizanesljivosti pa tipični mladostni nepopolnosti, ki se istotako brezdvomno vidi v njih, ki pa se je izkušajo osvoboditi.

S svojimi vrsticami »o naših najmlajših« bi rad ob nekaterih osebnostih nekoliko označil, kaj so nam naši mladi pisatelji, opozoril pa tudi na razne nedostatke, ki bo treba, da jih še premagajo.

I.

Največkrat se pritožujejo ljudje o Jožu Lovrenčiču; pravijo, da je nerazumljiv in da so njegovi verzi gola proza. Zato si ga hočemo ogledati najprej.

Prve Lovrenčičeve pesmi smo brali v »Dom in Svetu« l. 1911 in v »Prvih cvetih« »Zore« l. 1910/11, večinoma premišljevanja v obliki soneta. Bile so to prve začetniške vaje pesnikove, da bi pridobil njegov jezik potrebne gibčnosti in prožnosti; vse je v njih še tradicionalno, Kette in Prešeren sta mu vzornika. V premišljevanjih samih ni prave neposrednosti, umska meditacija še ni prežela vsega človeka, ni segla še v globine pesnikovega srca, zato ni zrasla s silo nujnosti iz lastnega dušnega doživljanja in marsikaj se sliši kakor spomin na gimnazijski verski pouk ali na apologetično knjigo, ki še ni postala docela njegova duševna last. Vsled tega nas te meditacije Lovrenčičeve niso mogle ogreti, čeprav tudi že iz njih tuintam švigne iskra samostojnega duha v kaki posamezni misli ali smeli, novi metafori, prvi znak krepke, a še nerazvite osebnosti. (»Meditacije« in drugi soneti v »Dom in Svetu« 1911.)

S časom pa se zliva v te sonete zmeraj več pesnikovega lastnega življenja, njegove duševne lasti (posebno v sonetih, ki jih je priobčeval v letu 1912 v »Zorinih« »Prvih cvetih«), vendar pa ravno za to svojo last, burno mladostno hrepe-

nenje po ciljih in sreči, ki išče, a še ni našlo pomirjenja, si pesnik ni znal (in tudi ni mogel) ustvariti popolnoma odgovarjajočega izrazila v obliki soneta. Kajti umetno izcizelirana posoda soneta je ustvarjena za dozorelega umetnika-moža, ki zna brzdati svoja čuvstva in svoje izražanje z uzdo umerjenega moštva in dovršene umetnosti, ne pa za viharo silo prekipevajoče mladosti.

Iskal je zato novega izrazila in ga našel, kot pred njim že Župančič, v svobodno rimanih ali tudi nerimanih svobodnih ritmih, ki ne poznajo drugega zakona kot zakon skladnosti z vsebino. Za ta korak pa ga je usposobila ravno stroga šola sonetne oblike. Brez nje bi se mu bil žalostno ponesrečil. Kajti ni je skoro kočljivejše pesniške oblike kot so prosti ritmi, čeprav bi si človek mislil ravno nasprotno, da jih je lahko »narediti na vatile«. Kakor pokaže fotografična plošča na obrazu vsako pičico kot piko, vsak mozolček kot mozol, tako tudi prosti ritmi z občudovanja vredno doslednostjo brezobzirno odkrijejo sleharno vsakdanjost izraza kot trivijalnost, vsak neskrben stavkov ritem kot neskladnost, dočim v navadni pravilno merjeni in rimani pesmi že tista verz in kitici lastna muzika kakor fotografov retušni svinčnik pokrije marsikatero napako in napačico, da je oko ne zagleda na prvi pogled.

Zato pa: Zmeraj, ko je v kaki literaturi poetični jezik okorel v »pravilnih« oblikah kitic in verzov in rim, ker so slabotni epigoni izražali svoje nesamostojne misli in slabotna čuvstva v jeziku, suženjsko posnetem po predhodnikih-mojstrih, ter s tem zvlekli tradicionalno pesniško izražanje v prah vsakdanjosti, zmeraj se je izvršil preobrat na bolje tako, da je mladina razbila stari poetični aparat in v svobodnih ritmih — ali pa naslanjaje se na preprosto metriko ter izražanje narodne pesmi, svobodno vsake konvenijence — izkušala ustvariti nov, pristnejši pesniški jezik. Šele, ko je bilo to delo dovršeno, je vklenila svobodno razvito silo novega izražanja zopet v zakone strožje forme. In nazadnje šele je našla poezija pot do vseh intimnih skrivnosti tiste najnežnejše cvetke lirske pesniške forme, preproste pévne pesmi, ki jo srečavamo v najlepšem sijaju, napolnjeno z živo dušo pesnikovo, pri največjih lirskih navadno na višku njihove pevske sile, dasi so jo gojili tudi že morda v svoji mladosti. Pesem »Luna sije« je Prešeren spesnil v svojih štiridesetih letih, Goethe svojo »Gefunden« celo, ko je bil star že triinšestdeset let.

Jasneje nego pri posamezniku vidimo to razvojno črto v zgodovini. Že v našem le malo nad

sto let starem pesništvu jo vidimo, dasi šele v eni glavni fazi preko začetniške »modrine« Vodnikove do značilne osebne umetnosti Prešernove, odtod do oglajene forme dedičev Prešernovega pesniškega jezika Stritarja in Levstika ter njunih učencev, posebno do gladkega Gregorčiča. Stritarjevi in Gregorčičevi nasledniki in posnemalci pa so pripeljali »gladkost« jezika in verza ad absurdum, delali so jih lahko na vatile, a bili so prazni, brez vsebine. Tedaj pa je prišla naša »moderna«, Kette, Župančič, Cankar, in razbili so, vsak na svoj način, staro poetično formo ter nadomestili konvencionalni »gladki« jezik brez osebnih značilnih potez z novim, ki je bil umerjen za njihovo vsebino. »Dume« Župančičeve si v Stritarjevem ali Gregorčičevem verzu in jeziku niti misliti ne moremo. Pri Nemcih se je vršil tak preobrat prvič za časa Klopstocka in mladega Goetheja in vnovič v osemdesetih letih devetnajstega stoletja, potem ko so bili formalisti monakovske šole in osladni pisaci epskolirskih spevov s celimi povodnjimi lepo vezanih in z zlatom rezanih zvezkov zalivali literarni trg. Vselej se pojavijo tisti svobodni ritmi, ki je njih edini namen ta, da čim najbolj popolno izrazijo — vsebino. To je tista oblika, ki je v njej Goethe spesnil svoje najlepše ode. N. pr. »Meine Göttin«:

Welcher Unsterblicher
Soll der höchste Preis sein
Mit niemand streit ich
Aber ich geb' ihn
Der ewig beweglichen
Immer neuen
Seltsamen Tochter Jovis,
Seinem Schoßkinde,
Der Phantasie. Itd.

V njih je zložil romantik Novalis svoje globokočuvstvene »Himne nóci (Hymnen an die Nacht)«, o katerih — značilno! — izdavatelji niti ne vedo, kako naj jih dele v verze, in jih tiskajo torej večinoma zdržema kakor prozo; v njih tudi »moderni« Arno Holz svoja časih meglenonejasna, časih tudi preprosta in prozorna občutja. N. pr. iz zbirke »Phantasia«:

Vor meinem Fenster
Singt ein Vogel.
Still hör ich zu; mein Herz vergeht.
Er singt,
Was ich als Kind besaß
Und dann — vergessen.

Vse polno takih zgledov pa najdemo tudi pri Župančiču, le da on v svojih svobodnih ritmih uporablja mojstrsko tudi rime za čudovite muzikalične in karakteristične učinke.

In tako je tudi Lovrenčič za izražanje svojega lastnega notranjega sveta iskal izrazila, ki bi bilo zanj prikladnejše, nego je bil sonet, in ga je našel v svobodnih ritmih.

V njih je šele zaživela Lovrenčičeva pevka sila svoje življenja. Zdaj se šele kaže vsa čustvenost njegovega srca, s katero prepaja pesnik vse, kar vidi, kar misli in kar živi, zdaj se šele razvija moč njegove domišljije, s katero oživlja v živo bitje mrtvo naravo, ki ga obdaja, po kateri se mu strne vse, kar hoče povedati, v sliko in metaforo. Zdaj tudi šele vidimo vso iskrenost njegovega mišljenja; kajti svetovni in življenjski nazor, ki ga razgrinjajo pred nami številne njegove pesmi, je pesnik tudi s svojim srcem dočutil, v življenju doživel, ne samo z umom doumel, zato so nam stare resnice, ki jih pripovedujejo njegove pesmi, zmeraj zopet nove, ker jih je iznova po svoje doživel človek. Zdaj tudi čutimo občudovanja vredno resničnost njegove poezije, ki je resnična do zadnjega, prosta vse laži in konvencije.

Ta razvoj se seveda ni izvršil v hipu. V začetku ga je zmeraj zopet srečala Župančičeva fantovsko razposajena, mladeniško sanjava, moško krepka pesem. »Poletna romanca« (»Zorini« »Prvi cveti« 1911/12, str. 7) je tak zanimiv sad Lovrenčičevega duha, oplojenega z Župančičevo pesmijo:

V kraljestvo azurja, v nasičeni vzduh,
prikradel oblak se je — črn potepuh —
in vpri svoje temno oko
na zemljó,
kjer dremalo tiho pri selu je selo,
na polje, ki pelo
je zlato, veselo pesem pšenice,
na radostne nade vinske gorice
in razširil se je, kot da v njem je testo
zlokobne, uporne misli zavrelo.

In je spregovoril.
Besede, ki z njimi je dvoril:
— O sela, o polja, o vinske gorice,
pogled na vas, že se razvname mi lice,
ker vaših lepot se mi hoče!

Jug me je rodil in učil me manir,
kjerkoli se vstavim, sem kavalir.
Konfetov v dokaz? — Tukaj vam toče!

Še mojih poljubov? O to so ognjeni,
kedor jih okusi, smrt ž njimi priženi! —
Tako je govoril in dvoril in vriskal,
sul točo in zraven poljube pritiskal.
Ko bilo mu dosti, v slovo se lepoti
je zakrohotal in dalje visoke šel poti.

Po svojem motivu — oblak, južni potepuh, se roga deklici zemlji, jo poljublja s poljubi-bliski ter obmetava s konfeti-točo — in po pokra-

jinskem vonju, ki diha iz verzov, je pesem tako Lovrenčičeva-goriška, kot le katera, in vendar je dala povod za postanek, morda nezavestno, Župančičeva »Gazelica« (»Čez plan«, 1904, str. 42), kjer oblaki iznad Krima pesniku odgovarjajo, da so snoči pili pri očetu oceanu in nato pijani vso noč premetavali barke po morju, »da so brezverci molili kot deca pred parkljem — a kapitani preklinjali in obupavali.« In tudi v kaki metafori čujemo rahle spomine na Župančičeve: polje n. pr., ki poje »zlato veselo pesem pšenice«, kaže v Župančičevo »Dumo«, kjer odpeva mož odgovor na pesem, ki mu jo je pela ženska, »pesem zeleno vso, pesem vetra in vej in trave in solnca na travi . . . pesem srebrnih in pesem zlatih valov, pesem potokov in pesem žit«. Na to Župančičevo »pesem« spominja še v »Dekletovi pesmi« (»Dom in Svet« 1914, str. 350) metafora »pesem tvojih moških rok« in na Župančiča še ta in oni izraz iz prvega časa novega Lovrenčičevega pesniškega razvoja.

Podobnega, le morda še manj samostojnega drobiza je v tem času (1911—1912) še več. Krepko pa je Lovrenčič korakal naprej. »Zora« in »Dom in Svet« v letih 1913 in 1914 so dokaz za njegovo resno prizadevanje in za krepko pesniško silo njegovo. To kaže že pesem »Jesen« v 1. zvezku »Zore« l. 1912/13, ki v podobni enotni personifikaciji kot »Poletna romanca« pripoveduje o pozni jeseni in o prihodu zime, a kaže vse bolj živo življenje, vse večjo silo izražanja in vse drugačno slikovitost jezika. V enotni sliki o viharju pastirju, o meglah ovčicah ter o sneženi volni in v živem pripovedovanju vstaja pred nami vsa vrsta jesenskih razpoloženj v naravi do pričakovanja zime, ki že sili s hribov v doline:

Na bele čeri, ki iztezajo na široko svoje lakti,
(drevje bi rade objele, ga nase prižele ter skrile svoj stas)
se vsedla je jata gavranov črnih ko misel pregrešna in kraka
in zime čaka.

Od hriba do hriba je mir. Zdaj zdaj pa volna izpod neba
zamegli.

S preprostejšimi sredstvi izraža razpoloženje moreče novemberske večne megle pesem »November« v 2. zvezku istega »Zorinega« letnika. Še enotnejša in preprostejša pa je »Serenadica« (»Dom in Svet«, 1913, str. 94):

Skozi noč gre mraz:	In bodo cvetele,
do tvojih oken skloni svoj	v svitu nebeških zvezdic
in dahne vanje [obraz	osamljene, [blestele
svoje sanje.	omamljene . . .

Beli dan jih z zlatimi prsti
vtrga po vrsti
in ti poveže jih
v žalosten vzdih!

H. Holbein: Henrik VIII. (Windsor.)

Človek, ki je v teh pesmih razpoloženja v naravi bolj ali manj v ozadju, pa stoji drugače v Lovrenčičevih pesmih odločno v ospredju. Menjajoča trenutna razpoloženja, sanje ljubezenske, sreča, hrepenenje po ljubljeni deklici, premišljevanje o življenju in njega namenu in cilju so glavne snovi njegove pesmi, ki se menjajo in prelivajo druga v drugo. In čim bolj nam daje Lovrenčič v svojih pesmih samega sebe, toliko bolj se mu zgoščuje slog, toliko tehtnejša in pomembnejša je vsaka beseda, vsaka slika, vsak preneseni izraz, ker se je pesnik zmeraj bolj učil molče povedati, kar se najbolje pove molče, ter se bližal idealu, ki ga je Schiller izrazil v besedah: »Was er weise verschweigt, zeigt mir den Meister des Stils.« —

V pomoč mu je pri tem posebno njegov čudovito slikoviti jezik. Poetična vsebina pomembne metafore se ti le malokje odkriva s tako močjo kot v Lovrenčičevih pesmih. Učitelj mu je bil tudi tu v prvi vrsti O. Župančič, a Lovrenčič si je prilagodil ta izrazila tako, kakor je to zahtevala njegova pesniška osebnost, ki nam hoče povedati čisto druge reči kot pa njegov učitelj.

Ta je v prvi vrsti poet čuvstva in poetičnega razpoloženja, njegovo svetovno naziranje, nekoliko panteistično navdahnjeno, je pri tem nekaj slučajnega in ga zanima najbolj le po svoji čustveni vsebini; Lovrenčiču pa je njegovo svetovno naziranje, temelječe na krščanskih resnicah, zadeva vesti, prva in najvažnejša zadeva ne samo mišljenja, nego tudi čustvovanja njegovega in je porojeno in utrjeno v duševnem trpljenju in v bojih vesti. Tako je razumljivo, da stopa v Lovrenčičevih pesmih svetovno naziranje njegovo zmeraj zopet v ospredje, a ne v obliki zgolj umske filozofske dedukcije, ampak kot predmet in plod trpljenja in boja. In v tem je bistvena razlika med didaktično moralizujočimi premišljevanji Gregorčičevimi (Samostanski vratar, Življenje ni praznik), med trpko pesimističnimi razmišljanji trpljenja vajenega Medveda o človeštvu in svetu ter med Lovrenčičevimi pesmimi te vrste, ki jim je predmet v prvi vrsti pesnik sam v svojem razmerju do Boga in večnosti. Odtod tista neposrednost idejne vsebine teh pesmi, ki je izšla neposredno iz pesnikovega doživljanja. (Pravljica, Zora XIX, 1912/13, 82; Besede, ki so jih prinesla leta, Z. XIX, 175; Confessio, DS. 1913, 71; V velikomestnem jutru, DS. 1913, 286; Uvod, DS. 1914, 13; Sfinga, DS., 1914, 96; Misli v rojstni noči, DS. 1914, 96; Življenje, DS. 1914, 334, i. dr.)

Svojo pot je našel Lovrenčič kmalu tudi v ljubavnih pesmih, izmed katerih cela vrsta vpliva z naravnost čudovito neposrednostjo (Pesmi iz

pisem, DS. 1914, 150). Resničnost, s katero kaže v njih svojo ljubezen in svoje hrepenenje, srečo in trpljenje, jasno zaupanje in boje vesti, je njih najlepša lastnost; značilno za njegovo filozofsko-etično nprav pa je, da mu razmerje do dekleta kakor vse drugo ni samo zadeva čuvstva, ampak tudi zadeva vesti. Boj zoper nizko naravo v človeku in ž njim združeno dušno trpljenje odmeva iz pesmi »Jesen« (DS. 1914, 252) enako kot iz »Sfinge«. — Pa tudi v vsem drugem, kar nam hoče pesnik povedati, bodisi da nam slika kako razpoloženje ali kako misel, ki mu je vstala iz njegovega življenja in opazovanja, ali da hoče rešiti kako vprašanje, ki ga vznemirja, v vsem hoče pesnik vpodobiti kot pristni lirik svoj svet in svojo dušo, ne zmeraj z enako srečo, — »dolga pot je od misli do besede, daljša od čuvstva do besede« — a kakor se bo pesniku poglobljaj pogled v svet, v človeško in lastno dušo in srce, toliko več nam bo lahko povedal — to je prva naloga njegova — in toliko bolj po svoje — to je druga, za pesnika nič manjša.

Najljubše poetično izrazilo Lovrenčičevo je primera, slika, metafora. Vendar pa mu ne eno, ne drugo ni zgolj vnanji nakit, kot je to čestokrat pri pisateljih, ki so v prvi vrsti retoriki (najjasneje to opazujemo pri frazavem Anastaziju Grünu) in zato kopičijo metaforo na metaforo, sliko na sliko brez nujne notranje zveze (prim. utrudljivo dolgo, idejno ubožno periodo v Grünovi morda še najlepši pesmi »Der letzte Dichter«), marveč da mu je metafora, kakor vsakemu pravemu pesniku, najpregnantnejši izraz za misel; vsled tega tudi ne sledi druga drugi kot enaka enaki, vsaka zase, marveč ena slika, najtehtnejša, je izraz temeljne ideje v pesmi, tej glavni sliki so podrejene vse druge tako, kot so podrejene vse misli iste pesmi edini, enotni glavni misli, in tako se zaokroži vnanja oblika z idejno vsebino v nujno notranjo zvezo. Za zgled naj nam bo pesem »Sfinga«. — Za umevanje pesmi si je treba samo jasno poklicati v spomin, da je Sfinga mitično bitje (pripovedka o Ojdipu in Sfinji!) s truplom leva in s človeško glavo. Tako bitje je vpodobljeno v egiptovski puščavi pri piramidah v velikanski kameniti Sfinji, ki ima čudovito izrazite oči, vrte nekam v neskončnost.

Večkrat me zdolgočasi naš čas
in grem in odpiram piramide in mumije budim
in ž njimi govorim jezik, ki je blizu.
Ime mu je Sfinga: človek.

Oči ima — daljo merijo iz biti v Biti:
dolga pot.
Oči ima — daljo merijo na znotraj:
dolga dolga pot.

Vprašam se: kedaj okameni zver štirih nog: meso,
vprašam se: kedaj bo v eno samo pot zamišljeno
človekovo okó —
Skozi saharo življenja divja vihar:
Nikdar, nikdar!

Če se ne spotaknemo nad 3. in 4. verzom (»jezik, ki je blizu« ne znači namreč oblike, ampak vsebino pogovora, ki se suče o človeku), vidimo, da je enotnost slike čudovito dosledno izvedena in da se misel s to formo do zadnjega natančno sklada, vsak izraz, vsaka slika je tehtna in bogata vsebine.

Pa ravno ta tehtnost in ta pregnantnost sloga, spojena tesno z metaforo in sliko, je lahko za poeta nevarna, ker je ta slog istotako fin instrument, morda še občutljivejši kot pa svobodni ritem, in reagira kakor ta občutno na najmanjšo nepazljivost in netočnost v pesnikovem izražanju. Te čeri pa se Lovrenčič ni ognil zmeraj z enako srečo. Časih kaka majhna sintaktična ali miselna zveza premalo jasna,¹ kaka paralela premalo dosledna,² kak simbol premalo določen,³ nad dotičnim mestom se spotakne razumevanje bralca, ki ni zbral vseh svojih sil, in če razumevanja ni, potem izgine tudi čar, ki ga misel in čustvo razlivata nad verzi, bralec vidi mesto poezije — golo prozo.

Tu je po moji sodbi vir tistih pritožb, ki dolže Lovrenčičeve verze, da so nerazumljivi in sama proza, dasi so v vsej svoji dalekosežnosti brez dvoma neopravičene (saj zadevajo le nekatere pesnitve in še te le deloma, ker niso nerazumljive, ampak le pretežko umljive). Zahteva po brezpogojno lahki umljivosti vsake pesnitve pa je očitno pretirana. Če je poet vpodobil v pesmi vso silo svojega čustvovanja in mišljenja ter položil vanjo trpljenje svoje ustvarjajoče duše — vsako človeško ustvarjanje ni samo veselje, je tudi trpljenje — tedaj tudi bralec ne more za-

¹ N. pr. v krasni pesmi »Misli v rojstni noči«, DS. 1914, 96, zadnja kitica, vrsta 2.: »Za svoja leta starega sveta ne vidim nikjer«, ki naj pravi pač, da je človeško spoznanje prešibko, da bi prodrlo v skrivnosti stvarstva: sveta, ki bi bil star (torej razumljiv) za moja leta, ne vidim nikjer; a tudi v tem slučaju je pojem star prešibak za težo vsebine, ki mu jo daje pesnik.

² »Paralela« DS. 1914, 388: »Par konj vleče parizar čez graniten tlak, podkve krešejo iskre...« — »Tudi jaz vlečem voz in je težak. — Zapeljal bi ga v gramóz, — da obtiči — in izkrešem kri...« — »Izkrešem kri.« Odkod? Iz gramoza? Ne! paralela bi bila sicer popolna, a zmisla ni. Iz svojih nog? Zmislil ni dovolj jasen. Razpoloženje cele pesmi zahteva dostavek kri iz svojega srca, svoje življenje, kar bi bil — »konec zamolčanega stavka«. A paralela ni popolna in vsled tega pesem premalo jasna.

³ Konec »Pogovora v daljavo« DS. 1914, 334, nekoliko morda tudi konec »Jeseni« DS. 1914, str. 252.

htevati, da bi mu bila pesem samo lahka zabava izgubljenih ur. Kakor zahteva vršenje njegovega vzvišenega poklica — ustvarjanje lepega — od pesnika, da razvije vso silo svojega duha, tako se tudi bralcu ne odpre svetišče lepote v poeziji, če hoče priti vanje brez duševnega truda. Tudi lepota Prešernovih, Goethejevih, Shakespearejevih, Sofoklejevih pesniških del se človeku ne odpre na prvi pogled. — Vendar pa je opravičena zahteva, da poet brez potrebe (po nepazljivosti n. pr.) ne oteži razumevanja svojih poezij in uživanja njihove posebne lepote. Goethejevega »Fausta« drugi del je v primeri s prvim manj vreden, ne samo vsled kompozicionalne raztrganosti, ampak tudi radi številnih nejasnosti.

V slikovitosti Lovrenčičevega jezika je še druga nevarnost za njegov slog. Časih se je spojila v pesnikovi fantaziji realna predstava tako tesno z metaforičnim izrazom, da se pesnik niti več ne zaveda, da govori v metafori; vsled tega spoji časih s prvo metaforo drugo, ki pa je s prvo ni mogoče spraviti v sklad. Pesnik je hotel n. pr. reči, da je trpljenje svojega mladega življenja vpodobil v pesmih; »kri« mu je priljubljen simbol za srčno bol in je dejal: »Kri svoje mladosti sem v bisere brusil blesteče« (DS. 1914, 224), ne da bi čutil, da sta realna pojma kri in biser neskladna. Metafore, kakor »jata gavranov črnih ko misel pregrešna«, zahtevajo zelo diskretno porabo, ker bistvu metafore le redkokdaj popolnoma odgovorjajo. Prečeste paralele pa (n. pr. v pesmi »Ljubezen«, DS. 1914, 96) zaidejo lahko v maniro.

Tu čaka poeta še mnogo truda na potu do dovršene umetnosti vnanje in notranje forme. Lovrenčič to pot pozna, saj ve: »Dolga pot je od misli do besede, daljša od čustva do besede«; sam je govoril te besede ob odkritju Medvedovega nagrobnika v Kamniku (Mentor, 1913/14, 5). Kako strogo pa tudi drugače sodi svoje pesmi, priča pesem »Misel« (Mentor, 1913/14, 219):

V glavo mi je padla misel. Obrnil sem jo ko zlat
in jo shranil;
bal sem se, da bi se kdo zanjo ne ukanil —
pa sem se sam — pod roko je v belo polje zletela
in v njem zapela.
O! bral sem jo in me je bilo sram,
ko sem videl, kako je kratka pot
iz skritih globokosti do izraženih praznot.

Glavno pa je: Dokler nam bo hotel Lovrenčič v svojih pesmih kazati sebe in svojo dušo, svoje duševne boje in postaje počitka v njih, resnično in iskreno brez konvencije in laži in dokler nam bo imel povedati kaj svojega, dokler bo rasel kot človek, toliko časa se bo vila njegova pot tudi kod umetniška kvišku. (Dalje.)

DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA.

Prevel in razložil J. D.

DRUGI DEL: VICE.¹

Bliža se 600 letnica smrti Dantejeve (umrl 14. sept. 1321). Italija se že pripravlja, kakor poročajo časniki, kako bi dostojno proslavila spomin svojega največjega sina. Pa tudi drugi kulturni narodi se ga bodo prav gotovo spominjali; saj ga že dalj časa čitajo ali v izvirniku ali v svojih prevodih.² In tudi Slovenci naj bi do tistega časa imeli vsaj en popolen prevod divnolepe »Commedie«. To nalogo si je zastavil »Dom in Svet« in zato letos nadaljuje, kjer je bil prenehal l. 1911.

Toda ali ni to potrata časa in moči za tako starinsko delo? Kdo bo pa to reč še bral? Kaj nimamo Slovenci še dosti drugega dela na kulturnem polju, bolj nujnega, bolj potrebnega, še nestorjenega? Kaj ni škoda, da se naši kulturni delavci bavijo s takimi tujimi predmeti? Kaj ne bi kazalo v letih, ko človek še kaj zmore, vreči se v življenja boj in ustvarjati samostojno nove vrednote narodu, kakor pa obraz obrniti od sedanjosti proč v davno preteklost in gledati vanjo kakor puščavnik v svojo pusto steno? Taka in enaka vprašanja slišim zdaj ob začetku, ko ima čoln odriniti proti deželi duhov; odgovora ne morem dati jaz na ta vprašanja, odgovor bo dala naša prihodnost, dovoljen ali pa nepovoljen.

Vendar kakšno korist pa bo imela tista izbrana četica, ki bode morda vendarle čitala to skrivnostipolno potovanje na goro očiščevanja in

¹ Glej »Dom in Svet« l. 1910 in 1911, kjer je objavljen prevod (z uvodom vred) prvega dela, Pekla.

² Kako razni narodi vstopajo v krogi čestilcev Dantejevih, se vidi iz tega-le dejstva: l. 1856 so imeli šele samo trije narodi popolne prevode »Commedie«: Angleži (3), Francozi (7) in Nemci (7); bilo je torej 17 prevodov celega dela. L. 1912 pa je marljivi dantolog commendatore Marco Besso v Rimu ugotovil že 106 popolnih prevodov v 18 jezikih! Ako bi bil naš prevod dovršen, bi bil stosedmi in naš narod devetnajsti s popolnim prevodom. Samo I. del imajo preveden doslej tudi Armenci in Rumuni, I. in II. del pa Bulgari in Židje. (Marco Besso, *La fortuna di Dante fuori d' Italia*, Roma 1912.) Izmed slovanskih narodov imajo popolne prevode: Hrvatje (v tercinah prevel biskup kotorski F. Uccellini pod naslovom »Divna gluma«, Kotor, 1910, strani 594, res krasen prevod; in v prozi prevaja Iso Kršnjavi, v izdaji Mat. Hrvatske, III. del šele pride), Čehi (prevel pesnik Jaroslav Vrchlický, *Božská komedie*, v Praze, J. Otto, 1901), Poljaki (Boska komedija, preložil Edward Porębowicz, Warszawa, 1909, zelo točen prevod), Rusi (1902—1904, prevel Min, cit. pri M. Besso, *ibid.* str. 22).

še dalje, v raj? Zakaj pa čitamo nesmrtno pesmi Homerove? Mar samo zato, da se zabavamo ob čudoviti fantaziji njegovi? Ali ne marveč tudi zato, da spoznavamo človeka tiste starodavne dobe? Kaj nam ne kažejo n. pr. gostije blaženih bogov v Olimpu, kakšno je bilo takrat življenje niže doli, na zemlji, po gradovih dorskih vitezov, pitje in petje in smeh? In prepiri med Zevsom in Hero, ali niso samo odsev rodbinskega življenja zdolaj, na zemlji? In tako nam tudi Divina Commedia razkriva človeka tiste dobe, nekako ob koncu 13. stoletja (1250—1350!), razgrinja nam grandiozno sliko vse kulture tistega časa, nje svetle in temne strani, življenje versko in znanstveno, politično in družabno, aristokratsko in meščansko. Težko bo res našla — kakor piše biskup Uccellini, n. m. str. 15 — kakšna doba takega pesnika-slikarja, »toli pronicava uma, toli bistre pameti, toli željezne volje, toli žarke duše, toli uzvišene mašte (domišljije) i okretna pera, te (da) bi obdario potomstvo umotvorom, što tekom vjekova ne stara, kako što staraju sve ljudske stvari, pače (ampak celo) sjaji sve to više, što se više odmiče od svoğa postanka...« Po pravici je nazval svoj umotvor: Commedia, ker je v istini kakor svetovni glediški oder, na katerem je prvi igralec (protagonist) — pesnik sam; zakaj on vodi dialog, iz katerega spoznavamo mišljenje in življenje onodobnih ljudi. — Kaj me briga kulturno življenje Italijanov v 13. in 14. stoletju? slišim vpraševati. Počasi, prijatelj; skoro enako je bilo v tisti dobi tudi pri nas — Slovencih. Kar ti dr. Grudnova »Zgodovina slovenskega naroda« (II. del, str. 163—320) slika, vsega tistega ozadje boš našel v Divini Commedii, le še bolj živo, bolj resnično, bolj dramatično povedano. In to je že neka korist, ali ne, vsestransko spoznati vsaj eno preteklo stoletje?

Pa še drugo korist bo imel samotni čitatelj. Divina Commedia namreč ni toliko epos zunanjega človeka (kakor je Iliada in Odiseja), kolikor notranjega. V silnih bridkostih srca je Dante pisal to svoje delo; saj vemo, da se je od l. 1301 do smrti potikal kot izgnanec po Gornji Italiji, zavetja išoč pri prijateljih. Videl je, da je vsa domovina razjedena od strankarstva (gvelfi in gibellini, in v Florenci še posebe črnaši in belaši),

vsled tega pa v odvisnosti od tujcev (Francozov, Anžovincev), in to je »srcu rane vsekalo krvave«. Ker ni bilo zunaj nikjer svobode, je pa obrnil pogled v svojo notranjost in sklenil, priboriti si notranjo prostost, prostost od strasti in greha. Iz tega namena nastopi tisto mistično potovanje skozi trojno kraljestvo onega sveta; to nam razodene sam Vergil (Vice, I., v. 71), ki kliče:

»Saj tod potuje,
da zasleduje pot prostosti . . .«

V Peklu gleda, kako nesrečni so tisti, ki so bili v življenju sužnji katerega izmed sedmih poglavitnih grehov; ko pride do konca, je v njem notranji preobrat (peripetija) izvršen: trdni sklep je v njem dozorel, da se hoče v Vicah očistiti vseh slabosti in posledic, katere ostavijo v duši sedmeri poglavitni grehi. S tem je pa dosežena prava notranja svoboda. Tako očiščen in osvobojen pa kliče — kakor prerok Jeremija Judom — Italiji: Spreobrne se, ker zašla si! — Za to notranjo prostost se pa borimo mi prav tako, kakor se je Dante; ta »duhovni boj« mora bojevati vsak človek. Zato pa ima Divina Commedia kot epos o bojih notranjega človeka — večno veljavo.¹

Zdaj torej s pesnikom nastopimo potovanje v Vice. Važno in potrebno je, da si kraj tako živo predstavljamo, kakor si ga je Dante. Mi prebivamo na severni poluti zemeljske oble; kaj je pa na južni? V srednjem veku še niso vedeli, da je dalje na zapadu Amerika in da je na južni poluti Južna Amerika, Avstralija i. dr. Mislili so si, da vso južno poluto pokriva samo neizmerno morje. Dante si je pa v svoji čudoviti domišljiji ustvaril tam kraj za svoje Vice, češ: sredi južne polute — ravno pod Jeruzalemom, ki je (po Danteju) na sredi naše polute — se dviga iz neizmerne morja visoka, visoka gora, v oblake sega njen vrh. Spodaj je gora kakor obsekana, take strme stene so njeno vznožje; vendar pa se vije sredi skal in spok kamenita steza, počasi se dvigajoč v velikih ovinkih, navzgor. Te stene tvorijo morda eno tretjino gore; potem pride pot na prvo planoto (ali »polico« ali »pas«), ki gre okroginokrog gore; nad to se pa dviga — v enakih presledkih — še šest planot (pasov), seveda vsaka nekoliko ožja od prejšnje. Na vrhu je — zemeljski raj (Eden) . . . Toda kaj bi naprej pripovedoval, saj bomo počasi do vsega prišli in vse videli. V prvih treh spevih (I—III) se bomo mudili še na obrežju, v naslednjih petih (IV—VIII) se bomo trudili po

stezi preko sten, v IX. spevu bomo vstopili skozi čudovita (»Petrova«) vrata na prvo planoto, in odtod bomo prehodili vseh sedem (spevi X do XXVII); s spevom XXIX nas pesnik popelje v rajski vrt Eden (XXIX—XXXIII).

V sedmih krogih (ali obodnih stopnicah) smo v Pekel stopali doli, kjer smo gledali grešnike, od smrtnih grehov premagane, v tem-le redu:

- I . . . sladostrastje
- II . . . požrešnost
- III . . . lakomnost (in zapravljivost)
- IV . . . (obsega dva kroga) lenoba za dobro
- V . . . jeza
- VI . . . nevoščljivost
- VII . . . napuh

V vice pa pojde v obratnem redu: na I. planoti (ali krogu) se očiščujejo malih grehov napuhjeni, na II. planoti nevoščljivi, itd., kakor kaže pričujoča razdelitev:

- VII . . . sladostrastje (sp. XXV—XXVII)
- VI . . . požrešnost (sp. XXII—XXIV)
- V . . . lakomnost (sp. XIX—XXI)
- IV . . . lenoba (sp. XVII, XVIII)
- III . . . jeza (sp. XV, XVI)
- II . . . nevoščljivost (sp. XII, XIII, XIV)
- I . . . napuh (sp. X, XI)

Število 7 (7 poglavitnih grehov) tvori torej ključ do vse razdelitve (tudi »Raja«). Kakor pa smo v Predpeklju (spev III) — onkraj vhoda, a še tostran Aheronta — našli trumo bojazljivcev, ki se niso na svetu odločili niti za dobro niti za slabo, tako v Vicah najprej srečamo že na obrežju in v strmini vznožja, pred pravimi Vicami (v Predvicah), trume duhov-odlašavcev, ki so pokoro odlašali za na konec življenja (sp. II—VIII). V spevu I. pa nam pesnik predstavi čuvaja vsega tega kraja, Katona Utičana.

Ko bomo hodili za pesnikom (in njegovim vodnikom Vergilom), bomo torej nekako v duhu romali na goro. In najbolje je, da si kar vidno in čutno mislimo neko prav določno goro, na katero smo že večkrat romali, n. pr. Šmarno goro, Višarje, Planinsko goro, Sveto goro, Kum itd. Seveda ne bo romanje trajalo en dan, ampak — če bo v vsaki številki izšel en spev — približno tri leta. Pa ta počasnost nam ne bo v škodo; saj pravi N. Tommasè (Italijanom): »Danteja čitati je dolžnost; ga zopet in zopet čitati, je potreba; občutiti njegove lepote — je predslutnja, kaj je veličina.«¹

Rekel sem: mislimo si čisto določeno goro iz naših krajev, kadar romamo z Dantejem; s

¹ Prim. tudi: Else Hasse, Dantes Göttliche Komödie — das Epos vom inneren Menschen. Kösel, 1909.

¹ »Legger Dante è un dovere, rileggerlo è bisogno, sentirlo è presagio di grandezza.« (Marco Besso, n. m. str. 26.)

tem pomaknemo ves umotvor iz preteklosti nekoliko bliže k nam. Pa še bolj si ga lahko približamo. Vse naše misli so zdaj pri tistih naših junakih, ki so padli na bojnem polju, v daljni zemlji pokopani, in za katerimi s slovenskim pesnikom vzdihujemo:

Tamkaj v Galiciji, tamkaj u Srbiji
so nam izginili — več ne doseže jih
naše oko . . .

Kako radi bi jih vsaj še enkrat videli, samo še eno besedo z njimi izpregovorili! Nanje mislimo, kadar čitamo Vice! In kakor se Dante vedno pogovarja s temi blaženimi duhovi, tako storimo tudi mi. Kličejo nam s svete gore, iz raja: »Mi smo že dosegli prostost, za katero smo se borili, za katero smo tudi kri prelili; več nas ne doseže ne napuh, ne zavist, ne jeza . . .« Manom slovenskih junakov, padlih v tej ljuti borbi za svobodo domovine, bodi posvečen tudi ta skromni prevod.¹

In sedaj se približajmo Vicam!

I. spev.

Na obrežju. — Štiri zvezde na južnem nebu. — Katon Utičan kot čuvaj dohoda na goro očiščevanja. — Vergilij Danteju umije lice in ga prepaše za na pot.

V uvodu (v. 1—12) pesnik takoj napove, da se prične zdaj drugi del pesmi, ter kliče Modrice (Muze) na pomoč. Občudovanje mu vzbuja prekrasno južno nebo, zlasti planet Venera ter četvorica zvezd, katerih mi na severni poluti ne vidimo (v. 13—30). Kar se pojavi pred njim stari Katon Utičan; starcu ne gre v glavo, kako da sta smela zapustiti pekel (v. 31—49). Vergilij mu razloži, zakaj in po čigavem naročilu potuje ta živi človek po teh krajih (v. 50—93). Nato veli Katon Vergiliju, da naj pripravi Danteja za pot v goro s tem, da ga umije in prepaše z bičjem (v. 94—136).

¹ Kakšen bi moral biti prevod, tega se čisto dobro zavedam; 1. bi moral izražati vso misel izvirnika, in samo tisto, nič svojega dodajati: pa tudi nič izpuščati zaradi — rim (zvestoba prevoda); in 2. bi morala biti tudi slovenska beseda — pesniška, z vsemi lepotami (asonancami, aliteracijami, poudarki itd.) izvirnika. Tak prevod lahko čitaš v VIII. št. »Slovana« (1914), kjer je objavil Oton Župančič prvi spev »Pekla«.

Čisto dobro pa tudi vem, da sam ne bom zmožel prevoda; zato z iskrenim veseljem pozdravljam predlog monsignora dr. A. Ušeničnika (»Čas«, 1914, 6, stran 473), kjer tako resnično pravi: »Česar ne zmore eden, bi morda zmoglo več moči.« Na tem mestu torej prosim sotrudnikov (predvsem bi seveda zalegla pomoč monsignorova, ki je s svojim bogatim jezikovnim znanjem, s svojo filozofsko in teološko izobrazbo in z vso svojo preteklostjo — bil je v mladosti sam pesnik (glej »Ljubljanski Zvon«), študiral v Rimu, pozna italijanščino do jedra — kakor nalašč poklican, da nam prevaja Danteja); razdelimo si delo; vse posredovanje prevzamem prav rad jaz. Samo da bomo l. 1921 tudi Slovenci svetu pokazali — celoten prevod Divine Comédie!

- Za plovbo preko boljših vód razpenja
duhá čolnič sedaj mi jadra bela;
za mano . . . strašno morje je trpljenja.
- 4 Zdaj drugo bo kraljestvo pesem pela,
kjer grehov čisti človek se skesani,
kar vrednega, da gre v nebo, ga dela.
- 7 Sedaj mi, mrtva poezija, vstani!
Oj čujte, Muze, svojega poeta,
ti, zvonka se Kaliopa, mi zgani!
- 10 Tvoj glas me spremljaj, s katerim, Muza sveta,
Pjeride ugnala si, da srakopéra
obupala je jata, z njim zadeta. —
- 13 Modrina sladka vzhodnega safira,
ki se skoz zrak je čisti, jasni lila
vse gor do kroga prvega vsemira,
- 16 okó je moje zopet vzradostila;
saj smrti sem zapuščal kraj temavi,
kjer žalost mi je vid in čud skalila.
- 19 Ob siju zvezde, ki budi k ljubavi,
drhtél ves vzhod v veselem je smehljaju,
temnéle pa so Ribe v nje bližavi.
- 22 Zdaj k desni sem se, k južnemu tečaju
ozrl: sijalo zvezd je četveróje,
ki videl jih le prvi človek v rajju;
- 25 njih leska radovalo se nebó je.
O sever siromašni, kdo predočil
ti bo, nebó to južno kák lepó je!
- 28 Ko od prizora tega sem se ločil
in malo se obrnil spet k polnôči,
kjer Voz se je v zaton že bil potočil,
- 31 glej, starca ugledam pred seboj v samôči,
vse vrednega časti, ki kdaj jo dali
otroci dobri dobremu so ôči.
- 34 Že beli so lasjé se mu kazali
med dolgo brado; in s préče, s polovice
so vsake, mu enaki valovali;
- 37 a žarki zvezd so svetih četvorice
obrobljali obraz mu v takem sviti,
kot solnce bi sijalo spred mu v lice.
- 40 »Kdo sta? Kakó sta ječi vekoviti
ušla, sèm, mračni vodi baš nasproti?«
je djal in stresal brade puh čestiti.
- 43 »Kdo bil vodník, kdo vama luč na poti
iz gluhe je noči, ki v glôbi njeni
na vek izgublajo pekla se koti?
- 46 Mar brezna so zakoni zdaj zdrobljeni,
al v sklepah je nebó izpremenljivo,
da k skalam mojim smete, pogubljeni?«
- 49 Tu zgrabi me vodnik in kaže živo
z besedami, z rokó, iz ôči v ôči,
naj kleknem in priklonim se spoštljivo.
- 52 In dé: »Jaz nisem tu iz samohóči;
Gospa, z nebes priplula, zaprosila
za tega tukaj moje je pomoči.

- 55 A ker želiš od naju pojasnila,
katerega svetá da sva rojaka,
ne gre, da bi ti željo to odbila.
- 58 Ni noč objela večnega še mraka
tegà; nespamet pa bi ga domala
privêdla do tegà bilà koraka.
- 61 Že djál sem, da nebes Gospa poslala
je pome, rešit ga; potí nobene
pa druge ni, ko tá, ki sva jo ubrala.
- 64 Že vse sem mu pokazal pogubljene;
zdaj vodit ga želim še k tistim dušam,
ki čistit se so tebi izročene.
- 67 Kje sva bilà, ti praviti ne skušam;
privêl sem ga, da vidi te in čuje,
z vsevišnjo pomočjo, ki jaz jo slušam.
- 70 Prijazno ga sprejmi! Saj tod potuje,
da tiste zasleduje pot prostosti,
ki cení jo, kdor zanjo kri žrtvuje.
- 73 Kot ti! Saj v Utiki si brez grenkosti
ostavil duše haljo, ki svetila
se sodnji bode dan u vsej svetlosti.
- 76 Ne, nisva večnih sklepov prekršila:
saj ta je živ, jaz nisem rob Minója,
ampak iz kroga, kjer se ni utrudila
- 79 pogledov čistih žena, Marcija tvoja,
prostiti te, da njen mož, njen spet bodi;
pri tej ljubezni daj, da nájina hoja
- 82 vseh sedem tvojih krogov pot prehodi!
Pri njej te moja hvala bo slavila,
če sloves ti tam doli je po godí.«
- 85 »Takó očém bilà je Marcija mila,« —
je djál — »dokler na onem sem bil sveti,
da storil sem ji vsé, kar je prosila.
- 88 Odkar tolmun oklepa jo prokleti,
jo uslišati mi brani moč zakona,
mi danega, kar sklenil sem umreti.
- 91 A laskavega kaj trebé poklona?
nebes Gospá te vodi h gori naši:
dovolj! zgodí se, kar zahteva ona.
- 94 Zdaj pojdi! Brž tovariša prepaši
s trstíko gládno, pa umij mu lice
in z njéga vsako sled prahu razpraši!
- 97 Ker brez najmanjše treba da meglice
okó mu je, ko stopi pred čuvaja,
pred prvega, ki straži vhod u vice.
- 100 Na tem otočku, spodaj, prav od kraja,
kjer morje pólje, tam rastè trstika,
ki blato jí močvirnato ugaja.
- 103 Le samo bičje je teh tal rastika
zato, ker njeno stebelce ni trdo
in vetru in valovom se umika.
- 106 Odtam pa ne nazaj, na pot to grdo;
saj solnce, ki na vzhodu zaleskeče,
pokaže vama lažji vstop na brdo.«
- 109 Izgínil je; jaz pa noge klečeče
sem nem vzravnal in se k vodniku vdano
privil, vanj vpirajoč oči strmeče.
- 112 Pričel je: »Sinko, idi zdaj za mano;
za ped greva nazaj, da s te brežine
v nižavo prideva, prav tja na plano.« —
- 115 Pred zarjo zmagovito bežal v tmíne
je mrak nočí, in lahno so zibali
v daljavi valčki morske se gladine.
- 118 Tàk stopala po pusti sva obali
kot mož, ki se na prejšnjo vrača cesto
in ga, da je zastonj korakal, žali.
- 121 Ko prišla sva na neko rosno mesto,
kjer rosa solncu — v senci — delj se upira
in deloma le izgubi se često,
- 124 tedaj zapazim, da roké razstira
moj mojster rahlo čez travó zeleno;
ker ugenil sem, kaj mu je namera,
- 127 sem lice mu približal zasolzèno:
umil me je in spet obraz bil svež je
s poprejšnjo barvo, v pèklu mi stemnjèno.
- 130 Na pusto sva potem prišla obrežje,
odkoder še nobenega vrnilo
mornarja ni nazaj vodà omrežje.
- 133 Prepaše me, kot bilo naročilo;
a s trstov glej! ponižnih se vršiči
utrğanimi čudo je zgodilo:
- 136 vršiči zrastli drugi so pri pričí.

Opombe. Drugí del »Divine Comedie« se v izvorniku imenuje »il Purgatorio«; hrvatski narod pravi: čistilište, češki: očistec, poljski: czyściec, mi pa: vice (kar je nastalo iz starovisokonemškega »wizi« in nam še sedaj priča, od katere strani smo prejeli krščanstvo). V zadnjem času nekateri (nemški) prelagatelji ne prelagajo več s »Fegefeuer«, ampak z: »Läuterungsberg« (n. pr. Zoozman), češ, da Dantejev Purgatorio obsega več kakor same vice, namreč na vrhu tudi zemeljski raj; točneje bi res bilo reči: »gora očiščevanja«. — V. 9. Kaliopa, prva izmed devetorice Muz, pokroviteljica epike. Pierij, kralj tesalski, je imel devet hčera, slovečih pevk, ki so v svoji predrznosti zaničevale petje Muz in hotele z njimi tekrovati; tekmovala je Kaliopa in jih sijajno premagala, tako da so Pjeridke obupale, za kazni pa bile od bogov spremenjene v srake. (Ovid, Metamorf. V. 338 nsl.) — V. 15. t. j. do lune. — V. 19. V začetku pomladi stopi solnce v znamenje Ovna, pred tem hodi znamenje Rib, v katerem zdaj stoji pred solncem idoči planet Venera (Lada, Danica), božica ljubavi, ki s svojo svetlo lučjo zatemnjuje sij Rib. — V. 22—27. Četvorico zvezd mnogi razumevajo simbolično kot štiri poglavitne krščanske čednosti: modrost, pravičnost, srčnost, zmernost. Mogoče je pa tudi, da Dante misli na sloveči Južni križ, viden sam na južni poluti. Po Danteju je bil raj vrh gore očiščevanja; zato pravi, da je ono ozvezdje gledal samo prvi človek. — V. 31—39. V teh verzih nam Dante plastično kakor vedno predstavlja slavnega republikanca Katona Utičana. Ko je bil l. 46 pr. Kr. Cezar premagal vse pristaše stare rimske ljudovlade, si je Katon (roj. l. 95 pr. Kr. pri mestu Utiki (v Afriki) sam življenje vzela, ker ni hotel preživeti padca republike

in stare svobode. [Naš Prešeren ga dvakrat omenja.] Kot pravičen pogani bi moral biti v Limbu, tistem gradu v Peklu, v 1. krogu, kjer so modri in dobri pogani (Pekel, sp. IV); kot samomorilec pa v 7. krogu Pekla, med samomorci. Dante pa, kot oboževatelj veličine rimskega cesarstva — sledeč tudi nekaterim cerkvenim pisateljem v spoštovanju do tega moža — ga stavi kot vzor, kako treba ljubiti svobodo, in zato mu je čuvaj Vic, kamor imajo dostop le tisti, ki so se osvobodili smrtnih grehov. Sodnji dan bo prejel tudi on haljo, t. j. teló, nazaj in bo poveličan. Predstavlja nam ga kot

starca, a ne v previsoki starosti; bil je star 49 let; ima šele semtertja sive lase. — V. 53. Ta gospa je Beatrice. (Prim. Dom in Svet, 1910, 1. št.) — V. 78. Iz prvega kroga (Pekla), kjer so pravični pogani. — V. 79 nsl. Katon se je bil ločil od svoje žene Marcije in jo dal v zakon Hortenziju, prijatelju svojemu. Po smrti Hortenzije se je vrnila h Katonu, proseč ga: »Sprejmi me nazaj...« (Lukan, Vojna Farz. II, 343 nsl.) In Katon jo je res sprejel. — V. 94 nsl. V teh vrsticah (zlasti v. 105!) nam vse oznanjuje, kakšna mora biti naša spreobrnitev: predvsem ponižna: ponižnost je podlaga duševnemu prepородu.

NARTE VELIKONJA: NA MORJU.

I

Ladjica se je zibala, morje se je zibalo, solnce se je zibalo. Nižali in višali so se ostri, z gostim grmičevjem obrasli vrhovi na levi, dvigali se in padali ostri, goli vrhovi na desni, obliti s svetlobo, kot bi si starci gredli nage ude v solncu. Med ostrimi, obraslimi vrhovi na levici in ostrimi, golimi vrhovi na desnici je ležalo morje; na njegovih valovih se je zibala jadrnica, ranjen golob na široki njivi. Pihal je rahel veter; zdelo se je, da žarki, ki so se upirali v jadra, drže barko nazaj; prhutala je in se pomikala leno, leno v kanalu.

Z razgretega krova je puhtela omamna vročina, polna smradu po smoli in katranu, po slani morski vodi, po slanini in česnu in potu mornarjev. Vse ozračje je bilo, kot bi ga pritiskal prozoren pokrov; vidiš, kamor ti drago, dasi je megleno, a roke se ti ne ljubi ganiti. Usta so suha, pa ne veruješ, da je voda mokra, tudi se ti ne da seči po njej, da bi jo pil. Mrtvičasta otopelost telesa in lena brezbržnost duha se je čudno skladala s polglasno melodijo, ki jo je mrmral nekdo na jadrnici leno in zaspano, kakor bi sanjal:

»Povero merlo mio, come farai ballar?«

Vsepovsod svetla gladina, ki je ščemela v oči, pesem o kosu, »chi ha perso le gambe«, težko, v smrad zavito ozračje, vonj po razlitem vinu, brenčanje muh, vsa enoličnost morja, ki diši po gnilih ribah, pot zdravih teles mornarjev: vse to je napajalo zrak z občutkom gorke pijanosti. Solnce je palilo; še ladjica, ki se je zibala, zibala kot nečke in vozila že od poldneva v kanalu, je bila pijana.

Pet mladih ljudi je opravljalo službo na njej. Mornar Žino z veliko razo na licu, z rdečo ruto okoli vratu in modrimi hlačami je ležal med dvema

sodoma in dremal. Ob njem je lupil limono in metal olupke v morje dvaindvajsetletni Viko. Hrvat Rok je zrl nepremično Žina, žvečil tobak in motril njegov obraz, že pol ure, in ni umaknil pogleda. Perin je ležal na hrbtu, stezal dolge noge daleč od sebe in mrmraje pel o kosu, »ki je izgubil rep«. Njegov sosed Andrej je lovil muhe, ki so mu sedale na kosmata meča; ko je udaril po bosih nogi, je Viko bušil v smeh:

»Ali si jo?«

»Kaj?« je zazdehal Žino in pogledal okoli sebe. »Kaj praviš?«

»Na, ali sem te!« je razjasnil Andrej zadevo. »Še frak sèm, frajla!« je modroval in trgal debeli muhi perutnice. »Ali bo polka? Zdaj zapleši, ali boš?« Muha se je vrtela na hrbtu in brenčala, kar mu je bilo v veliko veselje.

»Ti bi bil dober za cirkus Napoli,« je menil Žino. Perin pa je neumorno nadaljeval in pel:

»Povero merlo mio, come farai cantar?«

Pet fantov je bilo, ki so se dolgočasili na krovu, sedmi človek je bila deklica. Kapitan Ferjan je bil šesti. Ždel je ob krmilu, kakor bi ne živel, dasi je zapazil vsak sunek in gibljaj v jadrnih. Imel je samo eno jadrnico »Oko morske zvezde«, eno samo hčerko Seldo in hišo ob koprski obali. Peljal je bil iz Trsta v Zader petrolej, na povratku pa je naložil vina in olja.

Selda je imela sedemnajst let. Žino je trdil, da ima oči kot nebo, oči z velikimi punčicami. Viko ji še ni pogledal očitno v obraz, le skrivaj je vedel, da je lepa. Kapitan Ferjan, »Oko morske zvezde« in Selda so bili neločljiva trojica. Deklica je zdavnaj izgubila mater, zrastle je na barki in nikamor ni bolj spadala kakor k jadrni, ko je zasenčila čelo in zrla blestečo modrino.

Ob barko je pljuskalo morje, blesketalo, ble-
sketalo, kot bi se svetile mnoge, mnoge sablje.
Zibalo se je in trepetalo.

Fantje so bili medtem izvlekli karte, Žino je
klel vročino, se brisal ob rokav platnene srajce in
trdil: »Vročina je taka, da bi jezik molel in hudiča
pekel.«

»Ali boš?« se je ozrl v bradavičastega Hrvata
in pokazal karte.

»Nočem!« je rekel Hrvat.

»Saj smo štirje,« je menil Perin. »Andrej, pusti
muhe!«

Andrej je muhe pustil.

Sedli so in začeli metati karte; tupatam je
padla kletev, sirova beseda, pa so spet segli po
kartah, jih mešali, delili, razmetavali in začenjali
znova. Rok je ležal ob njih, motril Žinov obraz,
ga motril nepremično celo uro, poslušal njih kvante
in kletve in motril. Žinu je žarelo lice; vsa pri-
krita narava je planila iz njega. Naglo je pobiral
karte, jih navidezno malomarno mešal, štel, štel
in dobival. Perin je klel, Andrej je menil, da
nima sreče, Viko je zardeval; igral je raztreseno,
metal nezmislno kralje in ase in požiral zbadljive
opazke tovarišev.

Pozabili so na vročino, na smrad in na muhe.
Parkrat so se mimogrede spomnili deklet. Domača
dekleta so bila daleč, Selda, dasi je bila na ja-
drnici, še dalje. Bili so ljudje brez doma; šli so,
kadar jih je kdo prosil, in k tistemu, ki jih je
plačal.

Morje je pljuskalo in se blestelo, solnce je
padalo, a še vedno žgalo in palilo; fantje so se
pomikali za senco. Duh po česnu, vonj po raz-
litem vinu in lasten pot jim je dražil domišljijo.
Začeli so z dogodbicami.

Perin se je lotil, a ni končal. Stegnil je dolge
noge in zamahnil z roko: »A, kaj, kdo bi vse
pravil!« Viko ni imel še nobene dogodbice. Andrej
je pripovedoval o dekletu, ki je slanike prodajala
in mežikala, pa je ni maral, ker je bila pegasta.

»Seveda!« je rekel Perin. »Marala te ni, ker
si smrdel po česnu. Rajši bi bil muhe lovil!«

»Kaj še!« je začel Žino, ko se je smeh po-
legel. »Znal nisi, Andrej. Na pravem koncu bi
bil začel in imel bi slanikov, da bi te še zdaj
žejalo. — Enkrat na Krku — tako se mora kot
jaz! — enkrat na Krku . . .

»Na Krku? Ali si bil na Krku?« je vprašal
Rok in se je zganił.

»Zakaj bi ne bil na Krku, če pravim: na
Krku!« je rekel. »Pa kakšno je bilo to dekle!
Selda ne bo lepša. Hodim en dopoldan za njo,
še ozrla se ni; ko sem zahrkal, je zavihala nos,

a pogledala me ni. Šla je v trgovino, jaz za njo po
čokolade; šla je k vodnjaku, jaz za njo pit. Prosil
sem jo korca, zajela je v mojo kapo. Hodil sem za
njo še popoldne in si rekel: Le počakaj, Hrvatica!«
Važno je pljunil in pobiral karte. »Drugi dan sem
se ujezil in je nisem pogledal. Zapravil sem bil
dan, pomagač se je opil, ker ni imel dela, in je
skoro utonil. Čakaj! — Pa je prišla ob desetih
na pomol, zaničljivo pogledala in se smejala. Vrag
pač, kako se je smejala!«

Trojica ga je pozorno poslušala in na obrazih
se jim je poznalo, da živi ta smeh že v njihovi
domišljiji. Rok pa je ležal navidez malomarno,
kakor bi ga ne zanimalo; samo motril je, motril
pripovedovalca s čudnim pogledom.

»Pa ti pride popoldne ponujat smokev in
pravi, da ne mara zame in ne mara. Jaz tudi
ne, pravim in se podvizam metati deske na kraj.
Daj, da odrineva jutri! — sem vpil na pomagača.
Ali ni prišla zvečer spet in vprašala po najinih
dekletih?«

»Kako ji je bilo ime?« je naglo segel v be-
sedo Rok.

»Vse je povedala. Pravi, da ji je ime Nikica.
Prav, Nikica, sem ji rekel, ti grdo gledaš. Spet
se je smejala in njene črne, zmerom mokre oči
so se ji svetile.«

Tu se je Žino ozrl po tovariših in mešal
karte.

»Zjutraj sva odrinila . . .«

»Ali z Nikico?« je naglo vprašal Viko.

»Ne, s pomagačem! — Pritekla je na pomol
in mahala v pozdrav, kakor sploh ženske.«

Delil je karte in menil:

»Kakšna so ta dekleta; kaži ji hrbet in hoče
te videti v obraz. — Ti, Viko, imaš zdaj vse ase!«
je opomnil, ko mu je vrgel karte. — »Tudi jaz
sem s kapo mahal v pozdrav; zavpila je nekaj
za menoj, pa sem zavpil še jaz. Stala je na bregu.
Še danes me čaka, zaklel bi se, da me čaka. —
Zakaj nisi vrgel kralja, Perin?« je zavpil, ko je
videl, da se mu nihče ne smeje. To ga je očitno
jezilo.

»Ti si lump, Žino!« je opomnil Viko. »Kam
greš, Rok!« je nadaljeval, ko je videl, da Hrvat
vstaja.

Oni je odgovoril s hrvaškim naglasom:

»Drugam!«

»Saj sem jo še jaz videl,« se je smejal Perin,
kakor da je komaj zdaj doumel Žinovo pripove-
dovanje. »V solnat steber se je izpremenila na
pomolu; barke privezujejo k njej, a ona čaka,
da jo rešiš! Ali ne, Rok?« Perin se je krohotal
svoji pripombi.

Hrvat pa je vstal in nekaj mrmral sam pri sebi. Za hip je bil ves izpremenjen; pulil si je bradavice na licu in ni nič odgovoril.

»Daj asa!« se je razjezil Žino. »Daj in ne zabavljaj!«

»Solnat steber?« je povzel Viko. »Ta je dobra, Perin, ta je dobra.«

Žino je bil užaljen. Premeril je Vika in zbadljivo menil:

»Prej bi jaz ganil steber, kakor boš ti Seldo; saj še brk nimaš. Vidiš, sedemkrat prej, in Seldo, precej, če hočem. — Ali je kislo grozdje, kaj?«

Nakremžil je obraz, kot bi jesih požiral. »Pa le korajžo! Dekleta so kot morje; na eno stran so temna, na drugo stran se spreminjajo. Le poglej si morje, fant! Ali vidiš?«

»Kaj si začel?« je osupnil Viko. »Kaj hočeš s Seldo, da se spotikaš?« Zardel je in pozabil na igro.

»Kdo kaj pravi?« je pomežiknil Žino. Glejte ga, kako je rdeč, kakor solnce je rdeč. Vrzi no!«

Solnce je stalo ravno nad obzorjem. Morje je šumelo, pljusvalo jadrnici v boke, spredaj so čvrčale pene, kot bi kipelo. Zelena, rdeča in višnjeva, vse barve od črne na belo so se prelivale preko valov.

Žino je iztegnil nože in povlekel cigareto.

»Kdo kaj govori? Pa vseeno, fant, vseeno: Selda je lepa, ali se ti ne zdi?« je šepetaje pripomnil z lokavim izrazom v očeh. »Škoda, da jo stari tako varuje.«

Viko je pri teh besedah razprl oči in nehal deliti. »Kaj hoče dekletu, da ne more in ne more nehati? Ali ga vrag moti? Udaril bi ga, da bi pozabil solnce in deklet.« Takrat je dvignil oči in zardel še bolj: Selda se je prikazala pri odprtini.

»Pst, tiho! — Glej jo!« je šepnil nehote.

»A kaj!« se je Žino delal malomarnega, dasi je obmolnil in se ozrl nanjo. Dekle je imelo oči kot nebo, oči z velikimi punčicami, kakor je rekel Žino.

»Lep večer, kaj ne?« je dejal Perin, ki se zanjo ni brigal.

»Zakaj praviš to?« se je nasmejala. »Ali dobivaš?«

»Zakaj? Če je lep, je lep. Seveda dobivam.«

»Viko izgublja!« se je smejal Žino in gledal čez ramo. »Cel dan misli nate in zmerom izgublja. Selda gor, Selda dol, in vedno Selda.«

»Zakaj se vrag laže?« si je mislil Viko. »Ali sam tako misli? — V vodo bi ga sunil!«

Deklica je ob Žinovih besedah zardela in izginila. »Maram zanj!« je hotela reči, pa je molčala,

ker se ji je nekaj toplega zganilo v srcu. Kartači so se spogledali, kakor bi hoteli drug drugega nekaj vprašati. Viko je jezen vrgel karte na krov.

»Na, kaj govoriš?«

»Kaj bi se razvnel? Ali ti je res žal po njej?« je vprašal Žino porogljivo.

»Ne!« je dejal Viko. »Sram jo je in razžaljena je.«

»Razžaljena? — Ali se to pravi žaliti? Ali bi ji ne smel ničesar reči?«

Rok se je bil ustavil pri jadrniku in je pozorno poslušal razgovor.

»Kako?« se je razvnel Viko. »Solnati steber poišči; to bi bilo bolje. Kaj se ujedaš?«

Zdaj je bila vrsta na Andreju, da se smeje.

»Ta je dobra! Bravo, Viko!«

Nenadna veselost ga je obšla in ta veselost je naraščala, kakor je naraščala jeza na Žinovem obrazu, ki je vrgel ogorek v morje in se vzdignil.

»Čakajte, zlodja, še prste si boste lizali!«

Bučen smeh je izbruhnul med njimi. Ker ni nihče vedel, zakaj bi si prste lizali, se jim je ta opazka zdela zelo smešna. Smejali so se tako izzivaje, da je Žino prebledel jeze in ihte.

»Uf, Žino,« se je krohotal Perin in valjal besede v razsekanih stavkih. »Ali te skomina, perbako? — Pazi, pazi, da te krč ne uvije!«

Nov krohot je zadonel na ladjici.

Žino je zaničljivo pljunil in zaškrtal. Obrnil se je in grozeče odšel za Seldo.

»Bomo videli!«

Četvorica na krovu je obstala in se spogledala. Tisti hip je zadonel od krmila kapitanov glas:

»Sprednje jadro naj kdo obrne! — Ali ne vidite?«

Večerni veter je pihal od nasprotne strani in se upiral v jadro, ki je frfotalo in lepetalo kakor perutnice smrtno zadete ptice. Solnce je bilo zašlo, pod jadrnico je vrelo morje, kakor bi se milijon otrok kopalo v njem in se držalo za roke.

Ukaz kapitanov je pretrgal njih misli. Perin in Andrej sta naglo skočila k škripcem in vrvem. Rok in Viko sta gledala to opravilo kot nekaj čisto novega. Po par hipih se je Rok zasmel in se nagnil k Viku:

»Ali kapitan ve?«

»Kaj?« se je zavzel Viko.

»Kaj! — Zakaj tako kričiš?« je govoril Rok s hrvaškim naglasom. »Kako bi ne vedel, kar moraš vedeti!«

»Kaj hočeš?«

»Ná, zdaj se še hliniš. — Obledel si, ko je Žino menil, da si bomo prste lizali. Roke so se ti tresle. Vse sem videl in zato veš, kaj.«

»Ali misliš Žina?«

»Žino je Žino, Selda je Selda, è?« Pomežiknil mu je dobrosrčno in nadaljeval: »Žino je lopov, to je!«

Dobro se mu je zdelo, da je tako razložil vso zadevo; več kakor besede so razodevale njegove oči in kretnje.

»Tako mi majke, meni ni do dekleta, a Žina ubijem, kakor sipo ga ubijem.«

Glas se mu je tresel, ko je pristavil:

»Nikica na Krku ga res čaka, z nožem ga čaka, če še ni legla. Ali razumeš?«

Viko ga ni popolnoma razumel.

»Kako legla?«

»Kako legla!« se je razvnel. »Dete ima; ali razumeš? — Seldo, tako mi majke, bo pustil na miru!«

»Kaj je s Seldo?« se je začudil Viko.

»Nič ni; če rečem, da ni nič. Pa na miru jo bo pustil,« je pristavil in pokazal proti lini. »Zdaj je šel za njo, è?«

Viku je udarila kri v glavo. Nekaj ga je zbodlo in zavedel se je, da je menda tudi sam že sklenil, da bo Žino pustil Seldo »na miru«.

Rok se mu je posmejal in ga potrepal po rami.

»Zakaj molčiš? Ali jo imaš rad?«

To nepričakovano vprašanje je Vika popolnoma zmedlo.

»Ves si rdeč. Ali še nisi ljubil?«

Viko je zmajal, da ne.

»Kajne, Selda je prva?« je zvito vprašal Rok.

Viko je pritrdil, preden je pomislil.

Tedaj se je Rok zasmel in mu zavpil na uho:

»Če imaš dekle, kaj mene briga, a Žino, Žino ti jo bo pokvaril. Boš videl! — Ali ona ve?«

»Kaj?« je vprašal Viko osuplo.

»Spet vprašuješ! — Da jo imaš rad! Kaj drugega, ti dobri dečko!«

Rok se je bil razvnel. »Dobri dečko« mu je očividno ugajal, dasi mu je moral vse tako na dolgo razlagati. Hrvat je instinktivno čutil, da sta sedaj oba pod njegovim pokroviteljstvom. Potegnil je Vika za rokav in rekel potihoma:

»Nič se ne boj! Z Žinom imava svoj poseben račun, boš že videl.«

»Kaj bom videl?«

»Boš videl, ti pravim.«

Rok je bil medtem zagledal vrečo; ogrnil si je z njo rame in legel k jadrniku.

»Čuvaj deklico, fant!« je zašepetal, zavil glavo v vrečo in začel skrivnostno šepetati:

»Ti si čuvaj deklico, Žina prepusti meni. Imava svoj račun; Nikica je moja . . .«

»Kaj?« se je zdrznil Viko.

». . . moja sestra . . .« je počasi rekel Rok in sédel. »Ali razumeš?«

Viko je z nemirnim začudenjem strmел v Roka. Zdaj mu je šele prišla misel, zakaj je Hrvat na barki. V Zadru je pustil svojo jadrnico dvema tovarišema in prosil kapitana Ferjana, naj ga pelje v Trst. Na brodu je sedel vedno Žinu nasproti in šele zvečer je nenadno oživel ob veseli dogodbici »solnatega stebra«. Viku je bil v tem hipu uganka. »Kaj hoče na brodu?« se je vprašal in se pokesal, da mu je vse odkril. Dobri dečko še ni prišel s svojimi mislimi do konca in Hrvatovi nameri do dna, ko je Rok planil pokoncu.

»Vražji človek! — Ali si slišal?«

»Koga, kaj?«

»Seldo! Ali si gluh? Kaj govori?«

Ravno tisti čas je kapitan nekaj vpil na Perina in Andreja, ki sta bila zamotala vrv; kazal je z roko in mahal na desno, kjer se je odvezalo jadro. Perin je splezal po pleteni lestvi navzgor in tudi vpil:

»Ali si gluh?«

Viko je strmé gledal Roka, ki se je izmotal iz vreče, jo zvil v kepo in vihtel v zraku. Rokov obraz je bil izredno zadovoljen.

»Saj pravim!« je zavpil in treščil vrečo na lino, kjer je priletela Žinu v glavo. »Kaj govoriš ž njo?«

»Že dobro!« je vpil Perin na Andreja in plezal navzdol. »Oko morske zvezde« je zibaje se počasi plulo po kanalu. Perin je hodil po krovu in zadovoljno pel:

»Povero merlo mio, come . . .«

(Dalje.)

MOJ CVET.

Solnce je žarko pripekalo
in vabilo: Odpri se, cvet!
Odpri se v zlati svet!
je vabilo.

Pasijonka, ki je vabilo čula,
se je mahoma,
sunkoma
v poln cvet razsula.

Odtrgal sem ga
in na prsi pripel.

Ivan Sadar.

DR. IVAN PREGELJ: TLAČANI.

Roman iz osemnajstega stoletja.

I. »TOLMINSKA POTRPEŽLJIVOST.«

Vroč julijski dan je kuhal tolminsko dolino; omotična soparica je kipela iz polj in travnikov in legala koprenasto ob pobočja gora. Po par tednih južnega vremena je vendar enkrat sinilo lepo jutro. Ali že zgodaj je kazalo, da vreme ne bo zanesljivo, in čim više se je pelo solnce, tem izraziteje so se gostile sopare med Škrbinskim sedlom in Krnskimi pogorjem in so proti poldnevu zakrile s temnimi oblaki ves Kot. Čudovito tiho je bilo vsevprek od Kozlovega roba pa do Bučenice in Senice. Komaj za par hipov je zarezalo v tišino vikanje uharice vrhu Mohorjevega laza. Od drobnihtic preganjana je nočna vlačugarica utonila nekje za goro v goščavi, vikanje je zanemelo. Leno, enoglasno je šumela Soča, ko da šumi »bela voda« nekje pod peskom in je trudna in upehana.

Ob vznožju Bučenice, nekako na sredi med Sočo in vasjo Modrejce, je sedel ob uljnaku star človek, oblečen v oglodane hlače iz bukovega blaga in srajco iz domače preje, gologlav in siv ko ovca. Gladkoobrito lice je bilo bolnorumeno; pod odpeto srajco so se prikazovale široke, toda neizmerno koščene prsi. V zapestju je imel stavec srajco skrbno zapeto z domačimi, iz preje sukanimi gumbi. Pegaste in žuljave roke so mu počivale na kolenih, mož je z nagnjeno glavo užival prikajajoče solnce. Če pa je zdajpazdaj dvignil glavo, se je prav gotovo vselej ozrl na panje. Izraz tope žalosti mu je ležal na obrazu, morda zato, ker je vedno nanovo videl komaj eno celo vrsto roječih panjev, dočim je bilo jalovih troje vrst. Tako je bilo videti, kakor da mož z nepopisno ljubeznijo boža z vsakim pogledom roječe panje in se nato mimo jalovih zamisli nekam v žalostno daljo, kdove kam.

Zabrenčalo mu je ob ušesu, dvignil je glavo in zamrmral:

»Modrejanka!«

In strmél je za žuželko, ali bo res sedla pred panj, okrašen z nerodno naslikanimi vislicami, o katerih so rekli Modrejani, da so jih napravili samo zase in svoje otroke, ne pa za tujce.

Mož je zadovoljen prikimal in se dobrohotno zagledal na panje. Ob modrejanskem je rojil modrejčanski, označen z nekakim drevesom, ki naj bi bila lipa pred Kraguljevo hišo na Modrejcih. Z

lipé je viselo troje svetopisemsko velikih grozdov cividinca, domače trte, ki je rodila Kragulju letnih dvajset bokalov vina. Tolminski panj je predočeval novo cerkev Matere božje na Ilovici. Nesrečni umetnik je bil naslikal vrata previsoko, tako da so morale uboge žuželke lezti pod pragom v svetišče. Mostarski panj je imel za zaščitnico sv. Lucijo. Dvoje luknjic, kateri so bile žuželke skrbno zadelale s strdjo, je naturalistično označevalo martirij rimljanske device. Tudi Zalaščani so imeli svoj panj in sliko rdečepikaste postrvi, očitvidno zato, ker jim je tolminski grof ob vsaki priliki očital, da mu polove in snedo vse postrvi iz Tolminke. Kamenski panj je karakteriziral umetnik z rumenim kolesom, ki naj bi predstavljalo oni šestdeset funtov težki sir, ki so ga Kamenci plačevali tolminskemu gospodu kot najemnino za planino Zasláp. Poleg jalovih panjev, ljubinskega, podmelškega, volčanskega, kozarškega, loškega in idrijskega, ki so bili vsi več ali manj spretno označeni, je rojil samo še panj, zaznamenovan z imenom Križanega, posvečen šestdesetletni ženi sedemdesetletnega gospodarja Gašparja Kragulja, ki je zdaj bolehen slonel ob uljnaku in se solnčil in se žalosten zamišljal kdove kam.

Tedaj se je nekdo nenadoma dotaknil starčevega ramena in pozdravil:

»Lepo rojijo, lepo!«

Stavec je okrenil počasi glavo in motril moža, ki je stal za njim. Srednje velik človek je bil, pol mestno, pol kmetiško oblečen. Širokokrajen klobuk je držal v roki, dolgi in svetli lasje so mu padali v potnih kosmih na vrat. Podolgasto obličje je bilo čudno nežno in skoro mladeniško, dasi je par gub pričalo, da mož ni tako mlad. Njegova upognjena postava in vzbočeni hrbet, kakor pri težaku, sta kazala, da bo bliže štiridesetemu, nego tridesetemu letu. Mož očitvidno ni bil kmet, kajti nežne roke so bile v zapestju razmeroma zelo šibke. Živahnost kretenj in ravnost kolen ter glas, ki je bil nekako tuj in mehak v primeri z govorico domačinov, vse to je dajalo osebnosti čuden izraz nečesa zagonetnega.

Gašpar Kragulj se je trudil, da bi prišleca prepoznal, in je odzdravil:

»Rojijo, kolikor še morejo, čebelice.«

Tujec je sedel na panj ob Kragulju, izvlekel kos tolminskega sira in nož, ostrgal skorjo in začel prirezovati kosček za kosčkom, dočim je starec še vedno gibal z ustnicami in premišljeval, kdo da je.

»Kaj me ne poznate?« je vzkliknil tujec; ob ustnice mu je leglo dvoje ostrih gub, ko se je nasmehnil.

»Peter Duša!« je dejal tedaj starec in se je hitro, nekam skrbno odmaknil. Čudovito je bilo, kako se je starcu hipoma obraz zresnil, kako mu je leglo plaho vprašanje na vse ostro, štirivoglato lice.

»Postarali ste se,« je začel Duša.

»Postaral,« je jeknil starec z glasom, ki je zvenelo iz njega nekaj rahle nezaupnosti. Postrani je pogledal Dušo in pristavil: »Noge me ne nesejo več.«

»Potrpeti je treba!« je odvrnil Duša tako, kakor da misli vse nekaj drugega. Skoro jezno je dejal starec:

»Jaz sem zadosti dolgo potrpel, bom že še tačas.«

»O, še preveč ste potrneli, oče,« je dejal zdaj toplo in rahlo očitajoče Duša; »drugi ne bi toliko.«

Starec se je očitvidno umiril, molčal je in kimal z glavo. Potem pa je dejal, kakor da govori sam s seboj:

»O svetem Mohorju lani sem znesel petnajst bremen sena. Je rekla Krivčevka: Sedeminsedemdeset sem jih čakala, osemdeset jih ne bom. Ti jih pa boš, Gašpar, je rekla; pa sem rekel, če je ravno taka, zakaj da jih ne bi. Pa jih ne bom, ne!«

»Žalost in skrbi nesejo človeka,« je dejal Duša.

Starec je kimal z glavo in govoril sam zase:

»V rokah sem že še, v noge ne morem nič več.« In uverjeno je pripomnil: »Kako pa bom kaj prida, če nič v meni ne ostane?«

»Ali ste se pretegnili?«

»Galjoti so hodili po meni,« je odvrnil mirno, brez jeze starec in se zagledal v panje. Za spoznanje pomilovanja je bilo v Dušinem obrazu, ko je dejal:

»Sem slišal nekaj, da so Vas ob vso živino pripravili; ali ste se jim kaj hudo upirali?«

»Ali sem Golja, da se bom upiral?« je odvrnil živahno Kragulj. »Ali se je treba upirati, kadar se polakomijo, pa vzamejo, kakor morejo? Nič se nisem upiral. Saj Bog ve, kako je.« V žalostno obličje je prišlo starcu nekaj rahle rdečice; z roko je zamahnil in dejal: »Glej, iz hleva naravnost v mesnico so jo gnali, živino!«

»Tako delajo vselej, kadar človek roboto zamudi.«

»Ali sem jo zamudil?« je vzkliknil Kragulj.

»Kaj je niste?«

»Do dveh robot v Bilje imajo pravico,« je govoril starec, »obe sem opravil. Pa je hotel Grandent, da opravim še eno. Kako naj jo opravim, če me ni doma? Med sem tovoril v Trbiž, še vedel nisem za povelje.«

»Pa Vam je zato živino vzel? Ali se niste pritožili grofu?«

»Tako me je vprašal, kaj mislim o roboti v Bilje. Ljudje godrnjajo, mu pravim, kako so na izgubi, pa da to meni nič mar ni, ki sem pošteno opravil svoje poti; za tretjo me Grandent ne sme siliti in mi jemati živine. Prebledel je dedec, se k Lahu obrnil, in da sem opravil. Za petdeset cekinov me je kaznoval in še kamenje sem moral voziti za apnenico.«

Tedaj je skočil Duša kvišku in vzkliknil:

»Prav se Vam godi, oče! Zakaj ste taki, da vse potrpite? Naj Vas le grofje in galjoti, še kožo naj Vam potegnejo z glave, trdo, tolminsko. Zdaj veste!«

»Kakor sova vekaš,« je dejal mirno Kragulj. »Star sem in vem toliko kakor ti, ki okrog hodiš in ljudi hujskaš.«

»Ali hujskam, če dopovedujem ljudem, da so neumni, če se ne zmenijo kakor en mož, da bi šli nad Tolmin? Saj mož mi ni žal — naj vas pestijo! — le otroci in žene se mi smilijo, da stradajo.«

»Bog se jih usmili, ali jim jaz jemljem?«

»Zakaj pa ste obljubili, da se ne boste puntali?« je vprašal zbadljivo Duša. Starec je sklonil glavo, par solz mu je zdrknilo po licih in čudovito mehko je govoril:

»Bog mi bo dal mirno zadnjo uro, da sem tisto obljubil.« In kakor prej je začel govoriti skoro sam zase: »V Tolminu smo bili. Komisarji so nas klicali. Doma mi je ležala Tončka; Anca je jokala, da me otrok ne pričaka. Pa sem le šel v Tolmin. V tisti žalosti sem mislil vso pot, katerega da bom, ali grofa ali oskrbnika. Izpraševali so nas pred komisijo, in kar smo rekli, ni bilo prav, grof pa je vse prav dobil. Na sto goldinarjev so me, druge še na več in še zaprli so nekatere.«

Starec je za hip prenehal. Koščene prsi so mu rahlo valovile. Nekako mukoma je govoril:

»Sem že naprej stopil, pa kar mislil sem, da bo zdaj enega konec, toda Bog mi je dal tako žalost zaradi Tončke, da sem obstal. Grof me je vprašal, kaj da hočem. Sem rekel, da bi rad domov šel in da plačam tudi. Sam Bog je dal, da ni branil. Tončko sem našel živo doma, kri in gnoj je pljuvala, v vratu se ji je bilo odprlo. Kar vun

Frans Hals: Hille Bobbe.

sem šel in sem obljubil, da se ne bom puntal.« Iztegnil je roko proti Soči in pripomnil komaj slišno: »Tja dol sem vrgel v vodo tisti nož. Lovrenc ga je hotel pobrati iz vode, pa mu nisem pustil. Potem ga je prod zasul ali odplavila povodenj.«

»Ali ga niste več videli?« je vprašal skoro skrivnostno Duša.

»Ne!« je jeknil starec in strmел znova z odprtimi ustmi nekam predse.

»Ali Vam je slabo?« je vzkliknil Duša. Starec se je stresel, ko da se je vrnil v življenje, se zganil in dejal:

»Nekaj me stisne tu notri in mi ne da sopsti.« In uprl je vprašujoče svoj pogled v Dušo, kakor bi hotel reči:

»Pravijo, da znaš bolnikom pomagati; glej no, pomagaj, daj mi kakih rož.« Duša je obrnil oči v stran, kakor bi ga bil razumel. Starec je jeknil:

»Žlica mleka ostane komaj v meni.«

Duša je nemo prikimal in vprašal čez hip nekam hitro:

»Kaj pa Lovrenc?«

»Tlako dela na Dobravah,« je odvrnil kratko starec. Iz glasu mu je zvenela prvotna nezaupljivost in očividno sredi misli je rekel na glas:

»Da bi le svojeglav ne bil! Tako pa se bojim zanj. Učil sem ga pameti, pa kaj vem, kako je zdaj na svetu. Mladi so drugačni, skoz zid hočejo, kakor bi ne bili ljudje in v rokah božjih.« Tedaj se je zavedel, da je Duša ob njem, in je dejal: »Okrog se potepaš, ali nimaš nobenega dela?«

»Moje delo je tako, da ga Vi, oče, ne razumete,« je odvrnil Duša in vstal, kakor da pojde.

»Pravijo, da ne moliš in da si hudiču zapisan,« je blebetal starec. Duša se je zasmejal.

Starec se je razjezil:

»Smeješ se, pa to je res, da je še vselej kaka nesreča, kadar te vidim. Saj mi ni mar, kod hodiš, ampak Lovrenca pusti pri miru!«

Tisti hip je zazvonilo poldne pri Sv. Mavru.

»Oče,« je dejal Duša, »zdaj se bom prekrižal in molil, da ne porečete: s hudičem je v zvezi.« In v resnici je molil. Isti hip je votlo zašrmelo za Bučenico. Ko je Duša odmolil in se ozrl na Kragulja, je ležal na rumenem licu izraz miru in sreče. Starec je napol sanjal.

»Oče,« je vzkliknil Duša, »zdaj pojdem, pa tudi Vi se podvizajte, da Vas ne ujame ploha.«

Starec je nekaj zamrmral in Duša je krenil brez nadaljnega pozdrava proti Soči, da jo pod Prapetnom prebrede. In ko jo je bredel, je mrmral:

»Zdi se mi, da je Lovrenc vendarle pobral nož iz vode.« In bolestno posmehljiv izraz je zavil

že na sebi tajnostno njegovo lice v še izrazitejšo tajno. Pri studencu, ki tudi najsitejšega ulakoti, se je Duša napil vode in se vzel po bregu proti Dobravam, kjer je hitelo do tristo rok, da spravi seno v kupe, preden se ulije ploha.

Stari Kragulj pa je obsedel ob uljnaku. Telo mu je čudno zlezlo samo vase. Topo je strmел predse in se ni ganil. Komaj vidno so mu drhtele ustnice, kakor rosa mu je stopalo na čelo. Tako je sedel mož, o katerem so rekli, da je tolminsko potrpljenje, nem in negiben. Bog ve, kaj je mislil, ali je sploh mislil, ali pa je duša visela v rahli omotici nad vsem, kar je doživel v svojih sedemdesetih letih. Izraz čudne sreče mu je šel čez lice. Morda je gledal tisto srečno uro, ko se je oženil in ga je vzela Testenova Anca, ista, ki je lazil za njo mladi Mohor Kacafura. Menila se je ona za tolminskega babjaka in galjota! Poštena je bila.

Čudovito so se starcu razširile oči, vzdih, dolg in globok je pretresel vse telo. Votlo je zašrmelo. Tedaj je stresla starca njegova Anca, njegova šestdesetletna. Glava mu je padla na rame. Žena je odskočila in divje kriknila:

»Jezus, zdaj mi je še umrl!«

Tisti hip se je usula ploha in je padlo ledenega zrnja za palec. Bil je mnogo čebelic, ki jih je zalotilo sredi pota in se niso vrnil v uljnjak...

Nad Dobravami, par sežnjev pod ljubinskimi poljem, je široka, za moža visoka duplina, dandanes pribežališče ciganov, v tistem neurju zavetje Mohorju Kacafuri, tolminskih gospodov biriču, ki je užival pri tlačanih glas »domačega« biriča ali galjota. Mohor Kacafura je bil rejen človek, nemaren po postavi in obleki, še nemarnjši v besedah in pogovorih z ženskami. Ta robatost Mohorjeva je bila v pregovoru, kakor je tudi njegova zunanost nehote služila za primero. Že tidve okoliščini dokazujeta, da tlačani niso videli v Mohorju strogo uradnega človeka, nego osebnost kot tako, da so bili v gotovem zmislu Mohorju celo prijazni, bodisi da je opravljal svoj galjotski posel mileje od drugih, bodisi da je bil njihov rojak, rojen Tolminec, in tako jim že po naravi bližji od drugih biričev, katerih nihče se ni mogel ponašati s toliko tipičnimi posebnostmi, kakor že imensko tipični Mohor Kacafura. Tolminci so kleli, Mohor je klel izvirneje. Tolminci so rekli, da naj vzame hudič grofe in galjote. Mohor je menil, da se to lahko zgodi, ampak da mora prej vzeti isti hudič Tolmince z otroki in ušmi vred — kakor se je izrazil — in da se bo to tudi zgodilo in da bi se že bilo zgodilo, če bi v

peklu ne bili v zadregi, kam naj posebe spravijo tolminske jezike. Da je treba tolminske jezike spraviti posebe, in zakaj da jih je treba, to je suponiral Mohor za znano, kakor so Tolminci svojega »novega človeka« prav dobro razumeli in so odgovarjali, da vsi tolminski jeziki ne za- ležejo za Mohorjevega. Mohor je menil, da se s Tolminci ne bo pravdal, in Tolminci so rekli, da se tudi oni ne bodo pravdali z Mohorjem, nego z grofom. Z jeziki? je hotel vedeti Mohor. Da bo že videl, kako in s čim, so rekli.

»Tristo vragov!« je vzkliknil Mohor, skrit v duplini pred dežjem in bliskom, domislivši se originalne debate. »To je grožnja. To je punt, gospod Mohor Kacafura!«

Ko je Mohor samega sebe tako nagovoril, je z roko pogladil nemarne brke, tolsto lice in brado, zamižal in se udobno naslonil ob steno, da je zašumelo seno, ki je ležal na njem. Zunaj je usekal blisk sredi Dobrav v samotni gaber, da se je par nanj obešenih kos zvenčoč razletelo v sosednji kup sena, ki se je v hipu zadimil.

»Gospod Bog! Kolneš, Mohor Kacafura!« se je zdrznil birič, si z navajenostjo otroških let potegnul križ čez lice, stisnil noge tesneje k sebi in zamižal. Ko je par hipov tako mižal, ga je obšla nova bojazen. Segel je v seno po ploščato medeno čutarico, jo nagnil, hlastno pil in jo nato z vso silo vrgel iz dupline. Tako se je umiril, da ni zdaj niti gumba na njem, ki bi mogel privleči blisk v duplino. Potem je gospod Mohor zazdehal, znova zamižal in si dejal, da bo zdaj naprej mislil odtam, kjer je zaključil, da je na Tolminskem punt.

»Mohor Kacafura, ti praviš, da je. Jaz pa te vprašam, ali ne bi mogel biti? Mogel bi. Mohor Kacafura, mogel bi biti! Saj ljudje niso živina. Živina niso, to je ena. Zato se puntajo, to je druga. Stoj! Če se še ne, se bodo, to je tretja, gospod Mohor Kaca-fu-ra! In četrto je, četr-to — «

V nekako omotično meglo so lezle Mohorju misli; še je ponavljal, da bi bilo treba jasnosti k četrti točki, toda odgovor se mu je vselej izlizal kot jegulja med prsti; končno je Mohor zadremal z občutkom rahle nevolje, da je nekaj, kar ga vznemirja.

Odprl je oči. Pred duplino je stal mož, suh ko kost in koža, oblečen v platneno srajco, skrbno zapeto v zapestju in razvlečeno na prsih. In Mohor Kacafura je slišal:

»Mohor, potep!«

Mohor si je položil desnico ob bok in se vzravnal.

»Mohor, potep!«

Mohor je široko odprl oči, nato pomežiknil in odprl usta.

»Mohor, potep!« je zavpil oni pred duplino v tretje.

Tedaj je kriknil tudi Mohor:

»Kaj, tudi ti se že puntaš, ti čebelar, ti zlodjevo potrpljenje tolminsko, ti — «

Rezek smeh je vzdramil biriča in je videl, da je sanjal, in je videl, da ni sanjal, kajti pred duplino je stal človek, ki se je smejal:

»Glej, kako nemirno spiš, galjot! Nimaš mirne vesti.«

Mohorju je pošla dobra volja. Skočil je kvišku:

»Duša, ali te še ni vzel zlodej?«

Peter Duša se je zasmel:

»Galjot, ne vem, če ne bo prej ko ga drugega.«

Silen tresk je preglušil Petrovo besedo. Čisto blizu je siknila strela. Mohor je odskočil v duplino. Peter Duša pa je izginil; Mohor je videl, da odhaja čez Dobrave, in je slišal njegov smeh.

»Hudiču je zapisan, zato se ne boji ne strele, ne ognja!« je mrmral Mohor in pristavil čez hip:

»S takimi je najbolje, če v miru živiš, gospod Mohor!« In Mohor je sklenil, da se bo vedel v prihodnje proti Duši prijazneje.

Peter Duša pa je prišel ves premočen do senjaka, kamor so se bili zatekli tlačani, kosci in grabice. Dobrave so kosili Vrsneci, Poljubinci, Modrejčani in Lomnjani. Grabile so jih Modrejanke, Idrijčanke, Čiginjke in Volčanke. Vsako drugo leto so jih grabili Doljani. Radi slabega vremena je bil tisto leto pritegnil koscem grofov oskrbnik Grandente tudi Doljane, ki so mrmrali, da morajo oni kositi planine. V Tolminu so jih potolažili, da bodo planine kosili Zatolminci. Ti pa so rekli, da gre njim samo spravljanje planinskega sena in da jim grof itak že dve leti dolguje po osem soldov od vlak sena in da imajo vrhu tega še težke robote s kamenjem za grofovo apnenico. V Tolminu so bili mnenja, da se Doljani upirajo in da se Zatolminci puntajo in da naj si sami pripišejo posledice. Očividno z ozirom na te posledice so prišli Doljani kosit Dobrave in se prerekat z Mohorjem, kolikor se jim je sploh še ljubilo.

Peter Duša je stopil v senjak tako nena- doma, da je nekaj žensk zavreščalo. On se je nasmehnul in vprašal kosce in grabice, ali je to red, da vedre brez nadzorstva biričev, na kar je rekla Kraljeva Tina, ki je bila grenka ko pelin, da Mohor že ve, čemu ne vedri rad ž njo pod eno streho.

Peter je menil, da se popolnoma strinja z njo; naj le pove Mohorju, da bo pomnil dušo, ki je zlodej še ni vzel. Potem je ogovoril Doljane, češ, ali ni red lepa reč? Doljani so bili mnenja, da je red lepa reč, zlasti če je vse lepo napisano v bukvah, kako, kje in kdo ima robotati na Dobravah. Tako se je zanihal pogovor na Dobrave in Dobrave so povzročile prepir med Doljani in Poljubinci, ker so Doljani očitali Poljubincem, da so vseh teh zmed krivi oni, ki so se dali upijaniti grofu in so mu v pijanosti prodali Dobrave. Poljubinci so odvrnili, da to vse nič res ni, da so si take čenče izmislili Modrejani, ki so zavistni in škodoželjni, tako da še svojih vislic niso hoteli posoditi. S to trditvijo so se zapletli v hud prepir z navzočo, ko pelin grenko Modrejanko, kateri niso bili kos.

Peter Duša se je medtem smejé preril skozi kosce v temoten kot, izvlekel izpod obleke kos sira, potegnil svojega soseda, resnega in molččega moža, za rokav in dejal:

»Ali bi mi posodil svoj nož, Lovrenc?«

Sosed je izvlekel nož. Duša je ogledoval ostrino in rezilo in pripomnil:

»Kaj ga hraniš v vodi, da ga razjeda rja?«

Sosed je skomizgnil z ramama. Peter je za-

lagal grižljaj za grižljajem v usta. Sosedu je ponudil, pa ni maral. Potem je dejal Peter nekam skrivnostno in zbadljivo:

»Skoro bi rekel, da je tisti, ki je ležal v Soči.«

Lovrenc se je nekam osuplo ozrl na Petra.

»Pa ni ne tisti,« se je očividno igral z moževno potrpežljivostjo Peter, »tistega je povodenj odnesla ali pa prod zasul.« Ostro je pogledal sosedu v obraz in vzkliknil:

»Glej, tisti nož, mislim, ki ga je tvoj stari pognal v Sočo!«

»Molči!« je zarenčal mrki sosed. Peter Duša je utihnil. Zunaj je prenehalo liti, vedrilo se je. Nekdo je odprl vrata, v senjak je dahnilo sveže in prijetno. Tlačani, kosci in grabice so se iztisnili iz zatohlosti na plano. Peter je pridržal Lovrenca Kragulja in mu dejal tiho:

»Ali kaj misliš, kdaj bo konec potrpljenja?«

»Čakamo!« je jeknil Lovrenc.

»Čakajte!« je velel Duša in pristavil: »Šime Golja je mnenja, da še ni čas.«

»Ni ne,« je dejal Lovrenc, »pritožili se bomo še enkrat.«

»Le dajte se!« je odvrnil Duša in se porogljivo zasmel. Lovrenc se je skoro jezno ozrl nanj. Umel ga je. (Dalje.)

DR. A. BREZNIK: RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

(Nadaljevanje iz prejšnjega letnika.)

V. OD LEVSTIKA DO PLETERŠNIKA (1863—1895).

Z letom 1863. se začne za slovensko pisavo nova doba. Levstik, ki je bil že doslej v vrstah pravopisnih reformatorjev, je nastopil z novim programom: slovenščina naj se v vsem svojem ustroju bliža staroslovenščini. Kar je po različnih slovenskih pokrajinah še starega, naj se zbere in obnovi. Mlajši jezikovni pojavi v živem jeziku naj se umaknejo staroslovenskim zakonom. Tudi hrvaščini kot taki se ne bližajmo več, temveč le v toliko, kolikor ima tudi ona sama še starega na sebi. Kar je zahteval od Slovencev, je zahteval tudi od drugih Južnih Slovanov: vsi se imajo bližati staroslovenščini, ker bi se s tem najlaže približali skupnemu južnoslovanskemu jeziku, o katerem so jezikoslovci (žal da samo slovenski!) v tem času še vedno sanjali.

Kaj in koliko pa naj bi se vzelo iz starega jezika, o tem Levstik ni bil vedno enakih misli. Prvič je bilo število novih oblik odvisno od njegovega znanja staroslovenščine. Čim bolj je njegovo znanje staroslovenščine napredovalo, tem več novih oblik je pognalo v naši pisavi. Kronološko se da zasledovati, kako se je od stopinje do stopinje poglobljal v študiju staroslovenščine. Drugič pa ni imel Levstik nobene stalnosti. Oblike, ki jih je danes sprejel, je jutri zavrgel in se priprijel zopet novih.

Zavoljo te nestalnosti je Levstika dobro okrcal Stritar l. 1872. v »Dunajskih sonetih«:

Gospód, despót slovenskega jezika!
Pred nami tí, za tábo mi korákamo;
Po ternji, čez kertíne pót pretákamo, —
Prešírnega nam bog je dal vodníka!

Porednost tvoja z nami je velika:
Zdaj skočiš brez potrebe, mi vsi skákamo;
Ko se ti ljubi, sedeš, — zopet čakamo;
Pokorščina ovčič te silno mika.

Od truda in od žeje skoraj sáhnemo,
Kakór pod kapom pot nam s čela kapa;
Postój en čas, da malo se oddahnemo!

Čestíti družbi vsej uhaja sapa.
Počakaj, da si gerlo malo spláhnemo —
Jaz s težka še dohajam Haderlápa!¹

S tem je vpeljal Levstik v našo pisavo tisto vihravost, ki jo srečavamo pozneje ves čas in ki je tipična v vsem našem pravopisju. Ker nismo imeli spoštovanja do tradicije, nismo še dosegli tiste enotnosti, ki jo je v pisavi treba! Pisateljem prizadeva taka nestalnost mnogo težav, zato so se že pošteno norčevali iz nje; tako na primer dr. Tavčar v 4000: »Občevalni jezik (namreč l. 4000 v Ljubljani) je latinski . . . , samó nižje ljudstvo govori star, pozabljen jezik (namreč slovenski!), in sicer vsaki dve uri drugače.«² Ali Mencinger v Abadonu, kjer govori o slovenski zgodovini: »Bili smo še pri abecedi in že smo imeli bolj osebno nego stvarno »abecedno vojsko«. Potlej smo dobili gajico, in dolgo je trajalo, predno smo po nji dobili jednotno abecedo. S tem pa še nismo dosegli jednotnega pravopisa, ker za abecedarji so nastopili slovničarji in ti so učili vsak svoj pravopis.«³ Ali Radoslav Murnik v satiri na slovenske jezikoslovce: Abdul Slavožok pa Kara Besedavelj: »Raztvarjala (sta, namreč ta dva jezikoslovca) obrazila, lasala členke in izvijala pravila, žvečila priponke in žagala oblike in zopet in zopet razglabljalala etimone, stikala po slovarjih, po rečnikih, po slovnikih, po besednjakih in slovotvorila z lepa in z grda, da je bilo joj in gorje! V malo letih sta skrpucala nedolžni jezik Korajšitov (misli seveda Slovencev!) tako, da je bil bolj pisan, kakor hlače kranjskega rokovnjača. Prej, krasan in pa cvetan tako', je dobil iz tiste presnete staroturščine (= staroslovenščine), iz sosednjih idijomov ali pa kar izpod pazduhe obeh marljivih učenjakov toliko krpic in cunjic, da je bil . . . . . Pisatelji in uredniki so obupno vili roke! . . . jezik . . . je bil vsaki mesec drugačen! Pravopis se je hitreje izpreminjal kakor luna; vsako poglavje romanov je bilo drugače pisano. Naposled pa so si prikrojili jezik vsaki po svoje, in presrečni narod se je lahko ponašal, da ima

¹ »Dunajski soneti.« Zložil iz založil Jos. Stritar. (II.) Na Dunaji 1872, str. 30.

² »Lj. Zvon«, 1891, 137.

³ »Lj. Zvon«, 1893, 459. vse poglavje je satira na slovensko slovničarstvo!

več pravopisov kakor pisateljev! Kmet je pa klel, »molitve bravši!«¹ Izvrstno karakterizirana doba od Levstika do Pleteršnika! Do pičice je vse res!

Z novim programom je nastopil Levstik med l. 1862. in 1863. Dotlej je stopal še za Svetcem, ki je čistil zapadno slovenščino na podlagi vzhodnih narečij, hrvaščine in nekaj tudi staroslovenščine. Še l. 1859. je bil mnenja: »Gladimo (jezik) iz vsih obilih zakladov raznih slovenskih pokrajin. Kar je lepše in pravilneje, to naj obveljá; drugo pa naj se umakne iz literature.«² Zatem pa se je vedno bolj seznanjal z Miklošičevimi deli, ki so prav tedaj vedno bolj odkrivala bogastvo in lepoto staroslovenskega jezika. Tako je dozorelo že l. 1862. v njem prepričanje: »Trdna resnica je, da še le, kadar bode vse Miklošičevo preiskavanje dovršeno, potem si bomo Slovenci mogli narediti pravo slovensko slovnico . . . Zato naj bi se zdanji naš jezik učil, pretresal í sodil vedno le na stalu starega jezika; vse drugo modrovanje je prazno. Kdor hoče iskati novej slovenščini pravil, pa stare ne zna, tak le golomiši.«³ V pisavi je začel uveljavljati nove nazore l. 1863. v Vilharjevem listu »Naprej«, katerega je pa od konca do kraja sam pisal. Tu je tudi razkladal svoje nove nazore in jih proti domačim in tujim nasprotnikom branil. Že takoj na prvih straneh lista je prerokoval,⁴ da se bodo zgodile v slovenski pisavi velike premembe, da pa »zdaj (še) ni lahko povedati, koliko prememb se pri vednem jezikoslovskem preiskovanju utegne v kratkem še zgoditi pri naši pisavi«. Ko je branil pisno slovenščino nasproti Anast. Grünu, ki ji je v seji kranjskega deželnega zbora dne 28. januarja 1863 med drugim očital, »da bi se morala zopet prestaviti na kranjski jezik sedanja slovenščina, ki je le umetno sestavljena (Kunstsprache)«, je rekel: »Tako naravno se razvija slovenski jezik na podlagi narodnega govora in stare slovenščine, kakor se gotovo nikakor ni razvila nemščina, ki je natrcana (strotzend) blaga vseh narodov.«⁵ Zagovarjati se je bilo treba tudi pred domačini: »Sem ter tje se je uže čulo . . . očitanje, da je v književnosti kranjščina skoraj popolnoma zmogla druga slovenska podnarečja. Prav dobro vemo, da imajo tudi koroški, še bolj pa štajerski Slovenci nekatere jezikovne prednosti, katerih mi nimamo, ali katerih bi se pa morda še utegnili poprijeti . . . Resnica je, . . . da »Novice« drugače pišejo, »Naprej« dru-

¹ »Lj. Zvon« 1897, 22 in 23.

² »Glasnik«, 3. zv., 35.

³ »Novice«, 1862, 400.

⁴ »Naprej«, str. 7.

⁵ »Naprej«, 38.

gače, 'Zgodnja Danica' drugače, 'Učiteljski tovarš' pa zopet drugače in drugači tudi 'Glasnik', ki je podoba, da bi rad zedinil vse jezikoslovske strani, ko bi se le dalo . . . mi se držimo . . . besed veljavnega slovenskega jezikoslovca, ki je vesel rekel (bil je to vedno veseli Levstik!), da se naš jezik obeta ubrisati, kakor čista božja kapljica . . . Napredovanje! to je geslo sedanje dobe, a ne, da bi se trdoglavo držali Adamovega kožuha.«¹

Stara slovenščina naj bi bila podlaga združevanju ne le vseh Slovanov, temveč tudi Hrvatov in Slovencev. »Kako se pa Slovanje morejo slovstveno med seboj družiti in bližati? Uže svet je razglasil karajočo sodbo o strojbi enega jezika iz raznih slovanskih narečij, . . . (mi) milujemo vse tiste, ki še zdaj to nepraktično misel gojé, ali morda celó nepotrebno tratijo blagi čas kratkega življenja s praznim delom vseslovanskih slovníc, . . . vzajemnosti nam je iskati (v tem), da se učimo slovanščine na podlagi starega jezika, ker le tako se razna slovanska narečja približajo ne le v sintaksi, ampak tudi v slovnici in slovarju.«² Prav istih misli je bil tudi glede zblížanja Slovencev in Hrvatov, le da je z žalostjo večkrat konstatiral, da se Hrvatje ne trudijo toliko kakor mi, da bi »sintakso in slovnico zasuknili, kakor hoče imeti pravo slovansko svojstvo.«³ »Naše

prizadevanje vsak dan jasnejše priča, kako želimo jezik osnažiti; kako ga sučemo, da bi se približali posebno Hrvatom, kolikor moremo: ali žalostna resnica je, — naj je nam ne zamerijo naši vrli bratje — da nam oni hité naproti dosti menj, nego mi njim.«¹

Svoje nazore je pozneje po »Novicah« in »Glasniku« še večkrat ponavljal.²

Stara slovenščina! Ta deviza je bila za Levstika tipična in po njej je bil znan v poznejših letih. Ko ga po 4000 letih vzdrami v grobu angel Azrael in ga dr. Tavčar prosi, ali ne bi hotel z njim na zemljo, da bi mu bil moder svetovalec, mu Levstik odgovori: »S tabo? . . . Pisec slovenski si bil nekda, toda pojma nisi imel niti o staroslovenščini niti o tem, kakó se pravilno piše nova slovenščina . . . Vidiš,« zavrnil je dr. Tavčarja porogljivo, »odrini, kamor ti dragi! Že dvetisoč let počivamo tukaj, ali še sedaj me časih glava boli od vaših slovniških pregreh. Pojdite rakom zvižgat, vsi pisači in pisúni!«³ V takem spominu je bil Levstik pisateljem!

Ker pa je med živim slovenskim jezikom in med staroslovenščino (ki pa ni stara slovenščina, temveč stara bolgarščina iz solunske okolice!) velika razlika, je zadel Levstik kmalu na hud odpor. (Dalje.)

¹ »Naprej«, 151: Ozir po domačii.

² »Naprej«, 211.

³ »Naprej«, 211.

¹ »Naprej«, 267.

² N. pr. »Novice«, 1865, 129; »Glasnik«, 1867, 45, 46.

³ »Ljubljanski Zvon«, 1891, 69.

VAS NA HRIBU.

Večer. Strmijo hiše na nebo,
naslikane na solčni žar:
ognjenih streh, krvavih sten . . .
Prozorno drevje . . . perotnic udar . . .

Vse —
hlepi za solncem v visočino.

In mrak . . . pokoj. Le v mesečino
noč drti, sto zvezd gori . . .
Vas izgine . . . V drevju veter tli.

France Bevk.

JAZ IN TI.

Ti, deni roko na srcé in mi odgovori:
Ali čutiš bič,
ki žvižga nad vsakim tvojim korakom:
»Nič! nič!«?

»Ne.«

Del sem roko na svoje srce in ga nisem
bil vesel;
videl sem svoje misli in sem jih proklel
in sem si rekel: Bodi človek!

Joža Lovrenčič.

I. PROBLEM.

V zasebni biblioteki Čopovi, ki je štela štiri ali pet nad 2000 del iz vseh evropskih literatur, je bil njega dni tudi eden izvod l. 1622. v Madridu natisnena španske knjige, ki jo je poklonila (neznano v kolikih odtiskih) ta stolna občina — kanonizaciji nam iz naših narodnih pesmi poljudnega sv. Izidorja; nacionalni slavnosti torej, gódu proglasitve sv. Izidorja za svetnika.¹

Knjiga je nekak almanah, ki ga je uredil sam Lope de Vega, in ki so se ga soudeležili s prispevki s k o r o vsi takratni španski literati, mej njimi urednik in pa sam Calderon, — a ne Vicente Espinél.

In zakaj nas ta knjiga v slovenskem slovstvu zanimaj?

»Iusta Poetica« je v tej spomenici sv. Izidorja otok in oaza našega zanimanja.² »Pesniški turnir« šteje 11 »bojev«; in vsako izmej teh enajstero poglavij veljá eni, a vsakokrat drugi formi španske literarne umetnosti.³ In mej temi enajstero poglavij nam nudita posebej III. in X. poglavje dokumentarnega gradiva za naš tukajšnji problem: tisti dve poglavji namreč o »decimi« in o »glosi«.

*

»Decima« je ime posebni »stalni« strofi š p a n s k e literature. Ta strofa je kot taka o r g a n i z e m zase;

¹ Relacion | delas Fiestas | que la insigne Villa [= občina, srenja, mestno zastopništvo] de Madrid | hizo en la Canonización de su | Bienaventurado Hijo y Patron | San ISIDRO, con las Comedias | que le representaron y los Versos | que en la Iusta Poetica se escriu-ieron. | DIRIGIDA | A la misma Insigne Villa — | Por Lope de Vega Carpio. | AÑO. DE 1622. | (Čopove biblioteke št. 854.)

² Ves zbornik je razdeljen na dva glavna dela: najprej ima poseben del — brez vsake paginacije, kot del zase, s posvetitvami in predgovori; za njim pa svoj glavni del, paginiran po listih (in ne kakor je pri nas navada po stranéh). Do lista 35 se vrste dramatični spevi, enodejanke v čast sv. Izidorja, za njimi pa sledí od lista 36 do 156: »Iusta Poetica, en que la Insigne Villa de Madrid pretende celebrar las virtudes, y milagros de su humildísimo, è inocentísimo hijo y Patron san Ildro, en su Canonización, por nuestro muy santo Padre Gregorio Decimoquinto, despues de quinientos años de su felicísimo tránsito.«

³ Obseza: Poglavje I. Cancion (9); II. Octavas (9); III. Decimas (14 + 1); IV. Sonetos (13); V. Redondillas (4); VI. Romance (18); VII. Liras (9); VIII. Cancion (9); IX. Tercetos (14, in sicer jih ima trinajst vsaka po 10 tercín, štirinajsta pa 20 tercín); X. Glossa (12); XI. Geroglífico, = Hieroglífico (5). Za sklep sledí na listih 147/156: »Premios de la fiesta«, — poročilo o prisóji premij najboljšim prispevkom vse knjige, za vsako formo po tri; takó so n. pr. dobili za decimo prvo darilo: Doctor Mira de Amesqua, drugo: don Antonio de Lugo y Ribera, tretje: don Iuan de Auila y Briuiesca; a za glosa prvo darilo: don Iuan de Xaurigui, drugo: Iacinto de Piña, tretje: don Iuan de Valencia.

štirje momenti, štiri »kvalitete« so zanj značilni znaki: a) najpoprej dejstvo, ki je dalo organizmu ime »decima«, — desetero (decem) verzov; b) verz s svojo kakóvostjo, — kot element strofe-organizma; c) arhitektonski princip strofe, t. j. tisti posebni princip, tista gotova ideja, ki določa arhitektonsko delitev celote-organizma v arhitektonske odstavke; d) rímanje, ki to arhitektonsko delitev celote po gotovem principu — tudi res obveljavlja v konkretni praksi ter jo v tvarini nazorno izoblikuje, a hkrati pa tudi naglašá še drugo dejstvo: da je »decima« kot strofa — vsa ena sama formalna celota, en sam o r g a n i z e m.

Prva kvaliteta je fiksna, aprioristična — neizogibnost: deset verzov! Tu ni nobena druga morebitnost mógoča, ker sicer decime sploh — ni. Ne takó pa ostali trije momenti, ki dopuščajo razne možnosti, in s tem — probleme; tisti trije momenti namreč: rímanje, verz, arhitektonski odmor!

Obče dejstvo je sicer naslednje:

Kjer je »stalna« strofa, tam je vedno tudi neki arhitektonski princip, ki jo je — vstvaril; neka posebna ideja, ki je strofi določila, ki je iz sebe izoblikovala strofi njeno »stalno« formo.

Arhitektonski princip je v strofi umetniška ideja zase. Verz in rime so brez ozira nanj sicer samosvoja vprašanja, v svojem odnosu do njega pa niso nič samostojnega, ampak le elementi v službi njegovi. Arhitektonski princip ju udinja oba, verz in rimo, sebi, da z njunimi kvalitetami izraža in plastično obveljavlja v konkretno-nazorni tvarini besede — samega sebe kot glavno ter tisto idejo, ki vstvarja neke višje vrste organizem kakor je verz sam zase: namreč — organizem strofe. Podrejena mu elementa njegova sta oba, verz in rima, kjer koli se pojavi; in posebej mu je rima zelo izrazito obrazilo, ker z isto ali enako rimo spaja in druží, z neenako pa krojí in mejsebojno cepi posamne verze po gotovem številu v skupine in komplekse: v takozvane arhitektonske odstavke.

In kakor v vsaki »stalni« strofi, takó tudi v »decimi«. A kakšen je arhitektonski princip v tej strofi? Pokaže naj nam to zgodovina njegovega razvoja.

Zgodovina te samobitne ideje nas vodi tu preko našega španskega almanaha v staro, pravo domovino oblike, ki je kesneje postala kot »decima« stalna forma, formalen organizem španske literarne umetnosti: tja — v Italijo.

»Decima« je italijanskega izvora: takó uči šola; a s koliko pravilnostjo? Dejstvo je, da teoretiki literarne umetnosti laške v svojih poetikah tega imena še poznajo ne, da »decime« nikjer ne razpravljajo kot posebno strofo njihove domače literature, kakor razpravljajo v posebnih poglavjih zase n. pr. canzono in canzonetto, sonet, madrigal, tercino, sestino, ottavo. Vendar pa je res, da pozná laško pesništvo strofo z desetero verzi kot poseben organizem, čeprav zanj nima — imena!

Trije vzgledi iz XIII. stoletja:

a) Dante¹ »La Vita Nuova« ima nastopno »ballato« njegovo (Cap. 12. Ballata I.):

Ballata, io vo' che tu ritrovi Amore, α
 E con lui vadi a madonna davanti, β
 Sicchè la scusa mia, la qual tu canti, β
 Ragioni poi con lei lo mio signore. α .

Tu vai, ballata, sì cortesemente, a
 Che senza compagnia b
 Dovresti avere in tutte parti ardire: c :
 Ma, se tu vogli andar sicuramente, a
 Ritrova l' Amor pria; b
 Chè forse non è buon senza lui gire: c :
 Perocchè quella che ti debbe udire, c
 Se, com' io credo, è inver di me adirata, d
 E tu di lui non fussi accompagnata, d
 Leggieramente ti faria disnore. α .

Con dolce suono, quando se' con lui, a
 Comincia este parole b
 Apresso ch'averai chiesta pietate: c :
 »Madonna, quegli che mi manda a vui, a
 Quando vi piaccia, vuole, b
 Sed egli ha scusa, che la m'intendiate. c .
 Amore è quei che per vostra beltate c
 Lo face, come vuol, vista cangiare: d
 Dunque, perchè gli fece altra guardare, d
 Pensatel voi, dacch' e' non mutò 'l core.« α .

Dille: »Madonna, lo suo cuore è stato a
 Con sì fermata fede, b
 Ch' a voi servir lo pronta ogni pensiero: c :
 Tosto fu vostro, e mai non s'è smagato.« a
 Sed ella non tel crede, b
 Di', che 'n domandi Amor, che ne sà 'l vero. c .
 Ed alla fine falle umil preghiero, c
 Lo perdonare se le fosse a noia, d
 Che mi comandi per messo ch'io moia; d
 E vedrassi ubbidir buon servitore. α .

E di' a colui ch' è d'ogni pietà chiave, a
 Avanti che sdonnei, b
 Chè le saprà contar mia ragion buona: c :
 »Per grazia della mia nota soave a
 Riman tu qui con lei, b
 E del tuo servo, ciò che vuoi, ragiona; c :
 E s'ella per tuo prego gli perdona, c
 Fa' che gli annunzi in bel sembiante pace.« — d .
 Gentil ballata mia, quando ti piace, d
 Muovi in quel punto, che tu n'aggi onore! α .

Na čelu »balade« četvero verzov kot uvod in formalna celota zase! Za tem pa četvero strof, — vsaka z deseterico verzov: torej vsaka prava »decima«. Verz je laški enajsterec, v 2. in 3. vrstici vsake strofe redno in dosledno pomešan s poednim sedmercem. Odmori so v principu: $[3 + 3] + 4$, in vsled tega rimanje: $a b c | a b c || c d d \alpha$! Rima c , ki nastopa

¹ Porojen v Florenci maja 1265; ter tam † 1321, v noči od 13./14. septembra. (Gröber G., Grundriss der romanischen Philologie. Bd. II. Abtg. 3., Pg. 56.) —

² »La Vita Nuova«, ki opeva Dantejevo življenje od l. 1274. do 1294. (ali po drugem naziranju do l. 1300.). Prim. Gröber, l. c. pg. 61.

v vsakem izmed treh delov po enkrat, v e ž e v strofi posamne kose mejsebojno ter naglaša takó — njeno organsko enotnost: izraz dejstva, da je vsa celota en sam organizem.¹

b) Ruggieri, ki so nam njegova dela iz XIII. stoletja ohranjena, o njem samem pa nič поблиžjega,² bodi drugi vzgled z naslednjo svojo skladbo:

In un gravolo affanno $\left. \begin{matrix} a \\ b; \end{matrix} \right\}$ Basa I.
 Ben m'ha gittato Amore;
 E non mi tengo a danno $\left. \begin{matrix} b \\ c, \end{matrix} \right\}$ Basa II.
 Amar sì alta fiore,
 Ma ch'io non sono amato, c
 Amor fece peccato; c Volta I.
 Che 'n tal parte andò lo meo intendimento. d .
 Conforto mia speranza e
 Pensando, che s'avanza; e Volta II.
 Lo bon soffrente alpeta compimento. d .

Perciò non mi dispero $\left. \begin{matrix} a \\ b; \end{matrix} \right\}$ Basa I.
 D'amar sì altamente;
 Ad ello mercè chero, $\left. \begin{matrix} a \\ b; \end{matrix} \right\}$ Basa II.
 Servendo umilmente;
 Ch'a pover uomo aviene c
 Per aventura bene, c Volta I.
 Che monta, et ave affai di valimento. d .
 Però non mi scoraggio, e
 Ma tutt'ora serviraggio e Volta II.
 A quella, che ave tutto insegnamento. d .

Da cui la mia intendenza $\left. \begin{matrix} a \\ b; \end{matrix} \right\}$ Basa I.
 Già mai non li rimuove;
 E servo in gran lianza, $\left. \begin{matrix} a \\ b. \end{matrix} \right\}$ Basa II.
 Che in ella mercè truove.
 Solo questo mi faccia, c
 S'io l'amo, non le spiaccia; c Volta I.
 E tegnomelo in gran consolamento. d .
 Come uomo, che a difaggio, e
 E spera d'aver agio, e Volta II.
 Poco di bene piglia per talento. d .

V primeri z Dantejem nam kaže ta skladba precej drugačno lice »decime«, nele gledé verza, ampak posebej tudi kar se tiče arhitektonike. Princip arhitektonske delitve ni v teh decimah $[3 + 3] + 4$, ampak jasnoda $4 + [3 + 3]$. Verz pa ni več enajsterec, ampak sedmerozložen, ki ga zamenjuje le v dveh vrsticah vsake strofe, v vrstici 7. in 10. — redno in dosledno verz z enajstero zlogi, odlikovan redno in dosledno, torej ne samo slučajno, še z drugo posebnostjo: z isto rimo (»ento«) v vseh treh strofah kancone.

¹ Dante ima sicer še drugod deseteroverzne strofe; prim. »Rime« (Libro 2.) Ballata 4.: »Deh nuvoletta«, kjer je vsega vkup ena sama decima, z jasno arhitektoniko $[3 + 3] + 4$, z rimami: $a b c | a b c || a d d \alpha$. — Nadalje tam »Ballata« 7.: »Poichè saziar«; spet ena sama strofa, z odmori: $3 + 4 + 3$; a rimanjem: $a a b a a b b | c c \alpha$. — Zadnja rima (α) seza v obeh decimah tja preko njiju samih ter se rima s prvim in zadnjim, ozir. recimo zadnjim verzom neke, na čelu pred decimo sámo stoječe četveroverzne strofe, prav takó torej kakor v gorenji, tu ponatisnjeni »ballati«. Iz česar sledí, da je četveroverzno »čelo« pred decimo in pa rima α — trden princip, zavestno načelo! Dejstvo, ki nastopa kesneje tudi v Chiabrerovih kanconetah.

² Gröber, l. c., II./3., pg. 56.

c) Cino (da Pistoia, * pred l. 1270, † tam 1836/37)¹ nam podaj tretjo primero:

L'alta speranza, che mi reca Amore	a	} Fronte. (čelo).
D'una donna gentil, ch' i' aggio veduta,	b	
L'anima mia dolcemente saluta; E falla rallegrar dentro a lo cuore.	b; a.	
Onde li face a quel, ch' ell' era strana,	c	} Volta I. (prima).
E conta novitate,	(7) d	
Come venisse di parte lontana;	c;	
Che questa donna piena d' umiltate	d	} Volta II. (seconda).
Giunse cortese, e piana,	(7) c	
E pofa ne le braccia di pietate.	d.	
E lon tali e sospir d' esta novella,	a	} Fronte. (čelo).
Ch' i' mi sto solo, perch' altri non gli oda;	b	
Intendo Amor, come madonna loda, Che mi fa viver sotto la sua stella	b a.	
Dice 'l dolce Signor, questa salute	c	} Volta I. (prima).
Voglio chiamar laudando	(7) d	
Per ogni nome di gentil virtute.	c.	
Che propriamente elle tutte adornando	d	} Volta II. (seconda).
Sono in essa cresciute;	(7) c;	
Ch' a buono invidia si vane ad altiando.	d.	

In takó še nadaljnjih četvero (z navedenimi vsega skupaj šestero) — decim. Kaj sledi iz obrazca ob robu strof? Princip, načelo: $4 + [3 + 3]$! Posebej pa odmor — za četrtim verzom, ki za njim sledi šestovrstična, in vsled svojih rim naravnost prava dvotercinska celota, kakor n. pr. praviloma v drugem delu soneta; torej kompleks, dà, formalen organizem zase, ki se samostojno odkrhne za odmorom na koncu četrtega verza od prvega dela — kot drugi del strofe!

Kaj je torej skupni rezultat, ki sledi za naš problem iz teh primerov?

Najpoprej, da so Italijani v svojem slovstvu vstvarjali desetoverzne strofe že od XIII. stoletja navzgor.

Verz pa v teh italijanskih »decimah« ni s trdnim zakónom določen, ampak izbira si ga pesnik po svoje; opazati je le doslednost, da nastopa v Italiji kot verz decime jambski enajsterec (pač ker je ta verz v italijanski poeziji nekak nacionalen verz), da ga pa italijanska poezija v decimi pomešava s sedmercem istega (jambskega) ritma. Razumeti bo vsled tega, zakaj teorija pesniške umetnosti laške tej strofi ni dala posebnega, samosvojega imena, kakor n. pr. sonetu, tercini, stanci, ter je ne razpravlja kot posebno samobitno formo: laška decima nima strogo določenega, stalnega verza, in tudi ne zakonito vtrjenega rimanja, kakor n. pr. sonet, tercina, stanca, — pa zató ne veljá strogi laški teoriji za »stalno« strofo, ter je ne ceni, ne šteje za »formalen organizem«, kakor n. pr. tercino in njene izpeljanke: stanco in sonet. Do te sovrstnosti je dozorela »decima« šele pozneje, — v španski literaturi.

Zakonit pa je arhitektonski odmor italijanske decime! In sicer je v desetoverzni strofi počtu in okusu italijanske umetnosti glavno arhitektonsko načelo: da za peto vrsto ne stoj nikdar glavna zarez! Na sklep petega verza, na točno simetrično sredo torej ne deva v decimi italijanska pesniška praksa nikoli globlje odmor, kar pomeni,

¹ Gröber, l. c., II./3., pg. 49.

da se izogiblje delitvi vse celote na dve strogo enaki polovici — po principu simetrije. To dejstvo izpričuje Dantejeva »ballata«, ter soglasno tudi Ruggieri in Cina — s teoretikom italijanske pesniške forme Trissinom vred; podal sem namreč, namenoma, zadnja dva vzgleda z arhitektonskim obrazcem in pa teoretiško terminologijo (ob desnem robu) iz poetike, ki jo je po takratni sodobni šoli spisal — Giov. Giorgio Trissino; ni torej to moj pogled, ampak pogled takratne teorije laške na arhitektonsko dejstvo italijanske decime!¹ In strinja se ta taka arhitektonika decime docela s splošno potezo italijanske pesniške umetnosti, ki kaže dva, oziroma tri principe, določujoče sestavo, sklad, — z drugo besedo: arhitektoniko strof:

1.) princip števila 2, z večkratniki tega števila do 8 navzgor: 2; 4 (t. j. 2×2); 8 (t. j. 2×4 ali pa 4×2 : stanza, ottava);

2.) princip števila 3, z večkratniki tega števila do 9 navzgor: 3; 6 (t. j. 2×3 : sestina); 9 (t. j. 3×3); in potem celó $2 \times 6 = 12$, in $2 \times 9 = 18$;

3.) princip spajanja obeh dveh prvih vrst: 5 (kot vsota: $2 + 3$ ali $3 + 2$); 6 (kot vsota: $2 + 4$ ali $4 + 2$); 7 (kot vsota: $3 + 4$ ali $4 + 3$); 10 (kot vsota: $a: [3 + 3] + 4$; $b: 4 + [3 + 3]$, z varianto $[2 + 2] + [3 + 3]$; $c: 3 + 4 + 3$;) — značilno pa, da nikoli ne $5 + 5$, ker ta oblika ni po duhu in ni po logiki nobenega izmed gorenjih treh načel!

In v potrdilo teh dejstev v italijanski decimi naj podam še en vzgled iz XVI. stoletja, iz dobe takraj Trissinove poetike. Gabriello Chiabrera (* 1552: Savona, † 1638: Savona) — je gojil decimo zeló bogato ter ima poleg množice drugih n. pr. te tri primere:

a) Mej svojimi »Scherzi«² devetero poedinih decim (X.—XVIII.) tega-le tipa ter natančno s takimi-le v tisku jasno označenimi odmori $3 + 4 + 3$:

Mellagier di speranza,	a
Amato sì degli occhi miei conforto,	b
Lume di due pupille, ove mi ha scorto?	b?
Di quanti miei tormenti	c
Oggi falli cagione il tuo splendore?	d?
E di tuoi raggi ardenti	c
Quanto, o quanto poria dolerli il core?	d?
Mà sì mi vince Amore,	c
Che omai fommerlo infra tempelte, e morto,	b
Amo non men, che s'io mi folla in porto.	b.

Lode all'Amore. (Scherzo XIII., l. c. 137.)

b) »Timore dell' Inferno« (Canzonette morali X.),³ celota zase iz treh decim, ki nam je zanimiva z dveh strani:

¹ Tutte le opere di Giovan Giorgio Trissino. Tomo I. (Le Poesie); Tomo II. (Le Prose). In Verona 1729. — V drugem zvezku na str. 1/139: Le sei divisioni della Poetica. Gorenja dva vzgleda na str. 72 in 74. — Istotam razprava: »Delle lettere nuovamente aggiunte«, ki jo Čop omenja v svojem boju: »ACB-Krieg«, ko citira laški »Discacciamento delle nuove lettere inutilmente aggiunte nella lingua toscana«, ki ga je spisal Agnolo Firenzuola kot ugovor zoper Trissinove nove črke. — Živel je Trissino 1478/1550. (Gröber, l. c. II./3., pg. 151).

² Opere di Gabriello Chiabrera. Tomo secondo. Venezia 1757. Pg. 133/142.

³ Loco citato, tomo II., pg. 124/25.

Roberto Basilici: Prednica.

*Perchè sei lento
Al pentimento,
O forsennato cor? perchè ti sviano
Vani penzier?
Ecco la morte
In sulle porte,
E pure oggi da te nulla s'obbliano
I rei piacer.
Mifero cor, che fai?
Deh ti riscuoti omai!*

*Erebo ferra
Laggiù sotterra
Il Tartaro crudel, stanza ineffabile
Per alto orror.
Ed Acheronte,
E Flegontonte
Rimbombando fen va, va formidabile
Per grave ardor,
Tormento aspro, ed eterno
Dell' esecrato Inferno.*

*Qual chioma d'oro,
D'amor tesoro,
O quali gemme il guardo avaro abbagliano
Piu sotto il Sol?
Qual di diadema
Pompa suprema,
O quali scettri in sua ragione agguagliano
Cotanto duol?
E pure, e pure, o core,
Ah da tacerli errore!*

c) In še tretji vzgled, — prve tri strofe slavospeva »A. D. Mariano Valguarnera«:

*Il Sole, o Valguarnera,
Al giorno mio vien meno,
Ed omai folca il feno
Veggio apparir la fera;
E pure il piè non resta,
E l'impreso cammino
Ancor non abbandona,
Ma va per la foresta,
Ove scorga divino
Il rufcel d'Elicona.*

*Ben sento il vulgo ogni ora
Di bialmi armar sua voce;
Ma poco giova o noce,
S'ei spregia o s'egli onora;
E se mia vita è vile,
Mentre li specchia e terge
In sì bell'acque e chiare,
Forse farà gentile
Nocchier che li sommerge
Gemme involando al Mare?*

*Io sovra il sacro monte
Almen godo riposo,
E rimiro giojolo
Le belle Dive in fronte;
E da'lor canti intendo
Configli alti ed egregi
Da farne i cor felici;
Ed indi l'arte apprendo
Da celebrar gran Regi,
E non vulgari amici. —*

a
a
b
x'
c
c
b
x'
d
d!
a
a
b
x'
c
c
b
x',
d
d.
a
a
b
x'
c
c
b
x'?
d
d!
a
b,
b
a;
c
d
e,
c
d
e.
a
b;
b
a;
c
d
e,
c
d
e?
a
b
b
a;
c
d
e;
c
d
e.

V prvem izmed poslednjih treh vzgledov je premor na sklepu šeste vrstice le postranski, kar izpričuje že oblika tiska, ki naglašja tako zavestno in očitno glavne arhitektonske odstavke, — in pa nadalje tudi še ostalih osmero primerov tiste skupine, ki imajo vsi tisto mesto za šestim verzom brez vsakega večjega odmora.

V drugem primeru nas pa pozdravljajo znani odmevi! Ali niso tam znane nam rime Prešernove podoknice »Luna sije«? Ali ni v tistih decimah rimanje *a a b, c c b*? Tista stalna forma, šesteroverzna strofa Prešernove proemialke je tu prelita — v decimo! A ne z odmorom — za tretjo vrstico, kakršnega imamo v čisti neskajeni formi tiste šesterovrstične »stalne« strofe, ampak — z odmorom za četrto vrstico. Ali ni to kar — ad oculos? Na oko že vidi pač vsakdo, zakaj je tu izprememba. Ker imamo sedaj tu pred sabo italijansko decimo, — ki v njej velja arhitektonika z odmorom za četrtim verzom, da se razkrajja celota strofe torej na dva glavna, nesimetrična si dela: $4 + 6$! Ta vzgled decime je takó jasn vzgled za italijanski princip, da je cekina vreden.¹

V tretjem vzgledu, v tistih prvih treh izmed desetero decim, ki jih šteje vsa pesem,² ki so pa vse po istem načelu zložene kakor te tri, je posebej poudariti: da zavlada tu (torej tostran letnice 1622, ki je letnica našega španskega almanaha na čast sv. Izidorja), enakomeren, vseskozi istovrsten, nič več ne z drugimi oblikami pomešan verz, in sicer jambski sedmerek. Odmor pa se tu obveljavlja tudi že vseskozi na enem, na svojem trdnem mestu: na sklepu četrtega verza deseterovrstične strofe.

Tak je torej italijanski princip arhitektonske delitve v strofi »decimi«.

A kakó pa je s to kvaliteto decime v španski literarni umetnosti, v španski poeziji?

¹ Docela enaka je tudi Chiabrerova »A' Giusti fortunati«. (Canzonette morali XVIII.: l. c., II./131). Drugačnega tipa, dasi z isto arhitektonsko idejo, da bi spojil »anokreontsko« sestino z decimo, je pa Chiabrerova Canzonetta XXV. (l. c., II./43), ki šteje vsega vkup 5 decim, na čelu pa še četveroverzno strofo (kakor Dantejeva »ballata«), le da Chiabrera to isto strofo ponovi tudi še za sklep na koncu kanconete — za simetrično-arhitektonski oklep vse celote! Tu zadoščaj za vzgled prva strofa s četveroverznim »čelom«:

»Čelo«:	Dal cor tragge nocchier fospiri amari,	α
	Quando Aultra reo	β
	Gonfia l' Egeo;	β
	Rompendo il corlo de' penzieri avari.	α .
1. strofa:	Quando cosparte	a
	E vele, e farte,	a
	Quando è il timon sdruccio,	b,
	Ailor dolente	c
	Volge la mente,	c
	E volge gli occhi al lito;	b;
	Ah deliderio uman foverchio ardito,	b
	Che gir t'invogli	d
	La 've i cordogli	d
	Frequenti sono, ed i piacer son rari.	α .

Princip je torej tu preprostejši kakor v prvem tipu; Chiabrera pridoda tu kar k tisti »anakreontski« sestini še četvero verzov, — recimo točneje: tisto »čelo« kanconete, ki ga pripoji z isto rimo v sedmem k 3. in 6. verzu, kar dá arhitektoniko $(3 + 3) + 4, = 6 + 4$; arhitektoniko torej, ki jo poznamo v laški decimi že iz gorenje, tu ponatisnene »ballate« Dantejeve!

² Cfr. Opere, I./82: Le canzoni eroiche. XLVII.

Poglavje o decimah v našem almanahu iz l. 1622. šteje 15 pesmi v tej obliki; vsaka pesem pa redno po četvero decim, z eno samo izjemo (na koncu »boja«) s — petero strofami.

Poleg tega ima almanah še sprej na čelu knjige tri posvetitve uredniku Lope de Vega v tej formi, ki štejejo pa vsaka le po eno samo strofo »decimo«, iz česar sledi zatrdno, da je kakor italijanska štela tudi španska umetnost že posamno decimo za samosvoj organizem, prav kakor n. pr. stanco ali sonet.

Ker pa more le dokument govoriti v teh takih vprašanjih jasno besedo, naj sledé tu trije vzgledi iz španskega vira »de anno 1622«:

a) Iz »bojne tekme« v decimah, iz III. poglavja v almanahu, naj služi za primero takoj prva, s prvim darilom odlikovana, — ne da bi pa s tem hotel reči, da je izmed vseh petnajstero morda najpopolnejša; a zanimiva je za naš problem posebej radi glavnega premora v drugi decimi!

DEL DOCTOR MIRA DE AMESQUA,

Capellan de su Alteza.

DECIMAS.

Quando el aue generosa	a
De purpura coronada	b
Llama al Sol con voz sagrada	b
A su deidad luminosa,	a
Y despierta el Alua hermosa,	a
Que entre llorar y reir,	c'
Como nace a competir	c'
Con las imagenes bellas,	d
Sepulta abifmos de estrellas	d
En tumulos de Safir.	c'.
Quando las ondas nauega	a
Del ayre en baxel de plata,	b
Hojas de rubi defata,	b
Plumas de jazmin despliega,	a
Ilidro al ocio se niega:	a:
Vafe a orar, y fiempre es hora	c
De arar los campos de Flora,	d
(No detuuo el Sol, mas fue	d
Catolico Iofue	d
De le splendor de la Aurora.)	c.
Va a saludar la que espira	a
Luz a Mantua, Alua, y estrella,	b
Y un Coro que esta con ella	b
Angelico se retira,	a
Y el permuta (quando admira	a
Los milagros del cinzel)	c'
Su ministerio fiel,	c'
Con los espiritus bellos,	d
La tierra niuellan ellos,	d
Y guarda la imagen el.	c'.
Eleuado a la armonia,	a
Que e su pan el cielo ofrece,	b
Llora Ilidro, y asfi crece	b
El Crepusculo del dia,	a,
Que el Alua con ofadia	a
Lagrimas llega a coger,	c',
Que aumenten su roficler,	c'
Porque el Sol que lineas dora	d
No fale, mientras la Aurora	d
Tiene perlas que verter.	c'.

b) Calderonova posvetitev bodi eden vzgled izmed onih treh, ki stojé na čelu almanaha:

A LOPE DE VEGA CARPIO,

De don Pedro Calderon.

AVnque la perfecucion	a'
De la embidia, tema el fabio,	b
Noreciba della agrauio,	b
Que es de ferlo aprouacion:	a':
Los que mas perfumen fon,	a'
Lope, a los que embidias das,	b'
Y en su perfucion veras	b'
Lo que tus glorias merecen,	c
Pues los que mas te engrandecen	c
Son los que te embidian mas.	b'.

c) Za tretji vzgled pa še Calderonov prispevek k »bojni tekmi« v decimah, ki ga sicer niso z nobeno premijo odlikovali ter stoji šele na desetem mestu (list 82), a je — Calderonov!

DE DON PEDRO CALDERON.

DECIMAS.

Ya el trono de luz regia	a
El luminoso farol,	b'
El fenix del cielo, e Sol,	b'
Cuya edad es solo vn dia,	a,
Ya desde la tumba fria	a
En su fuego buelue a fer	c'
Oy, lo mismo que era ayer,	c'
Que fi en todo es de sentir	d'
Que nace para morir,	d'
El muere para nacer.	c.
Veloz la vida se quita,	a
Con que mas gloria se adquiere,	b
Pues quando en le agua muere,	b
En el fuego relucita,	a,
Las aues a quien incita	a
La luz de sus resplandores,	c
Cantando dulces amores,	c
Eran con belleza suma,	d
Al campo flores de pluma,	d
Quando al viento aues de flores.	c.
Entre las rosas cantauan,	a
Y el Aura que las mouia,	b
Solamente conocia	b
Por aues las que bolauan,	a,
Todas a Ilidro esperauan,	a,
Quando el labrador dichofo	c
Se quedaua perezolo	c
De su trabajo olvidado,	d
Quien vio viciofo al cuydado,	d
Y al descuydo virtuoso?	c?
Antes de labrar el fuelo	a
(O tardanca de amor llena)	b
En la Virgen de Almudena	b
Labraua primero el cielo,	a,
Y como su santo zelo	a
En el sol le suspendia,	c
De la celestial Maria	c
Diuertido, no pensaua	d
Como fiempre al sol miraua,	d
Que pudo passar se el dia.	c.

KNJIŽEVNOST.

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1915. Letošnji Koledar ima dva leposlovna spisa v prozi, »Sanje« od K. s. Meška in »Izkušnja« od I. Trošta ter mnogo pesmi od Fr. Neubaerja in Joža Lovrenčiča. Obedve povestici popisujeta »zločin in kazen« mladega tatu; obadva tatiča spoznata svojo pregreho in vrneta ukradeno blago. Razen tega prinaša Koledar nekrologe Janezu Koprivniku, dr. Janezu Mencingerju (Makso Pirnat), dr. Karlu Glaserju (dr. Val. Rožič), dr. Ignaciju Žitniku (dr. Val. Rožič) in prestolonasledniku nadvojvodu Francu Ferdinandu. Ima tudi poljudne znanstvene članke »Prehlajenje in bolezen« (dr. Alojzij Homan), »K zadnjemu umeščenju koroškega vojvoda« (dr. Josip Gruden), »Sveta vojska — boj proti alkoholu« (dr. Val. Rožič), »Kako je v Koprivni na Koroškem?« (dr. Val. Rožič), »O gradbi in pomenu belokranjske železnice« (dr. Fran Ogrin) ter nekaj drobiza in običajno koledarsko gradivo.

Družba ima 78.361 udov in je od zadnjega leta narasla za 90 članov. Če pomislimo, da je število ljudi, ki njene knjige berejo, še mnogokrat večje, vidimo, kako važno organizacijo predstavlja Družba, kako odgovornost in moč ima nje odbor. Temu odboru ni mogoče očitati, da ne stori svoje dolžnosti. Živahno agitira in je dosegel, da se je število članov kljub vsemu vendarle pomnožilo; pridobil je dr. Grudna, da je začel pisati svojo Zgodovino, ki bo ena najplodnejših slovenskih ljudskih knjig; ne štedi z denarjem in se trudi, da svoje izdaje umetniško okraši, kjer je treba; je razširil svoj delokrog in zalaga knjige strogo znanstvene vsebine, dasi to ni v prvi vrsti namen Družbe. In vendar se pritožbe in očitki od leta do leta množe ter tudi letos niso izostali. Če te očitke natančneje pogledamo, vidimo, da se nanašajo zgolj na leposlovje; vse drugo bi bilo v redu. Pritožujejo se kritiki in, kar je bolj tehtno, tudi udje; ocenjevatelji in bralci imajo vtis, da je leposlovje družbenih knjig vedno bolj prazno. Kako je vendar to?

V Listnici tajništva letošnjega Koledarja so objavljene besede nekega člana, ki pravi: »Kaj je v Mohorjevi družbi že par let? Kaj poučnega, izobraževalnega? Že kmetom se neumno zdi, da se jim taka dušna hrana nudi. Dajte no že enkrat kaj poštenega natisniti, da bo imelo trajno ceno...« Na to odgovarja tajnik: »Vaša kritika naj bo opomin gg. pisateljem: narod se ne bo ravnal po pisateljih, marveč pisatelji morajo ustrezati ljudstvu. Naš verni, delavni narod hoče berila, ki ga izobrazuje, poučuje, ki mu daje razvedrila za ure, ko mu delavna roka more počiti. Za te ure želi zdravega, tečnega duševnega kruha, ne pa slovstvenih poizkusov, in če so ti poizkusi še tako umetniški.«

Tajnik govori pisateljem, kakor je govorila kraljica Poloniju: »Več jedra, manj umetnosti!« toda pisatelji Mohorjeve družbe zadnjih let bi morali prav tako odgovoriti, kakor je odgovoril Polonij kraljici: »Bog mi je priča, da umetnosti ne rabim!« Kajti iz Listnice se sliši, kakor da se Družba zadnja leta utaplja v preumetniških, artističnih slovstvenih poizkusih in vendar nam je bil marsikateri spis neljub ne zato, ker je bil

preveč umeten, temuč ker je bil preveč poizkus. Pa to ni tako važno; kar hoče tajnik v svojem apostrofu na pisatelje reči, je: Pišite nam poljudno, vzgojno, koristno! in vsa nesreča Družbe je ta, da je čas, v katerem živimo, pisatelje oglušil za take klice. Teženje sodobnega književnika stremi v ravno nasprotno smer: naše leposlovje je postalo tako intimno, da je kar najmanj poljudno; naziranju, da mora leposlovje neposredno blažiti in vzgajati, postavlja leposlovec nasproti svojo vero v očiščujočo moč lepote same. To se ne dá prenarediti, dokler ne preustvarimo duha stoletja; pa tudi Družba ne more izpremeniti svojega programa, dokler ima namen, da ustreza skoro stotisoč članom — in tako je bilo nesoglasje nujno in bo morda čezdalje bolj boleče. To je najnotranjši razlog, da sodobni pisatelj že več »ne zna« pisati za Mohorjevo družbo, da se je v njem ugnezdilo prepričanje o inferiornosti družbenih knjig in da je v Družbi bilo objavljenih tudi nekaj »hinavskih« spisov, pisanih ne le brez prepričanja, ampak zoper prepričanje. Neutajljivo se to tragično nesoglasje pozna tudi pesmim Joža Lovrenčiča, ki jih prinaša letošnji Koledar.

Leposlovec, ki piše za Mohorjevo družbo, je v zadregi, in naj ima najboljšo voljo. Zahteve, ki mu jih stavijo, so zelo stroge, svoboda je omejena, kakor sicer nikjer. Tudi to je nujno. Mohorjeve knjige berejo otroci odraslim. Toda kako naj piše človek, da bo prav temu publikumu, sestavljenemu iz otrok, ki slovkujejo, in starcev, ki mislijo na smrt, iz kmetov in rokodelcev, iz pobožno vdanih žena in veseljaških fantov, iz praktičnih Amerikancev in liričnih Štajercev? Le malo je izbranih, ki to umejo — ali je pri nas sploh kdo? Družba si pomaga na ta način, da rada objavlja mladinske spise, popolnoma v zmislu mladinskih listov, kakor kaže tudi letošnji Koledar; ali bolje: pisatelj si pomaga tako. Toda dolgo se tudi to ne bo moglo držati; in kaj tedaj? Ali ni pomoči? Ali je družba obsojena, da na veke objavlja ničvredne spise?

V Listnici tajništva je še drug zanimiv dopis; nekdo piše: »Zakaj bi Družba ne smela prinesti včasih kak lep prevod tujega slovstva, recimo iz prvih časov kristjanstva, kakor »Valerija«, »Ben Hur« ali sploh kako povest zgodovinske vrednosti?« Na to odgovarja tajnik: »Prav imate! Davno že mislimo in vendar nas silijo ozirati na domače pisatelje, da porabimo najprej to, kar je zrastle na domačih tleh. Slovenski pisatelj nima preveč prostora, in ako še Družba porabi svoj prostor za prevode, bodo mladi pisatelji položili pero v stran. In vendar uvidevamo, da bi bilo narodu in morda tudi pisateljem v prid, ako bi enkrat pogledali čez odmerjene meje.« Družba bo morala po naravi stvari same priti do tega, da bo začela priobčevati prevode, kajti spričo tako strogih pogojev, ki jih stavlja, bo dobila dobrega leposlovja le, če bo tekma in izbira pisateljev kar največja, mnogo večja, nego je pri nas mogoča; tujcem ne smemo braniti, da se tekme udeleže. Tajnik se boji, da v tem slučaju zastane razvoj naše književnosti; toda ta strah je neopravičen, kajti dejstvo je, da se naše leposlovje ne razvija več v Družbi, temuč drugod. Vrhutega stori

Družba naši književnosti večjo uslugo, če objavi dober prevod, kakor če natisne slab original, zlasti ker največkrat ne pogreša slovenski pisatelj prostora, temuč prostor slovenskega pisatelja, medtem ko ni nikjer možnosti, da se objavijo prevodi iz svetovne književnosti, ki so nam za književno kulturo prepotrebni.

Izidor Cankar.

Velesalo. Zgodovinski in cerkveni opis. Spisal P. B. (Peter Bohinjec?). Namen lične, drobne knjižice označuje pisatelj v predgovoru. Sestavil je delce po najnovejših znanih virih za mnogobrojne romarje in obiskovalce starodavne velesalske božje poti. Precej obširno opisuje ustanovitev samostana in njega dogodke do zatrtja pod cesarjem Jožefom, pričetek župnije in božje poti. Posebej razpravlja še o umetninah župne cerkve, katere predstavlja tudi v ličnih slikah. Zakaj je popolnoma prezrl gospodarski pomen samostana, ki je bil nekdanj gotovo velik? — Knjižica bo gotovo vsakemu romarju lep spominek. *Dr. J. G.*

Prof. Fran Kovačič: Dominikanski samostan v Ptuj. (Zvezek I. in II.) Založil pisatelj. Cena obema zvezkoma 1 K 20 vin.

Marljivi raziskovalec štajerske zgodovine, prof. Kovačič, nam je podal zopet nov plod svojega dela.

V dveh zvezkih je napisal precej obširno zgodovino dominikanskega samostana v Ptuj, in sicer obsega 1. zvezek zgodovino konventa, cerkve, samostana, redovnikov in njihovega delovanja, 2. zvezek pa podaja gospodarsko zgodovino samostana. Dobro poudarja pisatelj pomen takih monografij, ko piše (I., 79): »Ako bi se v takem obsegu obdelala zgodovina tudi drugih starih samostanov na domačih tleh, bi s tem veliko pridobila naša cerkvena in kulturna zgodovina.« Veliki kulturni pomen samostanov za srednji vek se splošno priznava in razna učena društva kakor tudi posamezniki so že na polju monasteriologije zastavili svoje delo. Tembolj bi bilo to potrebno pri nas, ker je velik del naše zgodovine združen s cerkvami in samostani. — Spisu se glede na vestnost in temeljitost ne da kaj očitati. Želeli bi le, da bi pisatelj kulturno delovanje ptujskih dominikanov bolj poudaril. Ako pravi (I., str. 41), »da je reformacija ptujski konvent oškodovala bolj gmotno kakor moralno,« je vendar treba upoštevati, da arhivalne listine poročajo o hudem neredu v tej dobi (tatvine, beg iz samostana, razuzdanosti itd.). V Ptuj takrat ni bilo drugače, kakor povsod drugod. — Želimo, da bi pisatelj našel mnogo posnemalcev. *Dr. J. G.*

GLASBA.

Koncert »Glasbene Matice«. Prvi letošnji koncert »Glasbene Matice« se je vršil povodom šestinšestdesetletnice vladanja Nj. Veličanstva presv. cesarja Franca Jožefa I. na korist »Rdečemu križu« in rodbinam v poklicanih vojakov.

Za uvod je bila zelo na mestu cesarska pesem »Bog ohrani, Bog obvari nam cesarja, Avstrijo!«, ki jo je zbor pel unisono s spremljanjem klavirja. Sledili so trije umetni mešani zbori: dr. Gojmir Krekov »Zvečer« in dva Lajovičeva: »Napitnica« in »Vodica se čista vila«. Pevski zbor »Glasbene Matice« je bil topot izdatno manjši kot sicer, vendar pa je nastopil kot proizvajalec vsekako častno, se reprezentiral kot enotno šolan in prav dobro uglajen zbor. Intencijam svojega mojstra, pevovodja Hubada, je sledil z veliko pozornostjo in preciznostjo.

Imenovane tri skladbe so zelo ugajale. Blag večerni mir nam dehti nasproti iz Krekove vsestransko solidne, vsled prav umestnih obilnih prehajalnih in menjalnih tonov tolikanj izrazito se glaseče skladbe. Edino drugi sklep z neenako razpostavljeno harmonijo se ne glasi posebno dobro, ker prideta alt in tenor predaleč eden od drugega. Lajovičevi skladbi sta peteroglasni, zloženi za sopran, alt, dva tenora in bas, vzeti iz zbirke njegovih šestih peteroglasnih pesmi, op. 2. Obe sta silno lepi; prva živahna in mična, naivno vesela. Zbor jo je izvajal z zelo finim niansiranjem dvakrat zapored brez presledka, kar se za tako pesem tudi spodobi in je obenem potrebno, da jo sploh vsaj nekaj časa uživamo. Druga s tremi kiticami je nudila pevovodju in zboru najlepšo priliko za različno interpretacijo, ki se je tudi izvrstno posrečila.

V nadaljnjem sporedu koncerta sta nastopila kot solista dva gojenca »Glasbene Matice«: g. Leopold

Kovač (tenor) in gospodična Cenk Severjeva (mezzosopran). G. Kovač je zapel v dveh nastopih šest samospevov: tri Krekove: »Šum vira in zefira«, »Tam zunaj je sneg« in »Pogodbo«, dva Lajovičeva: »Pesem starca« in »O, da deklíč je...« ter Pavčičevo »Serenado« (po rokopisu). G. Kovač kot solist očitno napreduje; glas mu postaja čimdalje prožnejši in izrazitejši. Privoščil bi mu le še nekoliko več moči. Prednašal je pesmi zelo lepo in točno. Skladbe so povečini znane; nova je bila le Pavčičeva »Serenada«, po svoji sestavi zanimiva, v slogu morda nekoliko neenotna, vobče učinkujoča skladba. Glede Oton Župančičevega teksta te serenade, zlasti glede besed druge kitice:

»Jaz grem vsak večer na božjo pot,
pod tvojim oknom grem vsak večer« itd.

sem že enkrat pri ocenjevanju Lajovičeve skladbe izrazil svoje pomisleke. Meni vsaj se ta tekst zdi frivol in obžalujem skladatelje, ki ga še z glasbo povečujejo, kakor tudi pevce, ki ga prepevajo. — Gdč. Severjeva, znana kot solistinja iz Oljkinih koncertov, je zapela štiri samospeve: Krekovo »Predsmrtnico II.«, dva Lajovičeva: »Pesem o tkalcu« in »Bujni vetri v polju« ter Pavčičevo »Pesem«. Pevka ima zelo ljubek, simpatičen in obsežen glas, ki se ji polagoma razvija navzgor, tako da že danes prevladuje pri njej v resnici sopranski, oziroma mezzo-sopranski timber, nižina pa postaja šibkejša in se kolikortoliko izgublja. Tudi njen nastop v koncertu je vseskozi uspel. Oba solista je spremljal na klavirju učitelj »Glasbene Matice«, g. Vedral. Izkazal se je izredno dobrega spremljevalca, tehnično spretnega in kot takega, ki se zna pevcu primerno podrediti. K uspehom obeh solistov je izdatno pripomogel.

Sklep koncerta so tvorile narodne pesmi. Pel jih je mešani zbor. Slišali smo predvsem tri koroške narodne: »Jaz mam pa konjča belega«, »Je dro uštno poleti« in »Gor čez izaro, gor čez gmajnico«. Harmoniziral, deloma po Z. Švikaršiču, g. koncertni vodja M. H u b a d. Od teh je bila posebno lepa zadnja. Razen teh so se izvajale še sledeče: »Na Gorenjščem je fletno«, harmoniziral St. Pirnat, »Češi me, češi!«, harmoniziral Ant. Anděl, in »Želja ranjenega vojaka«, belokranjska iz Adlešičev, harmoniziral L. K u b a. Času zelo primerna je bila zlasti zadnjeimenošana, vseskozi resnobna, ki je vsled svojega plemenitega besedila, markantne glasbe in ob slučajnem grmenju topov z ljubljanskega Grada vsled zavzetja Belgrada izredno učinkovala.

Novi Akordi. Letnik XIII. št. 1.—4. Do sedaj so izšle že štiri številke tega našega odličnega glasbenega zbornika. Prve tri so prinesle samo skladbe, zadnja (4.) pa tudi zelo obširno in bogato glasbenoknjiževno prilogo.

Skladbe, objavljene v letošnjih Novih Akordih, so sledeče. V 1. številki Mirkova skladba »Rêveries« za klavir, fino delo z nežno glavno temo,

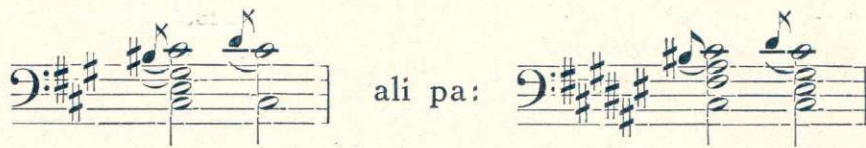
ki nastopa tekom skladbe v lepih imitacijah in uspeh gradacijah. Harmonično zanimiv je srednji del (Andantino), ki je tudi kot pristno klavirski stavek vreden hvale. Pri sklepu se pojavi še enkrat glavna tema, a bolj kratko in stisnjeno. Emil Adamičeva skladba »Kje si, dragi, da te ni?« je zložena za dva ženska glasova s klavirjem. Skladba je kontrapunktično jako zanimiva; takoj v začetku pričneta glasova popevati v dvojnem kontrapunktu v oktavi, koj nato se spustita v čeden, 14 taktov trajajoč strog kanon, potem nadaljujeta v bolj prostih imitacijah ter končata prvo polovico v mogočnem unisono. V drugi polovici nastopi poleg male ponovitve iz prvega dela kot sklep prisrčen homofon stavek. Naj mi bo o tej priliki dovoljeno omeniti, da biva naš dragi skladatelj, g. Emil Adamič sedaj kot vojak v trdnjavi Premysl. Ko to preišljam, moram pač vzdihniti z besedami gori omenjene skladbe: »Kje si, dragi, da te ni?« Bog nam ga po končani vojski privedi zdravega v domovino! —

V 2. številki se nahaja Emil Hochreiterjeva izredno krasna skladba »Pastirica« za en glas in klavir ter Janko Ravnikov nenavadno globoko občuteni moški zbor »V mraku«. Obe skladbi sta prvovrstni.

Tretjo številko je napolnil Emil Adamič sam s šesterimi enoglasnimi pesmimi (unisono-zbori) za mladino. Ti so: »Čolnar«, »Tepežna pesem«, »Slanica«, »Molitev«, »Zapihaj, južec« in »Padajo snežinke«. Adamič zna pisati za mladino kot malokdo. Te pesmi so v resnici »unicum« v naši slovenski glasbeni literaturi. Naj bodo našim učiteljem in vzgo-

jiteljem kar najbolje priporočene. Pa tudi vsakega prijatelja lepe glasbe sploh morajo razveseliti ti čudovito lepi napevi, kakor tudi celotne skladbe s povsem primernim duhovitim in izvečine ne težkim klavirskim spremljanjem.

4. številka prinaša Parmovo ljubko koračnico »Straža ob Savi« za klavir, Marij Kogojev »Trenutek« za mešani zbor, moderno, na prvi pogled nekoliko drzno, a v resnici zelo iskreno in dobro pogojeno skladbo, Mirkovo »Pravijo ljudje« za baritonski samospjev s klavirjem in Karlo Adamičev mešani zbor »Dekletce, podaj mi roko«. Mirk je našel za klenkanje mrtvaškega zvona in skovikanje sove primerne izraza in sploh v celem prvem delu, kjer poje o nevoščljivcih, dobro varuje značaj besedila, se zlobnežem še prav glasno zasmee, potem pa tolaži svojo drago s prepričevalno nado na »cvetje, ki požene iz grobov«. Skladba bo sigurno učinkovala. Dvomim pa, če bodo mogli pianisti lepo vezano in brezhibno igrati v levi roki s kratkimi predložki začinjene akorde, n. pr.:

Na strani 30. v 2. sistemu, v 3. taktu je osminka eisis v pevskem glasu najbrže napačna in mora biti samo eis. K. Adamičev mešani zbor se giblje v lahkem slogu in lahkem (6/8) ritmu in je čedna skladba. Prepogostno ponavljanje ritma: se mi zdi pa le nekaka napaka skladbe in bi se po mojem mnenju v 1., 9. in 13. taktu bolje podal ritem: Najbolj umesten in opravičen je od g. skladatelja tolikokrat uporabljeni ritem v predzadnjem taktu pri besedi »žalostno«. Tu zares nekaj zaleže, drugod je semtertja le šablona.

Glasbeno-književna priloga, priložena 4. številki, prinaša konec dr. Pavel Kozinove razprave »Kako sem poučeval petje«, obilico ocen raznih dunajskih, ljubljanskih, pazinskih in tržaških koncertov, ocene več imenitnih glasbenih novosti, poročila o naših glasbenih društvih, notice o slovenskem glasbenem svetu sploh itd. Raznega poučnega in silno zanimivega berila na kupe.

Tollite, legite!

Vinc. Vodopivec: **Missa in hon. Nativitatis B. M. V.** za mešani zbor in orgle. Ponatis iz »Cerkvenega Glasbenika«. Založilo Cecilijino društvo v Ljubljani. Prodaja Katoliška Bukvarna v Ljubljani. Cena 50 vin. — G. Vodopivec, vikar v Kronbergu na Goriškem, je zložil že precejšnje število lepih posvetnih in cerkvenih skladb. Zgoraj imenovana skladba je njegova prva latinska maša. Skladba se giblje vseskoz v lahkem, večini naših cerkvenih zborov umerjenem slogu. Je dokaj melodijozna, tudi harmonično semtertje zelo zanimiva. Stavek je večinoma homofon, vmes pa so vpletene krepka enoglasna mesta. — Lepo skladbo domačega izvora toplo priporočam slovenskim organistom.

Stan. Premrl.

TO IN ONO.

Davorinu Jenku v spomin.

Davorin Jenko je ena najbolj znanih in čislanih osebnosti na slovenskem glasbenem torišču; vsled osebnih stikov sem se še bolje seznanil z njim — pa vendar se mi zdi prav težka naloga pisati spomin možu, čigar knjiga življenja — vsem odprta — je vendar popisana v tako skromnih obrisih in s tako preprostimi izrazi, da ne moreš niti oblike izpreminjati, še manj kaj odvzeti ali dodati, ne da bi se ti ta drobna, mirna skica med presnavljanjem razmlinčila v groteskno-bahavo karikaturu.

Rodil se je dne 9. novembra 1831. v Dvorjah, prijazni vasici lepe cerkljanske župnije na Gorenjskem. Oče — imovit gorenjski možakar — ga je poslal v šolo v Kranj, kjer je obiskoval prvi in drugi razred ljudske šole, odtod pa v Ljubljano, kjer je dovršil nižjo gimnazijo. Višjo gimnazijo je končal v Trstu. Odtod je šel študirat pravo na dunajsko univerzo, kjer je napravil leta 1861. prvi državni (pravno-zgodovinski) izpit. Pravnih študij ni dovršil, zakaj v četrtem letu pravnega študija ga je s posredovanjem ravnatelja dunajskega konservatorija Hellmesbergerja pravoslavna občina v Pančevu nastavila kot pevovodja; tu je deloval od leta 1863. do 1865. Ko mu je »Beogradsko pjevačko društvo« ponudilo mesto pevovodje, je ostal na tem mestu do leta 1871. Takrat je postal kapelnik in skladatelj »Kraljevega srpskega narodnega pozorišta«. Tu je ostal do leta 1903., ko je stopil v zasluženi pokoj, ki ga je užival do letos, ko je smrt 25. novembra zamahnila nad njim in ga pokosila.

Glasbeno se je začel razvijati že na gimnaziji, kjer je zlagal prvence svoje muze; učitelji so mu bili Mašek, Rihar, Sinico in Ricci. Pravi razvoj se pa začel na Dunaju, zlasti odkar je postal leta 1859. pevovodja »Slovenskega pevskega društva«, ki bi se moglo imenovati tudi »Slovansko pevsko društvo«, saj so zahajali tja tudi Hrvatje, Bolgari, Srbi. Veliko pomanjkanje originalnih slovenskih skladb je glasbeno jako talentiranega kapelnika takorekoč prisililo, da je za svoj zbor skladal pesmi, ki naj bi poživile delovanje društva in javnim nastopom dale več privlačne moči, pa tudi slovenskemu glasbenemu geniju pridobile čimdalje več tal ter Slovence v tujini navduševale in zbirale.

Vse te skladbe: »Hej rojaki!«, »Pobratimija«, »Tiha luna«, »Lipa« itd. so po obliki kar moč preproste, rekel bi, v narodnem duhu, v značaju narodnih pesmi, dasi jih harmonija s krepko poudarjeno četrto stopnjo, posebno še modulacija v dominantu — kjer jo je uporabil — dviga nad nivô narodnih pesmi. Ta ali ona pesem se je tako razširila, da je skoro ponarodela.

Glasbenemu in drugemu slovenskemu svetu najbolj znana skladba te dobe je slovenska koračnica: »Naprej zastava Slave«, ki jo je zložil dne 16. maja 1860. na besedilo Simona Jenka. Postala je »slovenska narodna himna« ali, kakor jo imenujejo »Novi Akordi« 1910, zvezek 3., »slovenska marseljeza«; tam skladatelj sam podrobneje popisuje genezo skladbe. V javnosti je ob prvem nastopu 22. oktobra 1860. izzvala pravi vihar navdušenja in odobravanja; razširila se je hitro

po Slovenskem, pa tudi druge Slované, zlasti Čehé in Hrvaté, je vžigala. Celo prúske vojaške godbe so jo igrále pri svojem pohodu na Češko leta 1866., prav tako ruske v vojski s Turki pri vhodih v osvojena balkanska mesta, tako da se morda izlepa kaka skladba Slovence-mojstra ni tolikokrat in v tako raznovrstnih prilikah izvajala. In res je prva perioda te skladbe silno izrazita, krepka, da kaj lahko navduši in razvname čúvstvo, dočim ostali dve periodi, posebno zadnja (trio), nekoliko zaostajata. Morebiti je ravno ta neenakost glede notranje sile in tiste neposredno učinkujoče moči tudi vzrok, da je skladba v poznejših dobah precej svoje privlačne sile izgubila in se danes hrani le bolj kot častita, dragocena svetinja, pa se le redkokdaj v javnosti pokaže; le redke so še prilike, ko si prekipevajoče narodno čúvstvo poišče izhoda s to pesmijo, bodisi pri posamezniku, bodisi pri masi. Narodna himna, če naj je res v polnem pomenu besede to, pa mora taka biti, da kar nehote zazveni v srcih, da se izlije iz grl in kot navdušen spev, kot višek čúvstev prevzame posameznika in množico.

Zdi se tudi, da je za tako splošno rabo nekoliko preobširna, zakaj pesem, ki naj v vsakem oziru služi kot narodna himna, je najboljša, če je po formi preprosta: kratek, markanten stavek v največ tridelni »mali pesemski obliki«, kakršna je n. pr. »Lepa naša domovina« ali poljska »Hej Slovani« ali naša »Cesarska«, ki so si jo tudi Nemci v rajhu prilastili z besedilom »Deutschland, Deutschland über alles«. Oblika koračnice je nekoliko manj primerna; tretji del, trio, s tega vidika presojan, skladbi kot narodni himni gotovo ni v korist. Široke mase ljubijo preprostih, krepkih, enostavnih potez; za take elementarne učinke, kakršne naj doseza narodna himna, je enovita, preprosta, izrazita elementarnost čez vse potrebna.

Pa pustimo to razglabljanje; pesem je storila svojo dolžnost in dosegla brez dvoma veliko več kakor je skladatelj sam izpočetka ž njo nameraval, in bo Slovincem prav gotovo tudi nadalje ob slovesnih prilikah ljuba.

Do viška se je Davorin Jenko razvil šele v svoji službi kot kapelnik kraljevega gledališča v Belgradu. Sicer je že prej zložil celo vrsto skladb na srbsko besedilo — v tem oziru je zastavil prvo brazdo v popolnoma neobdelano celino — toda šele tu je imel priliko poseči po večjih simfoničnih oblikah. Zložil je leta 1882. opereto »Vračara ili Baba Hrka«, ki je vzbudila veliko navdušenja in skladatelju prinesla obilo priznanja; vmes je zložil sedem uvertur za orkester in več raznih drugih skladb. Njegovi uspehi in plodnosno delovanje na glasbenem polju so mu donesli marsikako odlikovanje; omenim naj le kralja Milana, ki ga je odlikoval z redom četrte, nesrečni kralj Aleksander pa z redom tretje vrste svetega Save in s kolajno kneza Miloša. Bil je aktivni, oziroma častni član raznih kulturnih društev, med drugimi »Kr. srpske akademije«, »Srpskoga učenog društva«, »Srpske Matice«, »Glasbene Matice« v Ljubljani itd.

Skladbe, v kolikor so mi znane, nosijo predvsem narodni značaj, bodisi slovenski, bodisi srbski; v celoti so preproste, toda gorško občutene. Odete so splošno

v neko mehko, nekoliko sentimentalno-svetožalno, pa bolj v Prešernovo istinito, kot Stritarjevo umetno narejeno. Prav ta resničnost mehkega čuvstvovanja bo tudi vzrok, da se bržkone nobena nagrobna še ni večkrat pela kot njegov: »Blagor mu«, ki vselej najbolje učinkuje in je vedno primerna in lepa, rekel bi, nova. Tudi »Glasbena Matica« je skladatelja ž njo spremila v grob. Jenko se je znal nasloniti na že dane glasbene opore bodisi pri nas, bodisi v Srbiji, zato se je njegovih skladb vse oprijelo: glasbeniki in ljudstvo.

Osebnost je bil Jenko miren, ljubezniv značaj, ki se izlepa ni razburil; poglobljena lastnost njegovega značaja je bila skromnost: skromen v stanovanju, skromen v besedi, v življenju, obleki, hoji, sploh v vsej zunanosti. S svojimi lepimi, velikimi uspehi ni silil v ospredje; če je govor nanje nanesel, je tvarino n kratko obdelal in obrnil besedo drugam. Navzkriž smo si prišli včasih le glede najvažnejših in najvišjih kulturnih vprašanj, pa le bolj akademično, brez strastnega prerekanja, čeprav smo stali na popolnoma različnem stališču.

Še eno izredno dejstvo naj mi bo dovoljeno omeniti: Jenko je bil eden tistih redkih slovenskih umetnikov, ki mu umetnost ni nosila le duševnega, ampak tudi dovolj materialnega uspeha; eden tistih redkih, srečnih, za katere ne velja Prešernova beseda:

Slep je, kdor se s petjem ukvarja.

Dr. Fr. Kimovec.

Naše slike.

Zaradi težavnih poštних zvez z Italijo nam ni bilo takoj v prvi številki »Dom in Sveta« mogoče pričeti s slikami iz italijanske renesanse, kakor smo obljubili. Priobčujemo tedaj druge, pa nič manj zanimive priloge. Nekaterim našim naročnikom se naše slike morda zdé le preveč neaktualne, nekam »preakademične«; hoteli bi takih, ki govore o današnjem dnevu, o velikem boju, ki ga bojujejo narodi. In vendar ne škoduje, če govori »Dom in Svet« v splošnem hrupu vsaj s svojimi slikami mirni govor preteklosti, če skuša tudi v tem času nemoteno vršiti svojo pravo nalogo, kolikor mu je mogoče. Mislimo, da storimo bolje, če se ubranimo povodnji aktualnih fotografij in risb, ki preplavljajo mnoge liste, tednike in dnevnike, in katerih enakomerna aktualnost postaja že neaktualna; marsikomu bo le dobro delo, če mu odpočije oko, trudno dnevnih grozot, na miroljubnem delu velikih mojstrov.

Albrecht Dürer (1471—1528): Sv. Trije kralji.

Kljub obilici prikazni na tej sliki, oseb in predmetov, je nje prvi vtis vendar zelo jasen; glavni prizor in vsa okolica je lahko pregledna in se nam takoj vtisne v spomin. Vzrok je velika kompozitorska enotnost te slike.

Že prva skupina, Mati božja z Detetom in kleččim Kraljem, tvori celoto zase, trdno sklenjeno v trikotniku, ki gre preko hrbta Device in Kralja in se končuje v kelihu zadaj stoječega Kralja. Enako nerazdružljivo celoto tvori cela osprednja skupina: zopet trikotniški lik, ki raste iz obeh spodnjih kotov slike in čigar vrh tvori osrednje drevo v ozadju. Ta sistem črt se slednjič še enkrat v velikem ponavlja v celotni kompoziciji, naznačen na desni v strmo naraščajoči pokrajini in na levi s krepko poudarjeno poševno črto

strešne deske. Trdnost daje tej kompoziciji križajočih se črt idealna navpičnica stoječega Kralja. Motiv trikotnika se ponavlja na sliki v malem še nešteto krat, kakor bo pazljivi gledalec lahko videl. — Ta kompozitorska doslednost je vzrok, da je slika tako jasna in pregledna; vse je v odnosu med seboj in ničesar ni mogoče odstraniti, da se ne poruši notranja urejenost. Na prvi pogled se dozdeva, kakor bi desni, zamorski Kralj motil enotnost, simetričnost glavnega prizora, pa si ga je treba samo zakriti, da se prepričamo, kako slika brez njega takoj izgubi svoje notranje ravnovesje; in isto smemo trditi ne le o vseh osebah, temuč tudi o skoro vseh predmetih. Te umetnosti kompozicije se je Dürer naučil od Italijanov, le da jo je na sebi lasten način še razširil in izpopolnil.

Slika deluje religiozno na sprejemljivega gledalca. Kako nežno je razmerje med starim, kleččim Kraljem in božjim Detetom, kako sta obraza obeh zadaj stoječih polna občudovanja in iskrene vdanosti! Vendar pa je doba renesanse kakor v Italiji tako tudi v Nemčiji doba realizma, doba teženja po adekvatnem izražanju stvari, kakršne so; tak čas ljubi stvarnost ter ne idealizira čez mero. Isto vidimo pri Dürerju. Stoječi Kralj je v slavnostni opravi nemškega kneza in nosi dolge lase, kakor jih je nosil Dürer sam, Mati božja je nemška meščanka s tipičnim ovalnim obrazom, okroglih, temnih oči in nizkega čela, kakršne je Dürer vedno slikal, božje Dete se nič ne zaveda slovesnosti trenutka in radovedno sega po dragocenem darilu, ki mu ga je prinesel Kralj; v ozadju skalovita pokrajina s srednjeveškim nemškim gradom ter dvorišče, na katerem se gibljejo viteški oprode, spremstvo Kraljev; borni hlev se je izpremenil v pravo grajsko razvalino, naslikano, rekel bi skoro, »po naravi«, z vsemi mnogovrstnimi podrobnostmi.

Z eno besedo: Duh renesanse, realizma, kakor smo ga označili v prvi številki našega lanskega letnika, ustvarja v Nemčiji isto, kar je ustvaril v Italiji, izpreminjajoč po krajevni potrebi le postranske posameznosti, v glavnem pa težeč povsod za istim.

Hans Holbein (1497—1543): Henrik VIII.

Da je res tako, nas uči portret Henrika VIII., katerega splošno pripisujejo Hansu Holbeinu, dasi ni popolnoma gotovo, ali je njegovo delo. Holbein je bil Dürerjev sodobnik; zanimivo je opazovati, da se duh istega časa razodeva v portretu prav tako očitno, kakor se je razodel v religiozni sliki Dürerjevi.

Zopet zanima umetnika v prvi vrsti prikazen kot taka. Obraz mogočnega, krutega vladarja je naslikan z vso resničnostjo, brez olepšave in idealiziranja; izraz pohotnosti, napuha in samovolje je podan brez zadržka; če se človek zagleda v te oči, zalite z maščobo lic, se mu zazdi, da se mu zvijačno smehljajo. Nič manj, če ne več pozornosti ima slikar za obleko nego za obraz, zaradi katerega je bila slika izdelana. Ves bogati sijaj kraljevske obleke je izvršen s skrajno natančnostjo, vsaka malenkost, najneznatnejši okras je izdelan do zadnje pičice. V bogastvu zlata, dragih kamenov, hermelina, brokata in žameta izginja glavna stvar, oseba sama; Holbein ni imel nič manj skrbnega dela s čudovitim ročajem kraljevega meča nego z njegovim obrazom in se najbrže tudi ni manj zanimal zanj.

Ta ljubezen za predmet brez ozira na njegovo duševno vsebino se je morala končati z naturalizmom.

Moral je priti čas, ki so bili vsi predmeti v slikarjevih očeh enakovredni, ko je vsakdanje in grdo dobilo v umetnosti isto pravico do obstanka, ki so jo imeli prej le nekateri predmeti.

To nam priča portret »Čarovnice iz Haarlema«, takozvane Hille Bobbe.

Frans Hals (ca. 1580—1666): Hille Bobbe.

Na tem portretu, nastalem kakih sto let po prejšnjem, vidimo, da se je ta razvoj v naturalizem že izvršil. Hille Bobbe sedi pri veliki meri vina in se odurno smeje kvanti, ki jo je zaklical nekdo od desne; na rami se ji šopiri sova, njen simbol. Prav tako, kakor je zanimal Holbeina blesk in kras Henrikove oprave, zanima Hals prikazen te zle ženske, nje sirovi obraz, posvaljkana obleka in vsa nje nemarna zunanost. Izginila je vsa patetičnost, slovesnost.

Obenem vidimo čudovito izpremembo v slikarski tehniki. Slika je taka, da bi jo bilo prav lahko zamenjati s kakim modernim portretom; le glava ženske je taka, da ne more utajiti svojega nizozemskega pokolenja, ves način slikanja v naglih, sigurnih udarcih čopiča pa je impresionističen in po svoje modern. Tudi kompozicija je mnogo prostejša; strogo simetričnost je zamenjala svobodna diagonalna.

Robert Basilici: Prednica.

Zaradi nasprotja prinašamo to sliko sodobnega, še precej neznanega italijanskega slikarja. Tu je umetniško hotenje že čisto drugo. Ves poudarek je v izrazu obličja, zunanosti so opuščene, samo še sklenjene roke se prikažejo spodaj iz praznote — prav modern domislek! — zopet zaradi značaja, ki ga izražajo, ne zaradi sebe samih.

I. C.

Književnik v vojski.

Prejeli smo naslednje zanimivo pismo:

»Ali se čudiš, da sem doma? Po štirih mesecih zelo težkega časa sem opešal in prišel domov, iskat boljše postelje, boljše hrane in civilnih ljudi. Doma sem šele videl, da sem se okrepil in utrdil tam zunaj in da morem v zameno za boljšo posteljo, boljšo hrano in civilne ljudi dati lepega zdravja, širje obzornosti misli ter ta in oni migljaj k resničnejšemu, globljemu spoznanju in cenjenju življenja.

Ej, koliko sem izkusil in kako strašno lepo je bilo vse to! Vojska je velik ventil, skozi katerega se izlije smrad in gniloba stoletja. Ljudje sami spoznajo, da ne pojde več naprej, da je blata in brozge že previsoko, zrak prepoln kužne zlobe in zatohle ničvrednosti, in si sami odpró tak ventil.

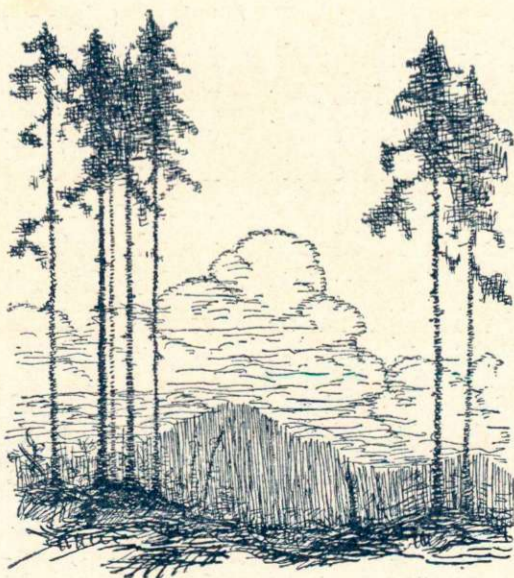
V eni izmed oktobrskih števil »Naroda« je bil podlistek, v katerem Dostojevski hvali vojsko. Vse, kar stoji tam, je res. Škoda, da se ljudje dandanašnji ne dajo več potolažiti. Tudi žalost je postala bolezen, ki sama sebi koplje rov skozi celice telesa in brizga strup v kri: ali v zdanjem času še nisi naletel na človeka, ki je takorekoč po poklicu žalosten? Stranke so potihnile, veliki tekmeči so si segli v lase. Zato treba biti v velikem stilu žalosten. Oj, kako je vse to majhno, pritlikavo, kako so taki obrazi brezpomembni preostanki iz predbojnega časa! Ne morem ti dopovedati, kako mene vojna krepi. Daje mi zavest, da se veselo prenavljajo vrednote, da ugašajo vse tiste luči, s katerimi so ožarjali veliki lažnjivci in goljufi vse stvari, da te stvari zdaj dobivajo svojo lastno luč, njim samim določeno in da ima zdaj v teh lučih svet čisto drugačen obraz kakor prej. Kako je vse to tolažilno! Zaprite srca bolj od duri, zakaj goljufija hodi po svetu, sem si prej pridigoval več nego enkrat. Zdaj oprezno in počasi odpiram tudi srce in diham nov zrak, ki veje pod nebom. Mogoče sem prenašel, segam v nekaj, kar še ni gotovo pod božjo roko, in sem takorekoč snob, a slutnja je prejasna: Čemu se je Dostojevskemu razvedrilo čelo? To mnogo pomeni, spričo možnosti človeške zmote vsaj nekaj, in nekaj je nekaj.

In najsi je malenkostna moja opora, vsakemu oporekanju kljubujem kakor snopom onih krogel, ki so letele name. To ti je lepo, vidiš, in to se ne dá potlačiti z blaziranim smehljajem. Blaziranci so zdaj doigrali. Tuintam gleda še kateri iz teme kavaren skozi monokel svoje enooke pameti, a tudi to že pomeni končanje. Tihí so, poparjeni in tiho in vdano čakajo sodbe.

Tu ti pošiljam dvoje Povestic; napisal sem doma. To veš, da v vojski ne bom pisal. Meni je »Dom in Svet« pri srcu bolj nego ti. Če se ta list reši preko povodnji prihodnjega leta — do ust bo segala voda — bo glasnik novega roda, o tem sem prepričan. Zato treba skrbeti, da ne izostane in se ne izgubi.

Iskreno pozdravi vse, ki so z nami! Tvoj

S. M.«

A. Diener: Sv. Trije kralji. (Firenze; Uffizi.)

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

Društveno lastno premoženje znaša čez 600.000 K. Deležnikov je bilo koncem leta 1912. 2906 z 18.167 deleži, ki reprezentujejo jamstvene glavnice za 7.085.130 K.

registrovana zadruga z omejenim jamstvom

5%

sprejema in obrestuje hranilne vloge po

5%

Rentni davek plačuje iz svojega. Zunanjim vlagateljem so za pošiljanje denarja na razpolago brezplačne položnice poštne hranilnice.

Daje tudi svojim članom predujme na osebni kredit, vračljive v 7½ leta (90 mesecih) v tedenskih oziroma mesečnih obrokih, kakor tudi posojila na zadolžnice in menice.

Načelstvo: Predsednik: Andrej Kalan, prelat in stolni kanonik v Ljubljani.

I. podpredsednik: Ivan Sušnik, stolni kanonik v Ljubljani.

Ustanovljena leta 1893.

H. podpredsednik: Karel Pollak ml., tovarnar v Ljubljani.

Ustanovljena leta 1893.

Knjigoveznica „Katoliškega tiskovnega društva“ v Ljubljani :::

se priporoča p. n. naročnikom za obila naročila. Izvršuje vsa v knjigoveško stroko spadajoča dela po zmernih cenah. — Vse vezave, preproste ali pa fine, v priznani solidni izvršitvi. — Pri večjih naročilih primeren popust.

Alojzij Trink

stavbno in pohištveno mizarstvo
Ljubljana, Linhartova ulica št. 8

se priporoča cenj. občinstvu v Ljubljani in na deželi za izvršitev vsakovrstnih v njegovo stroko spadajočih del po primerno zmernih cenah in v solidni izvršitvi.

Papirna trgovina Ivan Gajšek

Jerneja Bahovec naslednik

Ljubljana, Sv. Petra cesta 2 (palača Assicur. Gen.)

priporoča veliko zalogo vseh pisarniških in šolskih potrebščin. Umetniške in druge razglednice. Trgovci popust.

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa do konca leta 1913 . . . . . K 700,000.000.—

Obstojećih vlog . . . . . „ 43,500.000.—

Rezervnega zaklada . . . . . „ 1,330.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po

4 ½ %

brez odbitka. Hranilnica stoji pod kontrolo

c. kr. deželne vlade,

ki nadzoruje po svojem komisarju dovoljevanje posojil in vrši večkrat na leto nepričakovano revizije vsega poslovanja, zlasti blagajne in vrednostnih papirjev. Vsled te izredne varnosti vlagajo v to hranilnico sodišča in jerobi denar mladoletnih otrok in varovancev in župnišča cerkven denar.

Za varčevanje ima vpeljane lične domače hranilnike.

»Dom in Svet« izhaja 25. dne vsakega meseca. – Naročnina 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v Katoliški Tiskarni. - Rokopisi se vračajo le, če so priložene znamke. - Založnik in lastnik »Katoliško tiskovno društvo«. - Urednik dr. Izidor Cankar v Ljubljani. - Tiska Katoliška Tiskarna v Ljubljani.